

**36-78 AYLIK OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU(OSB)
OLAN ÇOCUKLARIN OSB'DEN ETKİLENME,
SOSYAL BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞ DÜZEYİ İLE
ANNELEİNİN ETKİLEŞİM DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

**Yüksek Lisans Tezi
Emine Büşra ÖZBEY
Eskişehir 2019**

**36-78 AYLIK OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU(OSB) OLAN ÇOCUKLARIN
OSB'DEN ETKİLENME, SOSYAL BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞ
DÜZEYİ İLE ANNELERİNİN ETKİLEŞİM DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Emine Büşra ÖZBEY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Erken Çocuklukta Özel Eğitim Programı/Özel Eğitim Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Özlem DİKEN**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Temmuz2019**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Emine Büşra ÖZBEY'in "36-78 Aylık Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Olan Çocukları OSB'den Etkilenme, Sosyal Beceri ve Problem Davranış Düzeyi ile Annelerinin Etkileşim Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı tezi 28.06.2019 tarihinde; aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Özel Eğitim Anabilim Dalı Erken Çocuklukta Özel Eğitim Programında, Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı-Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr. Özlem DİKEN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sunagül SANI BOZKURT

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Emre ÜNLÜ

Prof.Dr. Handan DEVECİ
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Müdür Vekili

ÖZET

36-78 AYLIK OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU(OSB) OLAN ÇOCUKLARIN OSB'DEN ETKİLENME, SOSYAL BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞ DÜZEYİ İLE ANNELERİNİN ETKİLEŞİM DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Emine Büşra ÖZBEY

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temmuz 2019

Danışman: Doç. Dr. Özlem DİKEN

Bu araştırmanın amacı, OSB olan 36-78 ay arasındaki çocukların OSB, problem davranış ve sosyal beceri düzeyleri ile annelerinin etkileşim davranışları arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaçla 65 anne çocuk çifti araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Araştırmada nicel araştırma modellerinden İlişkisel Tarama Modeli kullanılmıştır. Uyarlanmış Otizm Kontrol Listesi, Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği-2, Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu ile veriler toplanmıştır. OSB'li çocukların orta düzey sosyal beceri ve problem davranış düzeyine sahip olduklarını göstermiştir. Annelerin orta düzeye yakın duygusal ifade edici olduğu, orta düzeyde duyarlı-yanıtlayıcı ve başarı odaklı etkileşim davranışları sergilediği ve eğitim seviyesi arttıkça duyarlı-yanıtlayıcı etkileşim davranışları ile başarı odaklı-yönlendirici etkileşim davranışlarının da istenen seviyeye yaklaştığı görülmüştür. Çocukların OSB düzeyi ile ebeveynlerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranışı arasında negatif yönde orta derecede, çocukların sosyal beceri puanları ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranışı düzeyleri arasında pozitif yönde orta derecede, duygusal ifade edici olma davranışları düzeyi arasında ise pozitif yönde düşük derecede, çocukların problem davranış puanları ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranışları düzeyi arasında ise negatif yönde orta derecede bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Otizm spektrum bozukluğu, Erken çocukluk, Ebeveyn-çocuk etkileşimi, Problem davranış, Sosyal beceri.

ABSTRACT

THE EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEVEL OF AUTISM SPECTRUM DISORDER (ASD), THE SOCIAL SKILLS AND THE PROBLEM OF BEHAVIOR OF CHILDREN BETWEEN 36-78 MONTHS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER (ASD) AND THE INTERACTIONAL BEHAVIORS OF THEIR MOTHERS

Emine Būşra Őzbey

Department of Special Education

Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, July 2019

Advisor: Assoc.Prof. Özlem DİKEN

The aim of this study is to investigate the relationship between ASD, problem behavior and social skill levels of children with ASD between 36-78 months and interactional behaviors of their mothers. For this purpose, participants included 65 child-mother dyads. Relational-descriptive research model was used and data were collected with. Data were collected with the Adapted Autism Behavior Checklist-ABC, Preschool and Kindergarden Behaviour Scales and Maternal Behavior Rating Scale-Turkish Version. Results revealed that children with ASD had moderate level social skill and problem behavior while their mothers showed moderately sensitive-responsive and success-oriented interactional behaviors and were moderately close to show affect. As the level of education of mothers increases, sensitive-responsive interactional behaviors and success oriented interactional behaviors approaches to the desired level. Results also revealed that there was a negative correlation between the ASD level of the children and sensitive responsive interactional behaviors of mothers. Positive correlations between social skill scores of children and sensitive-responsive interactional behaviors of mothers were found to be positively correlated with emotional-expressive interactional behaviors of mothers. Moreover, a negative significant relationship was found between the total score of problem behaviors of children and mothers' sensitive-responsive interactional behaviors.

Keywords: Autism spectrum disorder, Early childhood, Parental-child interaction, Problem behavior, Social skills.

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans tez sürecimde dikkati ve özverisiyle, mesafelere ve tüm yoğunluğuna rağmen bir buçuk yıl devam eden bu yolda benimle birlikte emek verip yürüyen, akademik anlamda yetişmemi sağlayan ve süreç boyunca gerek uygulama, gerek yazım sürecindeki titiz yaklaşımı ile beni hem zorlayan hem de sağladığı güven ortamı ve etik anlayışı ile gönül rahatlığıyla çalışmamı sağlayan saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Özlem Diken' e sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca her zaman arkamda hissettiğim, ihtiyacım olduğu her anda yardımını hiçbir zaman esirgemeyen ve öğrencileri için insiyatif almaktan asla çekinmeyen, bana hem özel eğitim anlamında hem de hayat görüşü anlamında farklı bir bakış açısı kazandıran değerli hocam Prof. Dr. İbrahim Halil Diken'e hem Erken Çocukluk Özel Eğitimi tezli yüksek lisans programını açarak uzmanlaşmak istediğim alanda eğitim almamı sağladığı hem de eğitimim boyunca gerek anlattığı derslerle gerekse erken çocukluk özel eğitimine dair bana kazandırdığı ölçek ve müdahale programları ile beni yetiştirdiği ve ayrıca tez sürecim boyunca danışmanımdan sonraki en büyük destekçim olduğu için teşekkür ederim.

Tez uygulama sürecinde çalıştığım ve kısa sürede birçok farklı hikayeyi deneyimlememi sağlayan 85 anne ile onların sevimli çocuklarına ve süreçte destekçimiz olan eğitimci arkadaşlarıma teşekkür ederim. Bu çocuklarla uygulama yapılabilmesi için destek olan Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü'nden Ali Kaymak ve Gökhan İnce'ye, Antalya'daki uygulamaları gerçekleştirmemi sağlayan sayın Mehmet Ali Dursun'a, Atilla Tunçel'e, Elif Yaman'a, Zeynep Keleş'e, R. İmre Karataş'a, Günay Uğurlu'ya bana sağladıkları uygulama ortamı ve işbirlikleri için teşekkür ederim.

Tez sürecimde ihtiyacım olduğu her zaman bana destek olan ve yanımda olan, yabancı kaynakları okurken her takıldığım yerde soru sorabildiğim ve bu süreçte çokça gülüp çokça eğlendiğim canım arkadaşım Nihal Ekşi'ye çok teşekkür ederim.

Tezimi tamamlama yolunda geri dönütleriyle beni aydınlatan değerli Dr. Öğr. Üyesi Sunagül Sani Bozkurt'a ve Dr. Öğr. Üyesi Emre Ünlü'ye teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimim ve tez sürecim boyunca insiyatif sağlayarak bana izin veren ve ihtiyacım olduğunda destekçim olduğunu hissettiğim okul müdürüm İlhan Gemalmaz'a teşekkür ederim. Bir yıl boyunca üniversiteye derse giderken öğrencilerimi gözüm hiç arkada kalmadan emanet edebildiğim, tez sürecimde beni dinleyip kahrımı

eken ve ihtiyaım olduğunda bana evini açarak çalışma ortamı sağlayan özel eğitimci arkadaşım ve dostum sevgili Hasibe Kürtül'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans ders sürecinde kahrımızı çeken, ihtiyaımız olan her zaman bize yardımcı olan güler yüzlülüğü ve sıcaklığı ile bize yol gösteren sevgili hocam Arş. Gör. Gözde Tomris'e bizim için yaptığı her Őey için çok teşekkür ediyorum.

Lisans eğitimimde tanıştığım ve gerek özel hayatımda gerekse tez sürecim boyunca ihtiyaım olan zamanlarda beni dinleyip cesaretlendiren ve yol gösteren ve her zaman yanımda olan sevgili hocam Arş. Gör. Damla Altın'a teşekkür ederim.

Bugün bir özel eğitimci olarak beni ben yapan Őeylere katkılarının büyük olduğunu düşündüğüm lisanstaki hocalarım Doç. Dr. Yeşim Güleç Arslan'a ve Dr. Öğretim yesi Fidan zbey'e bana kattıkları özel eğitim bilinci için teşekkür ederim.

Eğitimim boyunca karşılaştığım her engelle ve beni anlayamayan her öğretmenle sabırla baş etmeye alışan, Antalya'dan ders için yola çıktığım her hafta beni sabah 4 'te glen bir yüzle karşılayan ve atladığım her basamakta bana hep güvendiği için gözleri ışıldayan emekçi anneme, beni dürüst ve ayakları yere basan bir yapıda yetiştiren ve bizim için çabalayan onurlu babama, eğitim süresince beni destekleyen ve benimle gururlanan ikinci annem olan babaanneme ve yakın bir zamanda kaybettiğim değerlim dedeme ve süreçte bana destek olan tüm aileme teşekkür ederim.

Sadece yüksek lisans eğitimimde değil aldığım her kararda, çıktığım her yolda benimle birlikte kol kola ilerleyen, bana ihtiyaım olan her zamanda cesaret ve güven veren en büyük destekçim, arkadaşım, meslektaşım, ekip arkadaşım, hayat arkadaşım ve ruh eşim olan sevgili eşim Nusret Hulusi zbey'e bana verdiği tüm güzellikler için çok teşekkür ederim.

Emine Büşra zbey

Eskişehir 2019

26/07/2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Emine Büşra ÖZBEY

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vii
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB).....	1
1.1.1. OSB yaygınlık oranı.....	2
1.2. Problem Davranışlar	3
1.2.1. OSB’li bireylerde gözlemlenen problem davranışlar	5
1.2.2. OSB’li bireylerde problem davranışlara yönelik araştırmalar	6
1.2.3. Problem davranışlar-ebeveyn ilişkisi.....	7
1.3.Sosyal Beceriler	9
1.3.1. OSB’li çocuklarda sosyal beceri davranışları	10
1.3.2. OSB’li çocuklarda sosyal becerilere yönelik araştırmalar	11
1.3.3. Sosyal beceriler- ebeveyn ilişkisi	13
1.4. Ebeveyn-Çocuk Etkileşimi.....	15

1.4.1. Ebeveyn etkileşimine yönelik yapılan araştırmalar	17
1.5. Problem Durumu	26
1.6. Araştırmanın Amacı	26
1.7. Sayıtlar.....	27
1.8. Sınırlılıklar	27
2. YÖNTEM	29
2.1. Katılımcılar.....	29
2.1.1. Araştırmanın katılımcı çocuklarının betimsel bilgileri.....	29
2.1.2. Araştırmanın katılımcı annelerinin betimsel bilgileri.....	30
2.1.3. Araştırmacı.....	31
2.2. Ortam ve Araç-Gereçler	31
2.3. Araştırma Modeli.....	33
2.4. Veri Toplama Araçları	33
2.4.1. Uyarlanmış otizm davranış kontrol listesi (U-ODKL)	33
2.4.2. Anaokulu ve anasınıfı davranış ölçeği-2 (PKBS-2).....	35
2.4.3. Ebeveyn davranışları değerlendirme ölçeği-Türkçe versiyonu (EDDÖ-TV)	36
2.5. Araştırma ve Veri Toplama Süreci	38
2.6. Veri Analizi.....	38
3. BULGULAR ve YORUM	40
3.1. OSB Olan Çocukların OSB Düzeyine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	40

3.2. OSB Olan Çocukların Sosyal Beceri Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorum	41
3.3. OSB Olan Çocukların Problem Davranış Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorum	43
3.4. OSB Olan Çocukların OSB Destek Gereksinimi Düzeylerine Göre Çocukların Problem Davranış ve Sosyal Beceri Puanlarına İlişkin Bulgular ve Yorum	45
3.5. OSB Olan Çocukların Annelerinin Etkileşim Davranışları Düzeyine İlişkin Bulgular ve Yorum	47
3.6. Annelerin Eğitim Düzeylerine Göre Etkileşim Davranışları Düzeyine İlişkin Bulgular ve Yorum	55
3.7. OSB Olan Çocukların OSB Puanları, Problem Davranış ve Sosyal Beceri Puanları ile Ebeveynlerin Etkileşim Davranış Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular ve Yorum	59
4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	66
4.1. Sonuç ve Tartışma	66
4.1.1. OSB'li çocuklara ilişkin sonuçlar ve tartışma.....	66
4.1.1.1. OSB olan çocukların OSB'den etkilenme düzeyleri nedir?.....	66
4.1.1.2. OSB olan çocukların sosyal becerileri ne düzeydedir?.....	67
4.1.1.3. OSB olan çocukların problem davranışları ne düzeydedir?.....	67
4.1.1.4. OSB olan çocukların OSB destek gereksinimi düzeylerine göre problem davranış ve sosyal beceri puanları farklılık göstermekte midir?.....	67

4.1.2. Katılımcı annelere yönelik sonuçlar ve tartışma	67
4.1.2.1. <i>OSB olan çocukların annelerinin etkileşimsel davranışları ne düzeydedir?</i>	67
4.1.2.2. <i>OSB olan çocukların annelerinin eğitim düzeylerine göre etkileşimsel davranışları farklılık göstermekte midir?</i>	68
4.1.3. Değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik sonuçlar	69
4.1.3.1. <i>OSB olan çocukların OSB puanları, problem davranış puanları, sosyal beceri puanları ve annelerinin etkileşimsel davranış puanları arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?</i>	69
4.2. Öneriler	70
4.2.1. Uygulamaya yönelik öneriler	70
4.2.2. İleriki araştırmalara yönelik öneriler	70
KAYNAKÇA	72

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. OSB’li çocuklarda problem davranışlarla ilişkili araştırmalar.....	8
Tablo 1. 2. OSB’li çocuklarda sosyal becerilere ilişkin araştırmalar.....	13
Tablo 1.3. OSB’li çocuklarda ebeveyn etkileşimine ilişkin yapılan araştırmalar.....	23
Tablo 2.1. Katılımcı çocukların cinsiyetlere göre dağılımı.....	29
Tablo 2.2. Katılımcı çocukların yaş aralıkları.....	30
Tablo 2.3. Katılımcı annelerin yaşları.....	30
Tablo 2.4. Katılımcı annelerin eğitim düzeyleri.....	31
Tablo 2.5. Katılımcı annelerin çalışma durumu.....	31
Tablo 2.6. OSB destek düzeyleri ve davranışsal karşılıkları.....	34
Tablo 2.7. Sosyal Beceri Ölçeği’ndeki alt ölçeklerin tanımı.....	35
Tablo 2.8. Problem Davranış Ölçeği’nin alt ölçeklerinin tanımı.....	36
Tablo 2.9. Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği’nin alt ölçeklerinin tanımı.....	37
Tablo 3.1. Çocukların Uyarlanmış Otizm Kontrol Listesi puanları.....	40
Tablo 3.2. Katılımcı çocukların sözlü dili kullanma düzeyleri.....	41
Tablo 3.3. Katılımcı çocukların sosyal beceri düzeyi.....	41
Tablo 3.4. Katılımcı çocukların problem davranış düzeyi.....	43
Tablo 3.5. OSB destek gereksinim düzeylerine göre OSB olan çocukların problem davranış ve sosyal beceri puanlarına ilişkin ANOVA bulguları.....	47

Tablo 3.6. Ebeveyn etkileşim davranışları düzeyi.....	48
Tablo 3.7. Annelerin eğitim düzeylerine göre annelerin etkileşimsel davranış puanlarına ilişkin ANOVA bulguları.....	56
Tablo 3.8. Katılımcı çocukların OSB puanları, sosyal beceri ve problem davranış puanları ile annelerin etkileşim davranış puanları arasındaki ilişkiyi bildiren Pearson Çarpım-Moment Analizi bulguları.....	60

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

OSB : Otizm Spektrum Bozukluğu

YGB : Yaygın Gelişimsel Bozukluk

APA: Amerikan Psychiatric Association (Amerikan Psikiyatri Birliği)

DSM : Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı)

CDC : Centers for Disease Control and Prevention (Hastalıkları Kontrol Etme ve Önleme Merkezi)

ICD : International Classification of Disease (Uluslararası Hastalık Sınıflandırması)

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

RAM : Rehberlik Araştırma Merkezi

U-ODKL : Uyarlanmış Otizm Davranış Kontrol Listesi

EDDÖ-TV : Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği- Türkçe Versiyonu

PKBS : Preschool and Kindergarten Behavior Scales (Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği)

1. GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi çocuklar için pek çok temel beceri ve davranışın kazanıldığı kritik bir dönemdir. Erken çocukluk döneminde bazı beceri ve davranışlar bireyin en yakınında bulunan kişilerin etkisiyle doğal gözlem ve taklit yoluyla kazanılmaktadır. Bu süreçte çocukla en çok vakit geçiren kişi ebeveyni olmakta ve ebeveyn çocuğun gelişimi üzerinde birincil etki sahibi olmaktadır. Normal gelişim gösteren çocuklar kendileri için kritik önem taşıyan beceri ve davranışları herhangi bir eğitime ihtiyaç duymadan gözlem yoluyla öğrenebilmektedir. Ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşim normal çocuklarda olduğu gibi gelişimsel geriliği olan çocukların da bilişsel, sosyal, dil vb. gibi gelişim alanlarına etki etmede kritik bir önem taşımaktadır (Mahoney, 2009).

Araştırma 36-78 ay arası Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) gösteren çocukların OSB'den etkilenme derecesi, sosyal beceri düzeyi ve problem davranış düzeyi ile annelerin etkileşim davranışları düzeyi arasında ilişkiyi incelemektedir. Bu nedenle öncelikle değişkenleri oluşturan OSB, sosyal beceri, problemdavranış ve ebeveyn etkileşimi değişkenlerine değinilecektir.

1.1. Otizm Spektrum Bozukluğu(OSB)

Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı-V (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-DSM-V)'de bildirildiği üzere OSB;

- a. Toplumsal iletişim ve toplumsal etkileşimde süregiden eksiklikler; toplumsal-duygusal karşılılık eksikliği, sözel olmayan iletişim becerilerinde eksiklikler, ilişki kurma, ilişkileri anlama ve sürdürmede eksiklikler,
- b. Sınırlı ve yineleyici davranış örüntüleri ile sınırlı ilgi ve etkinlikler (en az ikisini göstermeli); basmakalıp veya yineleyici devinsel eylemler, nesne kullanımı ya da konuşma ile aynılık konusunda direnme, olağandışı ve değişkenlik göstermeyen ilgi alanları, duyuşal girdilere karşı çok yüksek ya da düşük düzeyde tepki gösterme olarak betimlenen belirtilerin;
- c. Erken gelişim evresinde gözlenmiş olması,
- d. Toplumsal ve günlük yaşamı etkiler düzeyde olması,
- e. Anlık yetiyitimi ve diğer gelişimsel gecikmeler ile daha iyi açıklanamaması şeklinde tanımlanmıştır (Amerikan Psikiyatri Birliği-APA, 2013).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'in 30471 sayılı Temmuz 2018'de yayımladığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, OSB olan bireyleri eğitim desteğine ihtiyaç duyma düzeylerine göre hafif, orta ve ağır düzey olarak sınıflamıştır. OSB'li bireyi de, sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerde sınırlılıkları nedeniyle özel eğitime ihtiyaç duyan birey olarak tanımlamıştır (MEB, 2018).

Dünya Sağlık Örgütü(World Health Organization-WHO), 2018 yılında onbirincisini yayımladığı yeni Uluslararası Hastalık Sınıflandırması (International Classification of Disease- ICD-11) kılavuzunda açıkladığına göre OSB, karşılıklı sosyal etkileşimi ve sosyal iletişimi başlatma ve sürdürme kabiliyetindeki sürekli bir eksiklik ve bir dizi sınırlı, tekrarlayıcı ve esnek olmayan davranış ve ilgi alanları ile karakterize bir bozukluk olarak tanımlanmıştır. Bozukluğun başlangıcı gelişim döneminde, tipik olarak erken çocukluk döneminde ortaya çıkmakla birlikte bu belirtiler, sosyal taleplerin sınırlı kapasiteyi aştığı zamana kadar tam olarak sergilenmeyebileceği aktarılmıştır. Aynı zamanda spektrumdaki bireylerin, bir dizi entellektüel işlev ve dil kabiliyeti sergiledikleri de bildirilmiştir.

Yapılan bu tanımlardan yola çıkarak OSB, erken çocukluk döneminde kendini gösteren sosyal etkileşim ve iletişim eksikliği ve sınırlayıcı ve yineleyici davranışlar, nesne ve rutin bağımlılığı vb. gibi problem davranışlar ile karakterize bir nörogelişimsel bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Erken çocukluk döneminde OSB olan bireylerin en çok zaman geçirdiği bireyler çoğunlukla birincil bakıcıları ile çevresindeki diğer aile üyeleridir. OSB olan bireyde var olan belirtiler en çok ebeveynler tarafından gözlenmektedir. Bu nedenle gösterilen bozukluğa ilişkin belirtilerin de en çok ebeveynlere etki ettiği düşünülmektedir. Aynı doğrultuda ebeveynlerin çocuklarla girdikleri ilk etkileşim davranışları ve sonrasındaki geliştirdikleri bağ da bu süreçte kilit bir faktör olarak gözükmektedir (Wilke vd., 2012; APA, 2013; MEB, 2018; WHO, 2018).Bu tanımlamalarda ana belirleyicilerinin bireylerde gözlemlenen sosyal becerilerdeki eksiklikler ve günlük yaşama uyumunu zorlaştıran problem davranışlar olduğu görülmektedir.

1.1.1. OSB yaygınlık oranı

Hastalıkları Kontrol Etme ve Önleme Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention-CDC) Otizm ve Gelişimsel Bozuklukları İzleme Ağı tarafından 2000

yılından beri oluşturulan raporlarda OSB yaygınlık oranının yıllar içerisinde tutarlı olarak artış gösterdiği gözlenmiştir. Buna göre 2000-2002 yılları arasında 150 doğumda 1 görülen OSB, 2002-2012 yılları arasında 68 doğumda 1 görülmeye başlanmıştır. Son olarak 2014 yılında yapılan son araştırmaya göre bu sayı 59 doğumda 1 olacak şekilde artış göstermiştir (CDC, 2018, s. 2-3).

1.2.Problem Davranışlar

Gültekin (1999), yapmış olduğu çalışmada uygun olmayan davranışları; çocuğun yaşına uygun olmayan, kendisine ve çevresindekilere zarar verici, daha sonra bulunacağı ortamlarda işlevde bulunmasını engelleyici ya da sosyal olarak kabul edilebilir olmayan davranışlar olarak belirlemiştir. Özyürek (2001) davranışı, organizmanın çevresiyle etkileşimi sırasında, organizmada ve çevrede oluşan gözlenebilir ve ölçülebilir değişiklikler olarak açıklamıştır. Erbaş (2002), bireylerin toplumda işlevde bulunmalarını engelleyen ve kendileri ile akranlarının güvenliklerini tehlikeye sokan davranışlarını problem davranış olarak aktarmışlardır. Erbaş (2003), problem davranışları, a) öğrencinin ya da diğer öğrencilerin öğrenmesine engel olan, b) sosyal ilişkileri ve etkileşimi etkileyen, c) öğrenciye, akranlarına, yetişkinlere ve aile bireyelerine zarar veren davranışlar olarak tanımlamıştır. Problem davranışlarla ilgili tanımları incelendiğinde bu davranışların bireylerin sosyal etkileşimlerine, kendilerine ve çevrelerindeki diğer bireylere etki ettiği ve bireyin gelişimini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Özyürek (2010), problem davranışı normlara göre sınıflamıştır. Normlara göre problem davranışların sınıflandırılması, davranışın toplumsal olarak kabul edilebilir düzeyin dışında yer almasına göre değerlendirilmektedir. Örneğin; bir çocuk sınıf içerisinde hiç konuşmuyorsa ya da sürekli konuşuyorsa problem davranış olarak kabul edilebilir. Fakat bağlama uygun ve etkileşim için kurulan iletişim uygun davranış olarak sınıflandırılır. Normlara göre uygunluk da davranışın fazlalığı ve azlığına ve uygun olmayan uyaran kontrolü alt boyutlarıyla sınıflandırılmaktadır.

- **Davranış fazlalığı ve azlığı:** Davranışın fazlalığı ve azlığı dört boyuta göre incelenir. Bunlar davranışın sıklığı, örtülülüğü, süresi ve şiddetidir. Davranışın fazlalığı ve azlığı sıklıkla ilgili bir problem olup davranışın yeterince oluşmadığını ya da çok sık oluştuğunu işaret etmektedir. Süre davranışın ne kadar sürdüğünü ifade eder. Çok uzun süren ya da çok kısa süren davranışlar, davranışın işlevine göre problem davranış olarak

nitelendirilebilmektedir. Örtülü davranış, uyarının hedef davranışı başlatmadan önce geçen süre anlamına gelir ve örtülü davranışın fazlalığı ve azlığı da yine uyarın ve hedef davranış arasındaki bağlantıyı etkilemektedir. Yine davranışı yaparken sarf edilen güç davranışın şiddetini bildirir. Bir davranışı gerçekleştirmek için gereken şiddetten daha azını veya fazlasını yapmak problem davranış olarak tanımlanmaktadır.

- **Uygun olmayan uyarın kontrolü:** Davranışın oluştuğu bağlam ve ortama bağlı olarak gerçekleşen durumlardır. Davranışların sonuçları uygun olarak düzenlenmediğinde problemlı davranış uygun olmayan uyarın kontrolüne girer. Pekiştirme dikkatsizce kullanıldığında problem davranış oluştuğunda verilebilmekte ve farkında olmadan uygun olmayan davranışın pekiştirilmesini sağlayarak uygun olmayan uyarının kontrolü sağlanabilmektedir.

Erbaş (2017), problem davranışların işlevlerini iki ana başlık altında toplamıştır. Bunlar elde etme ve kaçma/kaçınma davranışlarıdır.

1. Elde etme işlevi

- a) Sosyal olarak güdülenmiş (içsel) uyarın elde etme; sallanma, parmak oynatma vb. gibi davranışlardan haz elde etme,
- b) sosyal olarak güdülenmiş uyarın elde etme; ilgi elde etme ve ilgi ya da etkinlik elde etme olarak açıklanmıştır.

2. Kaçma/kaçınma işlevi

- a) Sosyal olarak güdülenmemiş (içsel) uyarından kaçma/ kaçınma; ağrı, açlık vb.,
- b) sosyal olarak güdülenmiş uyarından kaçma/ kaçınma; ilgiden kaçma/kaçınma vb.,
- c) nesne ya da etkinlikten kaçma/kaçınma olarak açıklamıştır.

Problem davranışı etkileyen etmenler davranışa zemin hazırlayan olaylar, öncüller ve sonuçlar olarak ele alınmıştır. Buna göre;

1. Günlük yaşamda bireyin karşısına çıkan pek çok olay, pekiştireç ve ceza niteliğinde olmaktadır. Bu durum davranışın belli bir kararlılıkta seyretmesi sebebiyle bazen problem davranışa zemin hazırlayabilmektedir.

2. Öncüller, bir davranışın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan ve davranışın hemen öncesinde yer alan durum veya uyarınlardır. Öncüller; gün içinde belli bir zaman dilimi (örneğin; her yemek sonrası), fiziksel çevre (sadece okula geldiğinde bağırma başlama), belirli insanlar (sadece öğretmenle birlikteyken vurma), belirli etkinlikler (boyama etkinliğinde arkadaşının resmini karalaması) olarak ortaya çıkabilmektedir.

3. Sonuçlar, davranış ortaya çıktıktan sonra sunulan ve davranışı izleyen durum ya da uyarılardır. Sonuçlar izledikleri davranışın ileride ortaya çıkma ihtimalini artırıyorsa pekiştirir, azaltıyorsa ceza olma özelliği taşımaktadır (Erbaş, 2017).

Problem davranışın oluşumuyla ilgili olarak Özyürek (2010), ilkesel bir yapıda olduğu (gelişigüzel oluşmaz, düzenlilik gösterir), ortamın, etkileşim örüntülerinin ve çevre düzenlemelerin problem davranışa zemin oluşturabildiği ve bir problem davranışın oluşumunun çoklu etmenlere bağlı olduğunu bildirmiştir. Bu sebeple bu davranışların değiştirilebilmesi için anne babanın sürece katılması ve çevresel etmenleri düzenleyerek davranışın sağaltımının yapılabileceği bildirmiştir.

1.2.1. OSB’li bireylerde gözlemlenen problem davranışlar

Kanner (1943), OSB olan bireylerde sosyal etkileşim ve iletişimdeki sınırlılıklarının yanı sıra tekrarlı davranışlar, değişikliklere karşı hassasiyet ve tepki gösterme gibi davranışların da gözlemlendiğini aktarmıştır. Girli (2010), OSB’li çocuklardaki itme, bağırma sallanma gibi davranışların genelde kendini ifade edememe ve istediğini uygun şekilde aktaramama gibi sosyal iletişimdeki sınırlıklardan kaynaklandığını aktarmaktadır. Bears vd. (2013) OSB olan çocuklarda öfke nöbetleri, saldırganlık, rutin taleplere uyumsuzluk, kendine zarar verme, eşyalara zarar verme, dikkatsizlik ve hiperaktivite vb. gibi yıkıcı davranışlar gözlemlendiğini aktarmışlardır.

Motavalli-Mukaddes (2017) ise 3-6 yaş arasındaki OSB olan çocuklarda kendi etrafında dönme, sallanma, parmak ucunda yürüme, garip el hareketleri, kanat çırpma hareketleri gibi tekrarlayıcı hareketler, nesne takıntıları, rutinlere aşırı bağlılık, öfke nöbetleri, aşırı hareketlilik gibi davranışlardan söz etmiştir. Belirtilen bu davranışlar OSB olan çocuklarda bazen bir veya birkaçı bir arada görülebilirken bazense gözlenmemektedir. Gülboy ve Yücesoy-Özkan (2017), OSB olan çocukların birçoğunun problem davranışlara sahip olduğunu aktarmış ve bunların tekrarlayıcı ve yenileyici, kendine zarar verici, saldırganlık ve öfke içeren, alışılmıştan dışında yemek yeme ve takıntılı davranışlar gibi problem davranışlar olduğunu belirtmişlerdir. Bu problem davranışların OSB olan çocuklarda genel eğitim ortamlarından ayrışma, rutinleri aşırı bağlılık ve sosyal etkileşim sorunlarına da yol açtığını aktarmışlardır. Tırpan (2018), kaynaştırma sınıfına devam eden OSB olan çocukların ebeveynleri ve öğretmenleri ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapmış ve bunun sonucunda yetişkinler

çocuklarda duymazdan gelme, umursamama, ağlama, sorumlulukları yerine getirmeme, isteklerinde ısrarcı olma, çevresine şiddet içeren sözler söyleme, öfke nöbeti geçirme, yönergeleri yerine getirmeme gibi problem davranışlar bildirmişlerdir.

1.2.2. OSB’li bireylerde problem davranışlara yönelik araştırmalar

Sönmez ve Diken, (2010) problem davranışların azaltılmasında işlevsel iletişim becerilerinin öğretiminin etkililiğine yönelik alanyazın taraması yapmış ve çalışmalarında 0-9 yaş arası zihin geriliği, OSB ve dil konuşma geriliği olan çocuklarla yürütülmüş olan 27 adet tek denekli çalışmayı incelemiş ve analiz etmişlerdir. İncelenen bu araştırmalarda bu çocuklarda gözlenen problem davranışlar kendisine zarar verecek davranışlar (kafasını sert zemine vurma vb.), başkasına zarar verecek saldırgan davranışlar (yumruk atma, çimdikleme vb.) ve yıkıcı-bozucu davranışlar (nesne fırlatma vb.) olarak kategorize edilmiştir. Bunlara ek olarak yerde tepinme, ortamdan kaçma ve karşı gelme gibi davranışlar da diğer problem davranışlar kategorisinde incelenmiştir. Bu davranışları azaltmak üzere incelenen araştırmalarda problemin işlevine (dikkat elde etme, nesne elde etme, zor görevden kaçma) odaklanıldığı görülmüştür.

Papatğa (2012), altı yaşındaki normal gelişen, OSB olan ve zihin yetersizliğine sahip 150 çocuğun annesi ve babasının katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmada çocukların oyun becerileri ile sosyal beceri ve problem davranışlarını karşılaştırmıştır. Davranış problemleri ölçeğinden alınan puanlar karşılaştırıldığında OSB olan ve zihin yetersizliğine sahip çocukların ölçek puanları normal gelişen çocuklara göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Zihin yetersizliği olan çocukların ölçek puanları ise OSB’li çocuklara göre daha yüksek çıkmış fakat aradaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Töret vd. (2014), OSB olan 50 çocuk ve ebeveynleri ile yapmış oldukları nitel araştırmalarında veli görüşmeleri yapmış ve sonucunda OSB olan çocukların %76’sının en az bir problem davranış ve/veya stereotipik davranışa sahip olduğunu bildirmişlerdir. Araştırmada yer alan OSB olan çocukların anlamsız ses çıkarma, başkalarına vurma, ağlama nöbetleri, öfke nöbetleri, başkasını ısırma, nesne takıntısı, kendine vurma, kendini ısırma, eşyaya zarar verme, çekmece/oda/dolap karıştırma ve dağıtma, zıplama/çırpınma/ el çırpma gibi problem davranışlar sergiledikleri ebeveynleri tarafından aktarılmıştır. Shawler ve Sullivan (2015), 130 OSB olan 3-11 yaş arası çocuk ve ebeveynleriyle yaptıkları araştırmalarında OSB olan çocukların çoğunda problem

davranışların gözlemlendiğini ve bu davranışların OSB'den etkilenme düzeyiyle doğru orantılı olarak arttığını aktarmışlardır.

Alpdoğan (2018), OSB'li çocuklarda problem davranışların azaltılmasına yönelik işlevsel iletişim öğretiminin etkililiğini araştırmış ve eşyaları fırlatma, vurma, ısırma gibi problem davranışların işlevlerini belirleyerek bu davranışların yerini alabilecek iletişime dönük işlevsel beceriler çocuklara kazandırılmıştır. Gerçekleştirdiği bu araştırmada çocukların sergiledikleri problem davranışlarının işlevini, nesne elde etmek ve zor bir görevden kaçmak olduğu ve bu problem davranışların işlevini yerine getirebilecek uygun iletişimsel beceriler kazandırıldığında çocuklardaki problem davranışlarda azalmalar olduğunu aktarmıştır.

1.2.3. Problem davranışlar-ebeveyn ilişkisi

Özbey ve Alisinanoğlu (2009), çocuklarda problem davranışların gelişimini engelleme ya da problem davranışlar gösteren çocukların bu davranışlarını ortadan kaldırmada ailenin önemini vurgulamış ve ailenin özelliklerinin problem davranış üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Bunun sonucunda çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, okul öncesi eğitime devamı, baba mesleği ve öğrenim durumu gibi değişkenlerin çocuğun problem davranışları üzerinde etkili olduğunu ancak anne eğitimi ve mesleği, tam bir aileye sahip olma durumunun çocukların problem davranışları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Yine Çubuk-Bayam (2010), normal gelişim gösteren çocuğa sahip 298 ebeveyn ile yapmış olduğu çalışmada ebeveynlerin öz-yeterlilik algıları ile çocuklarının problem davranışlarına yönelik algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Fakat aynı çalışmada anne-babaların ebeveynlik becerileri ve çocuklarının eğitimlerine aktif katılabilmeleri ile çocukların problem davranışlarına ilişkin değişkenler arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler bildirmiştir.

Ludlow, Skelly ve Rohleder (2012), OSB olan çocuklardaki problem davranışların ebeveynlerine günlük yaşamlarında zorluklar çıkartabildiği ve ailelerin bu problemlerle baş etmede yoğun stres yaşamalarına sebep olduğu bildirilmiştir. Töret vd. (2014) OSB'li çocukların problem davranışlarına yönelik ebeveynleri ile yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır. Bunun sonucunda OSB'li çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarındaki problem davranışlarının, çocuklarının ve kendilerinin günlük yaşamlarını olumsuz etkilediğini bildirdiklerini aktarmışlardır. Shawler ve

Sullian (2015), çocukların yıkıcı problem davranışları ne kadar artarsa ebeveynlerin stres düzeyinin aynı doğrultuda artış gösterdiğini aktarmışlardır.

Alanyazından hareketle OSB olan çocukların günlük yaşamdaki uyumlarına etki edebilecek birbirinden farklı birçok problem davranıştan bir veya birkaçını sergileyebildikleri ve bu davranışların kendilerine ve başkalarına zarar verebileceği aktarılmaktadır. Aynı zamanda problem davranışların nedenine yönelik olarak da elde etme ve kaçma/kaçınma gibi farklı amaçlara hizmet ettiği ve problem davranışların bir sonucu olarak toplumdan dışlanabilecekleri aktarılmıştır. Bu çalışmalarda ayrıca sosyal etkileşim ve iletişim kısıtlılıkları ile OSB düzeyinin de problem davranışlarla ilişkili olabileceği aktarılmıştır.

Tablo 1.1.'de OSB ve problem davranışlar anahtar sözcükleri kullanarak yapılan taramalar sonucu bulunan araştırmalara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1.1. OSB'li çocuklarda problem davranışlarla ilişkili araştırmalar

Yazar	Başlık	Katılımcılar	Problem davranışlar-ebeveyn ilişkisine yönelik çıktılar
Sönmez ve Diken, (2010)	Problem davranışların azaltılmasında işlevsel iletişim öğretiminin etkililiği: Betimsel ve meta-analiz çalışması.	OSB, zihin yetersizliği ve dil konuşma geriliği olan 0-9 yaş arası 27 çocuk	Kendine zarar verici, başkasına zarar verici ve yıkıcı-bozucu davranışlar gözlemlenmiştir.
Ludlow, Skelly ve Rohleder, (2012)	Otizm spektrum bozukluğu tanısı alan çocukların ebeveynlerinin karşılaştığı zorluklar.	OSB olan çocuğa sahip 20 ebeveyn	OSB olan çocuklardaki problem davranışlar ebeveynlerine günlük yaşamlarında zorluklar çıkartmakta ve streslerini arttırmaktadır.
Papatğa, (2012)	Otizmlı çocukların oyun becerileri ile davranış ve sosyal beceri özelliklerinin karşılaştırılması.	OSB olan, zihinsel yetersizliği olan ve normal gelişen 6 yaşındaki 150 çocuk	OSB ve zihin yetersizliği olan çocuklar normal gelişen çocuklara göre daha yüksek problem davranış düzeyi göstermişlerdir.
Bears vd. (2013)	Otizm spektrum bozukluğu ve yıkıcı davranış gösteren küçük çocuklarda ebeveyn eğitiminin pilot çalışması.	3-6 yaş arasındaki 16 OSB olan çocuk ve onların ebeveynleri	OSB olan çocuklarda öfke nöbetleri, saldırganlık, rutin taleplere uyumsuzluk, kendine zarar verme, eşyalara zarar verme, dikkatsizlik ve hiperaktivite vb. gibi yıkıcı davranışlar gözlemlenmiştir.

Tablo 1.1. OSB'li çocuklarda problem davranışlarla ilişkili araştırmalar (Devam)

Yazar	Başlık	Katılımcılar	Problem davranışlar-ebeveyn ilişkisine yönelik çıktılar
Töret vd. (2014)	Otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine yönelik görüşleri.	OSB olan 50 çocuk ve onların anneleri	Anneleri çocukların en az 1 problem davranış ve ya stereotipik davranışa sahip olduğunu aktarmışlardır.
Shawler ve Sullian, (2015)	Otizm spektrum bozukluğu ve yıkıcı davranış gösteren küçük çocuklarda ebeveyn eğitiminin pilot çalışması.	OSB olan 0-9 yaş arası 130 çocuk ve ebeveyni	OSB olan çocukların çoğunda problem davranışların gözlemlendiğini ve bu davranışların OSB'den etkilenme düzeyiyle doğru orantılı olarak arttığını aktarmışlardır.
Alpdoğan, (2018)	Otizm spektrum bozukluğu olan çocukta problem davranışların azaltılmasında ve dersle ilgilenme davranışlarının artırılmasında işlevsel iletişim öğretiminin etkililiğinin incelenmesi	2 OSB'li çocuk	Çocukların sergiledikleri problem davranışlarının işlevini, nesne elde etmek ve zor bir görevden kaçmak olduğu ve bu problem davranışların işlevini yerine getirebilecek uygun iletişimsel beceriler kazandırıldığında çocuklardaki problem davranışlarda azalmalar olduğunu aktarmıştır.
Tırpan, (2018)	Özel eğitim sınıflarındaki otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerde istenmeyen davranışların incelenmesi.	Kaynaştırma sınıfına devam eden 8 OSB'li çocuk, 8 ebeveyn, 3 öğretmen	Yetişkinler, çocuklarda duymazdan gelme, umursamama, ağlama, sorumlulukları yerine getirmeme, isteklerinde ısrarcı olma, çevresine şiddet içeren sözler söyleme, öfke nöbeti geçirme, yönergeleri yerine getirmeme gibi problem davranışlar bildirmişlerdir.

1.3. Sosyal Beceriler

Sosyal beceriler bireyin çevresi ile etkileşimini kolaylaştıran ve çevresinden onay almasını sağlayan becerilerdir. Sosyal beceriler genel olarak etkileşim, işbirliği, kendine

güven ve kişisel uyumla ilgili beceriler olarak da tanımlanmaktadır (Sucuoğlu, 2010). Sosyal gelişimi etkileyen etmenler Ergin (2012) tarafından zeka, kalıtım, çevre, cinsiyet, aile, çocuğa yönelik ideal çocuk beklentisi, uygun (toplum tarafından bireyden beklenen) toplumsal kurallar ve roller, etiketleme, bağımlılık (ebeveyne yönelik), liderlik, saldırganlık, arkadaşlık ilişkileri, okul öncesi eğitimden yararlanma düzeyi ve oyun olarak aktarılmıştır.

1.3.1.OSB’li çocuklarda sosyal beceri davranışları

Kanner (1943) OSB olan bireylerdeki temel sorunu, çocukların küçük yaşlardan itibaren kendilerini, çevresindeki insanlarla ve olaylarla sıradan bir şekilde ilişkilendirememesi olarak tanımlamıştır. OSB’li çocuk sahibi ebeveynlerin çocuklarını; kendi kendine yeten, kendi kabuğunun içinde, yalnızken daha mutlu, insanlar orada yokmuş gibi davranan, kendisi ile ilgili olan bitene tamamen ilgisiz, yeterli düzeyde toplumsal farkındalık geliştiremeyen, sessiz çocuklar olarak tanımladığını aktarmıştır. Ayrıca ebeveynler bu etkileşimlerin en baştan itibaren bu şekilde geliştiğini herhangi bir kendini geri çekme davranışı olmadığını da aktarmışlardır. Yine bu görüşmelerde ebeveynler çocukların daha çok yalnızlığı tercih ettiklerini, doğrudan temastan kaçındıklarını ve yalnızlıkları bölünmek istendiğinde onları görmezden geldiklerini, sesler çıkardıklarını ve kaçınmadıklarında da acı çeker gibi davranışlarda bulduklarını aktarmışlardır.

OSB’nin en belirgin davranışsal özelliklerinden biri sosyal etkileşim yetersizliği olarak açıklanmıştır (Kennedy ve Shukla, 1995). Bu durumda çocuklar sınırlı sosyal beceri düzeyleri sebebiyle sosyal olarak kendilerini ifade edememektedirler. Bunun sonucunda yetişkinler ve akranları ile daha az etkileşime girmekte ve genellikle yalnız oyun oynamayı tercih etmektedir (Charlop vd., 2010). OSB’li çocuklar bebekliklerinden itibaren göz teması kurma, gülümseme, el sallama, öpücük atma, merhaba demek için elini uzatmak gibi sosyal etkileşime yönelik becerilerden bazen birini bazen de birkaçını birden göstermemektedir. Bu çocuklar diğer insanlara karşı ilgisiz ve temastan kaçınan bir tutum sergilemektedir. Aile bireyleri ile iletişim kurup kucaklarına gitseler bile diğer insanlarla sosyal ilişki kurmamaktadır. OSB olan çocuklarda sosyal etkileşim genelde tek yönlü seyretmekte ve etkileşimi sürdürme davranışı gözlenmemektedir. Herhangi bir isteği olduğunda diğer insanlara yaklaşmakta fakat bunu uygun ifade etmek yerine zıplamak, bağırarak, huysuzlanmak gibi davranışlar sergilemektedirler (Girli, 2010).

Demir (2014), 208 OSB’li çocukla yaptığı çalışmasında OSB olan çocukların sosyal beceri düzeylerini ölçümlemiş ve araştırma sonunda OSB olan çocukların sosyal beceri düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. OSB olan çocuklar sosyal alan, akademik alan ve doğal etkileşim alanlarında akranları tarafından neredeyse hiç tercih edilmedikleri ve genellikle dışlandıkları gözlenmektedir (Metin, Şenol ve Yumuş, 2015).

1.3.2.OSB’li çocuklarda sosyal becerilere yönelik araştırmalar

Sosyal becerilerin öğretimiyle ilgili yöntemleri Avcıoğlu (2009) ise rol oynama yöntemi, gösteri (demonstrasyon) yöntemi, model olma yöntemi, coaching (koçluk) yöntemi, doğrudan öğretim yöntemi, bilişsel süreç yaklaşımı, bilişsel sosyal öğrenme yöntemi, akran destekli öğrenme, drama ve işbirlikli öğrenme olarak aktarmıştır. Karasu (2009), OSB ile tanılanmış bireylerde sosyal beceri yetersizlikleri, sosyal ilişki kurma ve geliştirme güçlüklerine değinmiş ve OSB’li çocuklarda sosyal becerileri ve dil becerilerine geliştirmeye yönelik yapılan 23 tek denekli araştırmayı incelemiştir. İncelenen araştırmalardan hareketle etki büyüklüğü incelemesi yapmış ve en etkili yöntemin sosyal öykü kullanımı olduğunu, en düşük etkililiğin ise video yoluyla kendi kendine model olma yöntemi olduğunu bildirmiştir. Öte yandan bu çalışmaların çıkış noktası olan OSB’li çocukların sosyal beceri düzeylerini iyileştirme ihtiyacı alanyazında bu konuyla ilgili ortak bir farkındalığın bulunduğunu ve bu nedenle etkili yöntem ve tekniklerin bulunmasına yönelik çalışmaların olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda sosyal becerilerin kazanımı için var olan bazı sosyal beceri öğretim programlarında kullanılan yöntemler Olcay-Gül ve Vuran (2010) tarafından doğrudan öğretim, şekil verme, sosyal pekiştirme, geri bildirim, ipucu sunma, fırsat öğretimi, model olma, video model, davranışsal prova, işbirlikli öğrenme, akran aracılı öğretim ve sosyal öyküler olarak aktarılmıştır.

Kasari vd. (2011), 120 OSB’li çocuk ve akranı ile yaptıkları araştırmada çocukların akran ilişkilerini ve aralarındaki sosyal ağlarını incelemişler ve buna göre OSB’li çocukların akranlarına göre daha az karşılıklı arkadaşlık geliştirebildiğini ve daha kısıtlı arkadaşlık becerilerine sahip olduklarını aktarmışlardır. Balçık ve Çifçi-Tekinarslan (2012), 3-6 yaş çocuklarının bulunduğu bir okul öncesi kurumunda kaynaştırma eğitimi alan dört yaşındaki bir OSB olan çocuğa sosyal öyküler yoluyla bazı sosyal becerileri kazandırmayı hedeflemişlerdir. Hedef sosyal beceriler için anne

ve öğretmenlerinin bilgisine başvurarak Sosyal Beceri Kontrol Listesi doldurulmuş ve bunun sonucunda ‘kendini tanıma, yardım ve bilgi isteme, devam eden etkinliğe katılma’ becerilerinin eksik olduğu belirlenmiştir.

Papatğa (2012), altı yaşındaki normal gelişen, OSB olan ve zihin yetersizliğe sahip 150 çocuğun annesi ve babasının katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmasında çocukların oyun becerileri ile sosyal beceri ve problem davranışlarını karşılaştırmıştır. Çocukların sosyal beceri düzeyleri karşılaştırıldığında normal gelişim gösteren çocukların OSB olan ve zihin yetersizliği olan çocuklara göre anlamlı derecede daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür. Zihin zihinsel yetersizliği olan çocuklar ise OSB olan çocuklardan daha yüksek puanlar almış fakat aradaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bozkuş-Genç ve Vuran (2013), OSB olan erken dönemdeki çocuklara sosyal becerilerin öğretiminde temel tepki öğretimine yönelik yapılmış araştırmaları incelemişler ve bu araştırmalarda çocukların ihtiyaçlarına göre seçilen sosyal becerilerin ağırlıklı olarak oyun becerileri, iletişim ve sosyal etkileşim başlatma becerileri, dikkat başlatma ve sürdürme becerileri olduğunu bildirmişlerdir. Demir (2014), 208 OSB olan çocuğun sosyal beceri düzeylerine etki eden değişkenleri incelemiştir. Buna göre cinsiyet, yaş ve eğitime başlama yaşı ve kardeşe sahip olmanın çocuğun sosyal beceri düzeyine etki etmediğinin fakat OSB derecesi ile çocuğun tanısının sosyal beceri düzeyine etki ettiğini aktarmıştır. Tanıya göre farklılaşma durumu çocukta tıbbi ve Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) tanılarında Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB) ve OSB bulunma durumuna göre değerlendirilmiştir. Bu durumda da YGB çocukların sosyal karşılıklılık alt ölçeğinden aldığı puanlar OSB tanısı olan çocuklara göre daha yüksekken toplam sosyal beceri düzeylerini belirten puanları, sosyal katılım/kaçınma alt ölçeğinden aldıkları puanlar ile zarar verici sosyal davranışlar alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında ise anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Töret vd. (2014), OSB’li çocuğa sahip ebeveynlere yönelik yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapmış ve onlardan OSB’yi tanımlamalarını istenmiştir. Bunun sonucunda ebeveynlerin önemli bir kısmının otizm spektrum bozukluğunu sosyal-iletişimsel davranışlarda eksiklik olarak tanımladığı aktarılmıştır.

Güven ve Diken, (2014), erken yıllarda sunulan sosyal beceri öğretimi programlarının, OSB’li bireylerin akademik beceri öğretimi ile problem davranışları önleme konusunda etkili olduğu bildirmişlerdir. Vuran ve Güven (2015), OSB olan

çocuklarda sosyal becerileri öğretmeye yönelik grup müdahalelerini araştırmış ve konuyla ilgili 20 makaleye ulaşmışlardır. Ulaşılan makalelerde OSB olan çocuklara yönelik seçilen sosyal becerileri ağırlıklı olarak sözlü ve sözsüz iletişim, sohbet, sosyal uyum, sosyal davranışlar, davranışlarda esnek geçişler, oyun ve problem çözme becerileri olarak aktarmışlardır.

1.3.3.Sosyal beceriler- ebeveyn ilişkisi

Sosyal beceri yetersizliği çocuklar ile akranları arasında etkileşim için yeterli fırsatlar oluşmamaktadır. Bu nedenle, hem sosyal beceri yetersizliği olan çocuklarda hem de diğer çocuklarda iletişim yetersizliği oluşmaktadır. Bu durum bireylerde sağlıklı iletişimin önüne geçerek onların bazı kişilik ve davranış problemleri sergilemelerine neden olabilmektedir. Çocuklar bir süre sonra aile bireyleri ile olan iletişimlerinde bazı sorunlar yaşayabilmekte ve anne babaların aşırı koruyucu yaklaşımı sonucunda bağımlılık geliştirerek benlik kavramı geliştirememektedir. Birey zamanla diğer insanlarla iletişim kurmada problemler yaşayarak toplum tarafından dışlanma yaşamaktadır (Avcıoğlu, 2009).OSB ve sosyal beceriler anahtar sözcükleri kullanarak yapılan taramalar sonucu Tablo 1.2.oluşturulmuştur.

Tablo 1.2. OSB'li çocuklarda sosyal becerilere ilişkin araştırmalar

Yazar	Başlık	Katılımcılar	Sosyal beceri-ebeveyn ilişkisine yönelik çıktılar
Kanner, (1943)	Duygusal ilişkilerin otistik bozuklukları.	2-10 yaş arası OSB'li 11 çocuk ve ebeveynleri	Kısıtlı sosyal etkileşim, sınırlı ilgi ve etkinlikler davranışları bildirmiştir. Aynı zamanda bu çocukların ebeveynlerinin soğuk ve mesafeli olduğunu da aktarmıştır.
Charlop vd. (2010)	Video modelleme yoluyla otizmli çocuklara sosyal ifade davranışlarının öğretimi.	OSB'li 3 çocuk	Çocukların sınırlı düzeydeki sosyal etkileşim davranışlarından dolayı kendilerini sosyal yaşamda ifade edemediklerini ve video modelle gerçekleştirilen öğretimin sonucunda daha uygun karşılık verme, uygun jest, mimik ve yüz ifadelerini kullanabildiklerini aktarmışlardır.

Tablo 1.2. OSB'li çocuklarda sosyal becerilere ilişkin araştırmalar (Devam)

Yazar	Başlık	Katılımcılar	Sosyal beceri-ebeveyn ilişkisine yönelik çıktılar
Kasari vd. (2011)	Okuldaki sosyal ağlar ve arkadaşlıklar: OSB olan ve olmayan çocukların karşılaştırılması.	6-11 yaş arası OSB'li 60 çocuk ve 60 tipik gelişen çocuk	OSB'li çocukların akranlarına göre daha az karşılıklı arkadaşlık geliştirebildiği ve daha kısıtlı arkadaşlık becerilerine sahip olduklarını aktarmışlardır.
Balçık, B. ve Tekinarslan, (2012)	Otizmlı çocuklara sosyal beceri öğretiminde sosyal öykülerin etkisinin incelenmesi.	4 yaşında kaynaştırma eğitimine devam eden OSB'li bir çocuk	Çocukta kendini tanıtmaya, yardım ve bilgi isteme, devam eden etkinliğe katılma gibi sosyal beceriler eksik çıkmıştır.
Papatğa, (2012)	Otizmlı çocukların oyun becerileri ile davranış ve sosyal beceri özelliklerinin karşılaştırılması.	OSB olan, zihinsel geriliği olan ve normal gelişen 6 yaşındaki 150 çocuk	OSB olan çocukların normal gelişim gösteren ve zihin yetersizliği olan çocuklara göre daha düşük sosyal beceri düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.
Bozkuş-Genç ve Vuran, (2013)	Sosyal Becerilerin Öğretiminde Temel Tepki Öğretimiyle Yürütülen Araştırmaların İncelenmesi.	Derlenen araştırmalarda 91 OSB çocuk, 27 normal gelişen akran, 32 ebeveyn yer almaktadır.	Çalışmalarda OSB olan çocuklar için öğretilmek üzere seçilen sosyal becerilerin oyun becerileri, iletişim ve sosyal etkileşim başlatma becerileri, dikkat başlatma olarak bildirmişlerdir.
Demir, (2014)	Otizmlı çocukların sosyal becerilerinin değerlendirilmesi.	OSB olan 208 çocuk	OSB olan çocukların sosyal becerilerde yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Güven ve Diken , (2014)	Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi çocuklarına yönelik sosyal beceri öğretim müdahaleleri	3-6 yaş arası OSB olan çocuklar	Erken yıllarda sunulan sosyal beceri öğretimi programlarının, OSB'li bireylerin akademik beceri öğretimi ile problem davranışları önleme konusunda etkili olduğu bildirmişlerdir.

Tablo 1.2. OSB'li çocuklarda sosyal becerilere ilişkin araştırmalar (Devam)

Yazar	Başlık	Katılımcılar	Sosyal beceri-ebeveyn ilişkisine yönelik çıktılar
Töret vd. , (2014)	Otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin görüşleri: Otizm tanımlamaları ve otizmin nedenleri.	OSB olan 50 çocuk ve onların ebeveynleri	Ebeveynler otizmi sosyal- iletişimsel davranışlarda bozukluk olarak tanımlamışlardır.
Metin, Şenol ve Yumuş, (2015)	Okul öncesi eğitim sınıflarına kaynaştırılan otistik çocukların sosyometrik statülerinin incelenmesi	Okulöncesi eğitime devam eden 60-66 aylık OSB tanılı çocuklar	OSB olan çocuklar sosyal alan, akademik alan ve doğal etkileşim alanlarında akranları tarafından neredeyse hiç tercih edilmedikleri ve genellikle dışlandıkları sonucuna ulaşmışlardır.
Güven ve Vuran, (2015)	Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin sosyal becerilerinin geliştirilmesinde grup müdahaleleri.	Derlenen makalelere katılan 350 OSB'li çocuk ve 29 normal gelişen çocuk	Ulaşılan 20 tezde OSB olan çocuklar için seçilen sosyal beceriler ağırlıklı olarak sözlü ve sözsüz iletişim, sohbet, sosyal uyum, sosyal davranışlar, davranışlarda esnek geçişler, oyun ve problem çözme becerileri olarak bildirilmiştir.

OSB'li çocuklardaki sosyal beceri düzeylerine yönelik Tablo 1.2. incelendiğinde OSB olan çocukların sosyal beceriler anlamında kısıtlılıklarının bulunduğu görülmektedir. OSB ana tanı kriterlerinden biri olan sosyal etkileşim kısıtlılığının çocukları zaman içerisinde çevrelerinden ayrıarak etkileşime kapalı ve yalnız bireyler olarak yetişmelerine sebep olabileceği aktarılmaktadır.

1.4. Ebeveyn-Çocuk Etkileşimi

Çocuk doğumdan itibaren çevreyi tanımak için bazı girişimlerde bulunur. Bunun için başta ulaşabildiği yakın çevresiyle sınırlı olan etkileşim alanına daha sonra hareket kabiliyetinin artmasıyla birlikte daha geniş çevreye ulaşmaktadır. Birey yiyecek, nesne, sevgi ve ilgi gibi şeyleri elde etmek için basit sosyal etkileşim davranışları göstermeye başlar. Bu etkileşimler çeşitli şekillerde karşılık bulmaktadır. Çocuğun yakın çevresini oluşturan ebeveyn bu dönemde çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli girişimlerde

bulunur. Ebeveyn ve çocuk arasındaki bu etkileşimlere etki eden şeyler Bronfenbrenner (1979) tarafından çevre ve sosyal ilişkiler olarak bildirilmiştir. Buradan yola çıkarak bireyin yetiştiği çevrenin, gelişimini etkileyen etmenlerle çevrili olduğunu, ailelerinin ve kendilerinin etkileşimini etkileyen en önemli etkenin onların karşılıklı etkileşimde buldukları çevrelerinden oluştuğunu aktarmıştır. Bireyin dünyaya geldiği andan itibaren en çok etkileşime girdiği kişiler şüphesiz ki ebeveynleridir. Henüz anne karnında iken ebeveyn ile bağ kuran çocuk doğduktan sonra da bebeklik dönemi boyunca ebeveynlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu süreç içerisinde gerek beslenmek, gerek diğer fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması gerek duygusal ihtiyaçlarını gidermek ve sosyalleşmek için anneye uzanmak, yönelmek, annenin anlayabildiği sesler çıkartarak dikkat çekmek, ebeveynleri taklit etmek yoluyla oyunlar oynama vb. gibi girişimlerde bulunmaktadır. Bu etkileşim süreci doğumdan itibaren gelişerek ve ihtiyaçlara göre şekillenerek devam etmektedir. Normal gelişen bireylerde etkileşimsel özellikler süreç içerisinde doğal olarak gelişim gösterirken gelişimsel geriliği olan çocuklarda etkileşimsel anlamda da bazı gerilikler gözlenmektedir.

Mahoney vd.(1998) risk altındaki ve gelişimsel geriliği olan çocuklarda ebeveyn davranışlarının, çocukların gelişimine ve erken müdahaledeki ebeveyn rolüne değinmiş ve ebeveyn etkileşim davranışlarının çocukların gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu aktarmışlardır. Erken çocukluk dönemindeki OSB olan çocuklar normal gelişen akranlarına kıyasla daha az sosyal etkileşim davranışları sergilemektedirler. Rogers (1988), yapmış olduğu çalışmasında gelişimsel geriliği olan ve normal gelişen küçük bebekler ile onların annelerinin etkileşim davranışlarını incelemiş ve gelişimsel geriliği olan bebeklerin normal gelişim gösteren akranlarına göre daha az etkileşimsel davranışlarda bulduklarını ve etkileşimsel kodları daha az algılayabildiklerini saptamıştır. Buna göre gelişimsel geriliği olan çocukların annelerine daha az sayıda okunabilir sosyal ipucu sundukları ve anneleri ile etkileşime katılmada kısıtlılık ve kaçınma davranışları gösterdikleri aktarılmıştır. Bu durumda yetersizliği olan bebekler normal gelişim gösteren akranlarına göre daha az yorumlanabilir sosyal davranış sergilemektedir. Bu gibi etkileşimsel farklılıkların kökeninde, anne-yetersizliği olan çocuk etkileşimlerinde çok sık görülen sosyal girişimlerdeki dengesizlik olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle karşılıklılık zayıftır ve bir tarafın baskın olduğu sosyal girişimler gözlenmektedir. Çocuklardaki bu etkileşim davranışlarının sonucunda OSB olan çocukların ebeveynleri çocuklarıyla etkileşim kurmak için daha çok zaman

harcamakta ve onları yönlendirmek için daha çok yönerge kullanmaktadırlar (Watson, 1998).

El-Ghoroury ve Romanczyk (1999)'in yapmış oldukları çalışmalarında OSB olan çocukların davranış problemlerinin bulunması, sınırlı sosyal etkileşim davranışlarına ve tekrarlayıcı davranışlara sahip olması nedeniyle ebeveynleri ile OSB'li çocuklar arasındaki etkileşimin önemli düzeyde etkilendiği şeklinde bildirilmiştir. Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu (2000), anne-çocuk etkileşimini etkileyen en önemli faktörlerden birinin çocuğun gelişimsel açıdan risk grubundan olması ya da yetersizliğin bulunması olarak bildirmişlerdir. Aynı zamanda yetersizliği olan bireylerdeki farklı davranış özelliklerinin ebeveyn etkileşimine etki ettiğini aktarmışlardır.

Bebeğin çevresi çocuğun doğumundan itibaren gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ebeveyn-çocuk etkileşiminin niteliği etkileşimin iki unsuru olan ebeveyn ve çocuk tarafından belirlenir. Gelişimsel gecikmesi ya da geriliği olan çocuklar çoğunlukla ebeveynleri ile olumlu ve sürekli etkileşim kurmakta güçlük çekebilmektedir (Diken, 2009). Ebeveynleri tarafından daha itaatsiz ve yıkıcı davranış gösteren çocuklar olarak algılanan çocuklar, ebeveynlerinden davranışlarına yönelik daha az yorum alırken ve daha fazla öğüt duymaktadırlar. Olağan ebeveyn-çocuk etkileşiminde, olumlu davranış yönetimi ile dil desteği birbiri ile yakın ilişki içindedir. Daha az duyarlılığa sahip ebeveynler, çocuklarının davranışlarını zorlukla kontrol edebilmekte ve çocuklarına zengin bir dil çevresi sunamamaktadır (Diken, 2012).Wilke vd. (2012), OSB olan çocukların problem davranışlarına yönelik olarak, bireylerin bazı durumlarda öğrenme performansını önemli ölçüde etkilediğini, sosyal kabulünü zorlaştırdığını ve ebeveyn etkileşimlerine etki ettiğini aktarmışlardır.

OSB olan çocuklarda APA'nın (2013) yayınladığı DSM-V'de belirtildiği gibi sosyal iletişim ve etkileşim alanında gecikmeler ve gerilikler görülmektedir. OSB'li bireylerdeki sosyal çekinik davranım ve iletişimsel gerilik etkileşimsel davranışlara engel olmakta ve bireylerin ebeveynleri ile olan etkileşimlerine de etki etmektedir (Diken ve Mahoney, 2013).

1.4.1. Ebeveyn etkileşimine yönelik yapılan araştırmalar

Kanner (1943), 11 OSB'li çocuğun duygusal etkileşimlerini incelemiş ve çocukların ebeveynlerinin genelde sıcak değil soğuk olduklarını ve ilişkilerinde mesafenin olduğunu aktarmıştır. Fakat ebeveynlerin erken etkileşim stillerinin zamanla

onları etkileyip değiştirmesi gerekirken çocukların baştan itibaren sosyal-duygusal ilişkilerinde mesafeli olması ebeveynlerin çocukların bu durumunda tek başına belirleyici olduğunu söylemeyi zorlaştırdığını aktarmıştır. Doussard–Roosevelt vd. (2003), OSB olmayan ve OSB olan 48 çocuk ve anne ile yaptığı çalışmasında ebeveyn etkileşim davranışları özelliklerini ve çocukların sosyal tepkilerini incelemişlerdir. Buna göre OSB ocuğa sahip ebeveynlerin, OSB olmayan çocuğa sahip ebeveynlere göre daha fazla fiziksel temasta buldukları, daha yönlendirici davranışlarda bulduklarını aynı zamanda daha az sosyal etkileşim girişiminde bulduklarını bildirmişlerdir.

Kim ve Mahoney (2004), erken çocukluk dönemindeki 13 yetersizliği olan ve 17 normal gelişen ocuk ile onların annelerinden oluşan grupla yaptıkları araştırmalarında ebeveyn etkileşiminin ocuk etkileşim davranışları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Sonuç olarak annenin duyarlı ve etkili olma davranışı ile çocuğun yetersizliğinin olma durumunun ve katılım düzeyinin anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı çalışmada yetersizliği olan çocukların annelerinin duyarlılık ve etkililik puanları düşük fakat yönlendiriciliği normal gelişen çocukların annelerine göre daha yüksek çıkmıştır. Aynı alışma çocuklar gelişimsel olarak geri olsa da olmasa da ebeveynlerin duyarlı davranışlarının çocuğun gelişimi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Çocukların etkileşim davranışları düzeyi ile ebeveynlerin duyarlı etkileşim davranışları arasında ilişki olduğu bu çalışmada başka bir sonuç olarak bildirilmektedir.

Bornstein vd. (2007) yapmış oldukları çalışmada, anne ve ocuk duyarlılığını araştırmışlar ve ebeveyn-ocuk etkileşimini etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Bunun sonucunda ebeveyn- ocuk etkileşimi üzerinde en etkili faktörün çocuğun ve annenin özellikleri olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu alışma yetersizliği olan bireylerin farklı davranış özelliklerinin ebeveynlerin etkileşim davranışlarına, yine aynı şekilde ebeveynin özelliklerinin de yetersizliği olan bir bireyin etkileşim davranışlarına etki edebileceği sonucuna işaret etmektedir.

Mahoney, Kim ve Lin(2007) 45 anne-ocuk çiftiyle birlikte yürüttükleri çalışmalarında ebeveyn etkileşiminin ocuk gelişimi üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Erken ocukluk döneminde olan bu 45 ocuk, gelişimi risk altında olan, down sendromu, gecikmiş dil ve konuşma, motor bozukluk ve OSB olan bireylerden oluşturulmuştur. Araştırmada ocukların ebeveynlerinin duyarlı-yanıtlayıcı etkileşim davranışlarına bakılmıştır. Sonuçlar genel olarak anne yanıtlayıcılığının çocuğun gelişimi üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

Karaaslan (2010), Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı (EDEP)'in gelişimsel yetersizliği olan çocuk ve anneleri üzerindeki etkililiğini doktora tezinde ölçümlemiş ve sonucunda EDEP'in anne ve çocukların etkileşimsel davranışlarında artış ve çocukların dil, bilişsel ve sosyal-duygusal gelişim alanlarında ilerleme gözlenmiştir. Aynı zamanda çocukların takıntılı ve problem davranışlarında da uygulama öncesine göre düşüş gözlenmiştir

Diken (2012), 148 dil geriliği, zihin yetersizliği ve OSB olan çocuklara sahip annelerle yapmış olduğu etkileşim çalışmasında OSB'li çocuğa sahip annelerin duyarlılık puanları orta düzeyde duyarlılığa, yanıtlayıcılığı temsil eden çocuğun etkileşimlerini fark etme ve dönüt vermede orta düzeyde, çocuğun dikkatini çekme ve etkinliğe katabilmeyi temsil eden etkililikte orta düzeyde, yaratıcılıkta sınırlı düzeyde olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda kabul düzeyinde düşük kabullenme ile kabullenme arasında orta düzeyde oldukları, keyif almada daha düşük düzeyde keyif aldıkları, orta düzeyde sözel pekiştireç kullandıkları, orta düzeye yakın sıcak etkileşimlerde buldukları, düşük düzeyde duygusal ifade edici olduklarını aktarmıştır. Başarı odaklı-yönlendirici etkileşimlerde ise annelerde orta düzeyde başarı odaklı etkileşimler görülürken, yüksek düzeyde yönlendiricilik davranışlarında buldukları ve etkileşimlerinde orta düzeyde bir hıza sahip olduklarını bildirmiştir. OSB'li çocuklara sahip annelerin elde ettikleri bu etkileşim puanları onların özel gereksinimli diğer çocukların annelerine göre daha yüksek sözel övgü kullanan, daha yüksek etkileşim hızına sahip, özellikle de dil geriliği olan çocukların annelerine göre daha yüksek düzeyde yönlendirici ve başarı odaklı etkileşimlerde bulunan aynı zamanda daha düşük düzeyde duyarlı etkileşimler sergileyen bir yapıda olduklarını göstermektedir.

Freeman ve Kasari (2013), yapmış oldukları çalışmalarında 16 normal gelişim gösteren, 16 OSB olan çocuk ve bu çocukların annelerinin serbest oyun etkinliklerini gözleyerek etkileşim süresince oyun davranışlarına yönelik veriler toplamışlardır. Bunun sonucunda OSB 'li çocuğa sahip ebeveynlerin daha fazla oyun kurduklarına ve daha yönlendirici olduğunu aktarmışlardır. Aynı zamanda normal çocukların anneleri çocukların oyunlarına daha uygun dönütler verirken, OSB'li çocuğa sahip ebeveynlerin çocukların oyun performansına uygun olmayan üst düzey oyun becerileri ile dönüt verdiklerini aktarmışlardır.

Mahoney ve Diken (2013), 50 anne-çocuk çifti ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında Türk annelerinin OSB olan okul öncesi çocuklarıyla olan etkileşimlerini

ölçümlemişlerdir. Bunun sonucunda yabancı annelerle paralel olarak doğrudan yüksek düzeyde yönlendirici etkileşimler sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Fakat ayrıntılı analizler annelerin farklı iletişim stillerine yönelik olarak başarı odaklı/yönlendirici anne ve duyarlı anne olma yönelimlerini bildirmişlerdir. Annelerin üçte birinden çoğunun duyarlı etkileşimler kurduklarını, bu farklılıkların annenin çocuğa bakımda destek görme, yetersizliğe yönelik anlayışı gibi pek çok faktörden etkileyebileceğini aktarmışlardır. Bu çalışma aynı zamanda OSB olan çocukların farklı sosyal etkileşim davranışları ve özellikleri ile çocukların tanı durumunun annelerin etkileşim davranışlarını büyük oranda etkilediğini aktarmışlardır.

Haven vd. (2014), erken çocukluk dönemindeki OSB olan çocuklar ve anneleriyle yapmış oldukları araştırmalarında ebeveyn-çocuk etkileşimi özellikleri ile çocukların sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın katılımcılarından 21 çocuk normal gelişim gösteren çocuk ile ebeveynlerinden oluşurken kalan 21 çocuk ise OSB olan çocuk ve onların ebeveynlerinden oluşmuştur. Araştırma hipotezi çocukların sosyal beceri düzeylerinin; olumlu ebeveyn-çocuk etkileşimi özellikleri ile pozitif, çocukların OSB gösterme derecesi ile negatif bir ilişki içinde olacağı üzerine kurulmuştur. Sonuç olarak ebeveynlerin sosyal desteklerinin ve bağlılıklarının çocukların sosyal becerileri ile yüksek düzeyde ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca ebeveyn ve çocuk arasındaki bağlılığın, çocuğun gelişimsel düzeyi ile sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkiye de katkı sağladığı aktarılmıştır. Araştırmada anne ve çocuk arasındaki bağlılığın çocuğun sosyal becerilerini olumlu yönde etkileyebileceğini ve OSB olan çocuklar ve ebeveynlerinin etkileşimlerinin, normal gelişim gösteren çocuklar ve ebeveynlerine göre daha az bağlılık içerdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Töret vd. (2014), OSB'li çocuğa sahip ebeveynlerle yönelik yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapmış ve onlardan OSB'yi tanımlamaları istenmiştir. Ebeveynler çocukların sosyal iletişim davranışlarında kısıtlılık, dil-konuşma ve iletişim sorunları ile yineleyici ve sınırlı ilgi davranışları bildirmişlerdir. Ceyhun vd. (2015), OSB olan çocuklara sahip ebeveynlerinin etkileşimleri ile normal çocuk ebeveynlerinin etkileşimlerini karşılaştırdıkları araştırmalarında OSB olan çocukların ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha düşük düzeyde duygusal ifade edici olma ve yanıtlayıcı etkileşim davranışları sergiledikleri gözlemlenmiştir. Aynı zamanda başarı odaklı ve yönlendirici olma davranışlarında OSB olan çocukların

ebeveynleri ile normal gelişim gösteren çocukların arasında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır. Bunun yanında OSB olan çocukların normal gelişim gösteren çocuklara göre daha düşük düzey başlatma ve dikkat etkileşim davranışlarına sahip olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Gürel-Selimoğlu (2015) doktora tezinde Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı (ETEÇOM)'un, OSB olan çocukların sosyal etkileşim becerileri ve anne-çocuk etkileşimleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda OSB olan çocukların sosyal etkileşim becerileri ile bilişsel, iletişim ve sosyal-duygusal alanlardaki becerilerinde, anne-çocuk katılımcıların ise anne-çocuk etkileşim davranışları düzeyinde ilerlemeler olduğu gözlenmiştir. Pekçağlıyan vd. (2015), erken çocuklukta görülen iletişim ve ilişki problemlerinin çocukların çevreleri, ebeveynleri ve arkadaşları ile olan etkileşimini bozarak, taklit becerilerinde, iletişim kodlarını algılamada, ortak ilgi ve dikkati sağlamada ve sözel iletişim becerilerinde akranlarının gerisinde kalmalarına sebep olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda 0-6 yaş arası OSB olan çocuklarda iletişim ve ilişki becerilerinde kısıtlılık olduğunu ve özellikle 0-3 yaş arasında bu becerilerin gelişmesi için iletişim ve etkileşim tabanlı programların uygulanmasının gerekliliğini aktarmışlardır.

Toper-Korkmaz (2015)'in doktora tezi Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı'nı eve dayalı olarak ve 3-5 yaş arası 6 OSB'li çocuk ve anneleri üzerinde uygulamıştır. Çalışma sonucunda OSB tanılı çocuklar ve annelerinin etkileşimsel davranışlarında olumlu yönde etkilemiş ve çocukların bazı gelişimsel davranışlarında da ilerleme gözlenmiştir. Ayrıca Toper-Korkmaz bu çalışmasında normal ya da gelişimsel gerilik gösteren çocukların yaşamlarının ilk yıllarında duyarlı ve yanıtlayıcı olan ebeveynlerin çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal etkileşim becerileri üzerinde olumlu etkileri, duyarlı ve yanıtlayıcı olmayan ebeveynlerin çocuklarına göre 6 kat daha fazla olduğunu bildirmiştir.

Töret vd. (2015) ciddi düzeyde OSB özellikleri gösteren çocukların ebeveynlerinin etkileşimlerini inceledikleri araştırmalarında çocukların annelerinin yüksek düzeyde yönlendirici etkileşim davranışlarına karşılık yanıtlayıcı olma ve duygusal ifade edici olma davranışlarında düşük düzeyde etkileşimler kurduklarını aktarmışlardır. Bildirilen bu sonuç OSB destek gereksinimi yüksek olan çocukların annelerinin etkileşimlerinde uygun olmayan yönlendiricilik düzeyi ile duygusal ifade edici ve yanıtlayıcı etkileşimlerde bulduklarını ifade etmektedir. Arslan (2016),

OSB'li küçük çocuklar ve onların ebeveynleri ile (babalar) etkileşimlerini incelediği araştırmasında babaların çocukları ile orta düzey ve düşük düzey arasında değişen şekilde etkileşimler sergilediklerini bildirmiş ve babaların yanıtlayıcı olma ve duygusal ifade edici olma davranışlarındaki artış ile başarı odaklı olma davranışlarındaki düşüşün çocukların etkileşim davranışlarını da olumlu etkilediğini aktarmıştır. Doğan vd. (2016) yılında normal gelişen ve OSB olan çocuklara sahip annelerin etkileşim davranışlarını birbirlerine göre değerlendirmiş ve buna göre OSB olan çocuğa sahip annelerin normal gelişen çocuğa sahip annelere göre daha az yanıtlayıcı davranışa sahip olduklarını aynı zamanda daha fazla yönlendirici olduklarını bildirmişlerdir. Bu durum OSB olan çocukların annelerinin yanıtlayıcı etkileşim davranışlarına ve etkileşim içindeki yönlendiricilik düzeylerine dair olumsuz bir durumu ifade etmektedir. Kaale vd. (2017), 2-4 yaş arasındaki 58 OSB'li çocuk ve onların ebeveynleriyle yaptıkları etkileşim çalışmasında 10 dakikalık bir zaman içindeki oyun etkileşimlerini gözlemlemişler ve bunun sonucunda annelerin davranışları ile çocukların zeka yaşının etkileşim süreciyle ilişkili olduğunu bildirmişlerdir.

Oğuz ve Sönmez (2018), OSB olan çocukların aileleriyle yaptıkları ebeveyn-çocuk etkileşimi araştırmasında OSB'li çocuk sahibi ebeveynler duygusal ifade edici olma ve duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden ortalamanın altında puan, ortalama bir puana sahip olması gereken başarı odaklı olma ve yönlendiricilik alt ölçeğinden ise yüksek puan almışlardır. Buradan hareketle OSB olan çocukların ebeveynlerinin etkileşim davranışlarının olması gereken düzeyde olmadığı söylenebilmektedir.

OSB'li çocuklar ile ebeveynlerine yönelik yapılan etkileşim çalışmaları incelendiğinde OSB'li çocukların annelerinin, çocukların diğer akranlarına göre daha fazla başarı odaklı ve yönlendirici oldukları fakat daha az yanıtlayıcı etkileşim davranışları sergiledikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuçlara çocukların OSB tanılarının etkisi olabileceği gibi anne özelliklerinin de etkili olabileceği aktarılmaktadır. İncelenen otizm spektrum bozukluğu, problem davranış, sosyal beceri ve ebeveyn etkileşimi düzeyi değişkenlerinin birlikte ele alındığı geçmişteki araştırma sonuçları gösteriyor ki bu değişkenler birbirleri üzerine etki etmektedir. OSB ve ebeveyn etkileşimi anahtar sözcükleri kullanarak yapılan taramalar sonucu Tablo 1.3. oluşturulmuştur. Burada elde edilen bulgular ebeveyn etkileşim davranışlarına yönelik çıktılar dikkate alınarak sunulmuştur.

Tablo 1.3. OSB'li çocuklarda ebeveyn etkileşimine ilişkin araştırmalar

Yazar	Başlık	Katılımcılar	Ebeveyn etkileşim davranışlarına yönelik çıktılar
Watson, (1998)	Çocuğun liderliğini izlemek: Annelerin otizmlili çocuklarla etkileşimleri.	Okulöncesi eğitime devam eden OSB olan 14 çocuk- ebeveyn çifti ile 14 normal gelişen çocuk- ebeveyn çifti	Ebeveynler çocuklarıyla etkileşim için daha çok çaba harcadıklarını ve daha çok yönlendirici davranışlarda bulduklarını aktarmıştır.
Ghoroury ve Romanczyk, (1999)	Aile üyelerinin otizmlili çocuklarla oyun etkileşimleri.	3-7 yaş arası 9 OSB'li çocuk ile onların aileleri	OSB olan çocukların davranış problemleri, sınırlı sosyal etkileşim ve tekrarlayıcı davranışlara sahip olmasının ebeveynleriyle etkileşimlerini önemli düzeyde etkilediği aktarılmıştır.
Doussard–Roosevelt vd. (2003)	Otistik ve otistik olmayan çocuklarda anne-çocuk etkileşimi: Ebeveyn etkileşim davranışlarının özellikleri ve çocuk sosyal tepkileri.	Okulöncesine devam eden 24 OSB olan çocuk ve 24 tipik gelişen çocuk ile onların ebeveynleri	OSB çocuğa sahip ebeveynlerin, OSB olmayan çocuğa sahip ebeveynlere göre daha fazla fiziksel temasta buldukları, daha yönlendirici davranışlarda bulduklarını aynı zamanda daha az sosyal etkileşim girişiminde bulduklarını bildirmişlerdir.
Mahoney, Kim ve Lin (2007)	Gelişimsel öğrenmenin temel davranış modeli.	45 ebeveyn- gelişimsel geriliği olan çocuk (OSB, down sendromlu, motor bozukluğu ve gecikmiş dil ve konuşma) çifti	Anne yanıtlayıcılığının çocuğun gelişimi üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Karaaslan, (2010)	Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı'nın (EDEP) gelişimsel yetersizliğe sahip çocuklar ve anneleri üzerindeki etkililiği.	0-6 yaş arası down sendromu, zihin yetersizliği ve OSB tanılı 19 çocuk ve onların ebeveynleri	Anne-çocukların etkileşim düzeyleri artmış, çocukların sosyal etkileşimleri artarken, problem davranış düzeylerinin düştüğü gözlenmiştir.
Wilke vd. (2012)	Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda stereotipiklerin dolaylı işlevsel değerlendirilmesi.	OSB'li 53 çocuk ve ergen	OSB olan çocukların problem davranışlarına yönelik olarak, bireylerin bazen öğrenme performansını önemli ölçüde etkilediğini, sosyal kabulünü zorlaştırdığını ve ebeveyn etkileşimlerine etki ettiğini aktarmışlardır.
Diken, (2012)	Türk annelerinin ve özel gereksinimli çocukların etkileşimsel davranışlarının araştırılması: Erken müdahale uygulamalarına yönelik sonuçlar.	148 ebeveyn ile onların özel gereksinimli çocukları (hafif zihin yetersizliği, gecikmiş dil ve konuşma ile OSB)	OSB'li çocuğa sahip anneler diğer özel gereksinimi olan çocukların annelere göre daha fazla sözel pekiştirici kullandığı, etkileşim hızının daha yüksek olduğu, orta düzeyde duyarlılığa sahip ve diğer grupların annelerine göre daha başarı odaklı ve yönlendirici etkileşime sahip oldukları bildirilmiştir.

Tablo 1.3. OSB'li çocuklarda ebeveyn etkileşimine ilişkin araştırmalar (Devam)

Yazar	Başlık	Katılımcılar	Ebeveyn davranışlarına etkileşim yönelik çıktılar
Diken ve Mahoney, (2013)	Türk anneleri ile okulöncesi çağındaki otizmlili çocuklar arasındaki ilişkiler.	OSB olan 50 çocuk ile anneleri	Türk anneleri, doğrudan yüksek düzeyde yönlendirici, annelerin farklı iletişim stillerine yönelik olarak başarı odaklı/ yönlendirici anne ve duyarlı anne olma yönelimleri bulunduğu ayrıca bazı değişkenlerin de etkisi ile annelerin üçte birinden çoğunun duyarlı etkileşimler kurduklarını bildirmişlerdir. OSB olan çocukların farklı sosyal etkileşim davranışları ve özelliklerinin ve tanı durumunun annelerin etkileşim davranışlarını etkilediğini aktarmıştır.
Freeman ve Kasari (2013)	Otizimde ebeveyn-çocuk etkileşimleri: Oyun özellikleri.	16 normal gelişen, 16 OSB olan çocuk ile onların ebeveynleri	OSB 'li çocuğa sahip ebeveynlerin daha fazla oyun kurduklarına ve daha yönlendirici olduğunu ve OSB'li çocuğu olan annelerin çocukların oyun performansından daha üst düzeyde dönütler verdiklerini aktarmışlardır.
Haven vd. (2014)	Otizm spektrum bozukluğu olan ve olmayan çocuklarda ebeveyn-çocuk etkileşimi özelliklerinin sosyal becerilerle ilişkisi.	Erken çocukluk dönemindeki 42 tipik gelişen ve OSB'li çocuk ile onların ebeveynleri	Ebeveynin duygusal desteği ile doğru ebeveyn-çocuk etkileşiminin OSB'li çocuğun sosyal becerilerine olumlu etki ettiğini aktarmışlardır.
Ceyhun vd. (2015)	Otizm spektrum bozukluğu olan çocuk ve ebeveynlerinin ebeveyn çocuk etkileşimlerinin normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynleri ile karşılaştırılması.	30 OSB olan çocuk-ebeveyn çifti ile 30 normal gelişen çocuk-ebeveyn çifti	OSB'li çocukların ebeveynleri normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre duygusal ifade edici olma ve yanıtlayıcı etkileşimlerinde daha düşük düzeyde iken başarı odaklı ve yönlendirici etkileşimlerinde farklılık yoktur.

Tablo 1.3. OSB'li çocuklarda ebeveyn etkileşimine ilişkin araştırmalar (Devam)

Yazar	Başlık	Katılımcılar	Ebeveyn etkileşim davranışlarına yönelik çıktılar
Gürel- Selimoğlu, (2015)	Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı'nın (ETEÇOM), otistik spektrum bozukluğu sergileyen çocukların sosyal etkileşim becerileri ve anne-çocuk etkileşimleri üzerindeki etkililiği.	3-6 yaş aralığında OSB olan 3 çocuk ve onların anneleri	OSB olan çocukların sosyal etkileşim becerileri ile bilişsel, iletişim ve sosyal-duygusal alanlardaki becerilerinde, anne-çocuk katılımcıların ise anne-çocuk etkileşim davranışlarında ilerlemeler olduğu gözlenmiştir.
Töret vd. (2015)	Ciddi düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ile annelerinin ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin ebeveyn ve çocuk davranışları açısından incelenmesi.	OSB olan 40 çocuk ile ebeveynleri	Anneler yüksek düzeyde yönlendirici etkileşim davranışlarına karşılık yanıtlayıcı olma ve duygusal ifade edici olma davranışlarında düşük düzeyde etkileşimler kurduklarını aktarmışlardır.
Arslan, (2016)	Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve babalarının etkileşimsel davranışlarının incelenmesi.	30 OSB olan çocuk ile onların babaları	Babaların çocukları ile orta düzey ve düşük düzey arasında değişen şekilde etkileşimler sergilediklerini ve etkileşim davranışlarındaki değişikliklerin çocuk davranışlarına etki ettiğini de aktarmıştır.
Doğan vd. (2016)	Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocuklarda anne-çocuk etkileşiminin karşılaştırılması.	34 OSB olan çocuk ile 28 normal gelişim gösteren çocuk ve onların ebeveynleri	OSB olan çocuğa sahip annelerin normal gelişen çocuğa sahip annelere göre daha az yanıtlayıcı davranışa sahip olduklarını aynı zamanda daha fazla yönlendirici olduklarını bildirmişlerdir.
Kaale vd. (2017)	Otizm spektrum bozukluğunda erken etkileşim: Annelerin ve çocukların karşılıklı etkileşim sırasındaki davranışları.	2-4 yaş aralığındaki 58 OSB'li çocuk ile ebeveynleri	Annelerin davranışları ile çocukların zeka yaşının etkileşim süreciyle ilişkili olduğunu bildirmişlerdir.
Oğuz ve Sönmez (2018)	Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerde anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminin incelenmesi.	36-78 ay aralığındaki OSB olan 12 çocuk ile annesi ve babası	OSB'li çocuk sahibi ebeveynler duygusal ifade edici olma ve duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden ortalamanın altında puan, başarı odaklı olma ve yönlendiricilik alt ölçeğinden ise yüksek puan almışlardır.

1.5. Problem Durumu

Erken çocukluk döneminde ebeveyn, çocuğun gelişimi için kritik önem teşkil etmektedir (Mahoney vd., 1999).Ebeveyn çocuğu gözlemlemekte, izlemekte ve kendince uygun olan dönütü vermeye çabalamaktadır. Etkileşim davranışı ebeveyn ve çocuğun iki taraflı olarak sürdürdüğü bir süreçtir. Taraflardan herhangi birinde var olan etkileşim eksikliği sosyal ve davranışsal süreçlerine etki edebilmektedir (Diken, 2012). Bu durum göz önüne alındığında OSB olan bireylerde kendini gösteren sosyal beceri eksikliği ve problem davranışlar ebeveynde de karmaşaya yol açabilmekte ve süreç içinde çocuk ile ebeveyn arasında etkileşim bozulabilmektedir (El-Ghoroury ve Romanczyk, 1999; Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Bornstein vd., 2007). Aynı zamanda ebeveynlerin çocuğun yetersizliğine bağlı olarak yaşadığı belirsizlik, tedirginlik de ebeveynde karmaşaya sebep olmakta ve OSB olan çocuk ile etkileşiminde yetersiz kalmasına sebep olabilmektedir. Bu süreç her iki tarafında günlük yaşam uyumunu engellemekte ve çocuğun sosyal becerileri ve problem davranış düzeyine etki edebilmektedir.

Bu araştırma 36-78 ay arası OSB olan çocuklarda OSB'den etkilenme derecesi, sosyal etkileşim düzeyi ve problem davranış düzeyi ile ebeveynlerin etkileşim davranışları arasındaki ilişkileri ortaya koyması ve bu anlamda yapılacak olan müdahale çalışmalarına yön verebilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu araştırmada ayrıca, OSB olan çocuğa sahip ebeveynlerin etkileşim davranış düzeyleri ile annenin eğitim düzeyi; OSB olan çocuğun OSB derecesi, sosyal beceri düzeyi, problem davranış düzeyi gibi değişkenler de ortaya konulmaktadır. Bunun neticesinde erken dönemdeki OSB'li çocukların OSB puanları, sosyal beceri ve problem davranış düzeyleri ile ebeveynlerinin etkileşim davranışları arasındaki ilişkinin ortaya konması ve gelecekteki çalışmalara ışık tutması bakımından bu çalışmaya gerek duyulmaktadır. Ayrıca erken çocukluk döneminde OSB olan çocuklara yönelik planlanacak olan müdahale çalışmalarında ebeveynin önemini ve çocuk üzerindeki potansiyel etkilerini göstermesi bakımından da bu araştırmaya gereksinim duyulmaktadır.

1.6. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 36-78 ay arasındaki OSB olan çocukların OSB puanları, problem davranış ve sosyal beceri düzeyleri ile annelerinin etkileşim davranışları düzeylerini betimlemek ve aralarındaki ilişkileri incelemektir.

Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. OSB olan çocukların OSB'den etkilenme düzeyleri nedir?
2. OSB olan çocukların sosyal becerileri ne düzeydedir?
3. OSB olan çocukların problem davranışları ne düzeydedir?
- 4.OSB olan çocukların OSB destek gereksinimi düzeylerine göre çocukların problem davranış ve sosyal beceri puanları farklılık göstermekte midir?
5. OSB olan çocukların annelerinin etkileşimsel davranışları ne düzeydedir?
- 6.OSB olan çocukların annelerinin eğitim düzeylerine göre etkileşimsel davranışları farklılık göstermekte midir?
7. OSB olan çocukların OSB puanları, problem davranış puanları, sosyal beceri puanları ve annelerinin etkileşimsel davranış puanları arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?

1.7. Sayıtlar

Çalışma grupları belirlenirken çocukların aldığı tıbbi tanıların doğru verildiği varsayılması bu çalışmanın sayıtlıdır. Yine de katılımcı çocukların OSB olma değişkenlerini kontrol etmeye yönelik olarak çeşitli önlemler alınmıştır. Bunlar; OSB'ye ek olarak zihinsel(mental) yetersizliğe sahip olan üç çocuk, OSB'ye ek olarak Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) olduğu tespit edilen iki çocuk, uygulama sürecinde tanısının değiştiği veya kaldırıldığı öğrenilen iki çocuk, tanısından şüphelenilen ve taramaya tabi tutularak OSBtanı durumunun şüpheli olduğu belirlenen bir çocuk ve OSB destek düzeyini belirlemek üzere yapılan U-ODKL formlarından 0-4 arasında puan alan iki çocuğun araştırmanın katılımcı listesinden çıkartılması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın bir diğer sayıtlı ise annelerle yapılan görüşmelerde doldurulan, çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarını ölçümleyen Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği-2 ile OSB destek düzeylerini ortaya koyan Otizm Davranış Kontrol Listesi (U-ODKL)'nde var olan maddelerin anneler tarafından doğru şekilde anlaşılıp doğru cevap verildiği kabul edilmektedir.

1.8. Sınırlılıklar

1. Bu çalışmada 36-78 aylık OSB olan çocuklarla sınırlıdır.
2. Bu çalışmada ebeveyn etkileşimleri sadece anne etkileşimleri ile sınırlıdır.

3. Bu araştırma Antalya ilindeki 5 özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi ile Eskişehir ilindeki Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü'nde bulunan Gelişimsel Destek Birimi'ndeki katılımcılarla sınırlıdır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada yer alacak katılımcılar, ortam ve araç-gereçler, araştırma modeli, araştırma süreci, veri toplama, veri analizi ile güvenilirlik analizi bilgilerine ayrı ayrı değinilmektedir.

2.1. Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını belirlemek üzere amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. ‘‘Araştırmacının kendi araştırma amaçları doğrultusunda evrenden seçim yaparak en uygun katılımcıları seçerek belirlediği örnekleme yöntemine amaçlı örnekleme denilmektedir(Şimşek, 2015)’’. ‘‘Daha önceden belirlenmiş ölçütleri derinlemesine çalışmak için yalnızca ölçüte uyan katılımcıların belirlendiği örnekleme türü olan amaçlı örnekleme kullanılmaktadır (Patton, 2014)’’. Bu araştırmanın katılımcıları 36-78 ay arası tıbbi olarak OSB tanısı almış çocuklar ile araştırmaya gönüllü katılmayı kabul eden anneler belirlenerek oluşturulmuştur. Sonuç olarak bu çalışmaya Antalya ilinde tıbbi olarak OSB tanısı ile tanılanmış, MEB’e bağlı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde eğitim görmekte olan 36-78 ay arası OSB olan 50 çocuk ve annesi ile Eskişehir Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü Gelişimsel Destek Biriminde eğitim görmekte olan 15 OSB tanılı çocuk ile annesi katılmıştır. Araştırma başlamadan önce gerekli izinler eklerde belirtildiği üzere alınmış (Ek-3. Etik Kurul Karar Belgesi ve Ek-4. Milli Eğitim Araştırma İzin Belgesi) ve daha sonra çalışmaya başlanmıştır. Araştırmaya katılım için katılımcılardan Veli İzin Formu (Ek-1) ve Gönüllü Aile Katılım Formu (Ek-2) alınmıştır.

2.1.1. Araştırmanın katılımcı çocuklarının betimsel bilgileri

Tablo 2.1.’e göre katılımcı OSB olan çocukların 54’ü erkek 11’i kızdır. Bu oran 2018 yılında yayımlanan CDC raporunda cinsiyetlere göre görülme sıklığında belirtilen orana (erkeklerde 37/1, kızlarda 151/1) yaklaşık bir değer olarak görülmektedir.

Tablo 2.1. Katılımcı çocukların cinsiyetlere göre dağılımı

	F	%	Geçerli %	Toplam %
Kız	11	16.9	16.9	16.9
Erkek	54	83.1	83.1	100.0
Toplam	65	100.0	100.0	

Tablo 2.2.'de çocukların yaş aralıkları ay bazında değerlendirilmiş ve araştırmaya katılan 65 çocuğun en küçüğü 36 aylık iken en büyüğü 78 aylık olarak bulunmuştur. Katılımcı çocukların yaş ortalamaları ise 58.35 ay olarak bulunmuştur. Bu araştırmada çalışma süreci sonunda 36-78 ay aralığından çıktığı tespit edilen altı çocuk araştırmanın katılımcı listesinden çıkarılmıştır.

Tablo 2.1. *Katılımcı çocukların yaş aralıkları*

	Çocukların yaşı (ay)
Geçerli (N)	65
Kayıp (N)	0
Ortalama (M)	58.35
Std. Sapma (S.s)	11.39
Minimum	36.00
Maximum	78.00

2.1.2. Araştırmanın katılımcı annelerinin betimsel bilgileri

Tablo 2.3.'de katılımcı annelerin yaşları gösterilmiştir. Tabloya göre araştırmaya katılan 65 anneden yaşı en küçük anne 25 yaşında iken, en büyük anne 46 yaşındadır. Katılımcı annelerin yaş ortalamaları 35.65 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2.3. *Katılımcı annelerin yaşları*

	Anne yaşı
Geçerli (N)	65
Kayıp (N)	0
Ortalama (M)	35.64
Std. Sapma (S.s)	5.09
Minimum	25.00
Maximum	46.00

Tablo 2.4.'de katılımcı annelerin eğitim düzeyi bildirilmektedir. Tabloya göre annelerin 4'ü okuma yazması olmayan, 21'i ilköğrenim, 23'ü lise, 17'si ise lisans ve lisansüstü eğitim görmüştür. Okuma yazma bilmeyen anneler için veri toplama sürecinde işaretlemeler araştırmacı tarafından annelere okunarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2.4. Katılımcı annelerin eğitim düzeyleri

	f	%	Geçerli %	Toplam %
Okuma yazma yok	4	6.2	6.2	6.2
İlköğrenim	21	32.3	32.3	38.5
Lise	23	35.4	35.4	73.8
Lisans ve üstü	17	26.2	26.2	100.0
Toplam	65	100.0		

Tablo 2.5.'de katılımcı annelerin mesleği çalışma ve çalışmama durumuna göre değerlendirilmiştir. Annelerin %72'si ev hanımı olduğunu bildirmiştir. Kalan yaklaşık %27'lik kısım ise çeşitli işlerde çalışmaktadır.

Tablo 2.5. Katılımcı annelerin çalışma durumu

Meslek grupları	F	%	Geçerli %	Toplam %
Ev hanımı	47	72.3	72.3	72.3
Çalışan	18	27.7	27.7	100.0
Toplam	65	100.0	100.0	

2.1.3. Araştırmacı

Araştırmacı, Sakarya Üniversitesi Zihin Engelliler Öğretmenliği programından 2015 yılında mezun olmuştur. Bir süre özel bir rehabilitasyon merkezinde görev yapmış ardından MEB tarafından Antalya'da bir özel eğitim sınıfına özel eğitim öğretmeni olarak atanmıştır. 2017 yılında Antalya'da bir özel eğitim iş uygulama okulunda göreve başlamış ve buradaki görevine devam etmektedir. Araştırmacı altı yıldır 3-7 yaş aralığındaki OSB olan çocuklarla bireysel olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda 2016 yılından beri Anadolu Üniversitesi Erken Çocuklukta Özel Eğitim Tezli Yüksek Lisans Programında eğitimini sürdürmektedir.

2.2.Ortam ve Araç-Gereçler

Her öğrenci kendi eğitim aldığı merkezde annesi ile birlikte kendileri için oluşturulmuş kontrollü oyun ortamında ve serbest oyunları süresince gözlenmiştir. İlgili eğitim merkezlerinde etkileşim fırsatları oluşturabilecekleri bir oyun alanı oluşturulmuştur. Verilerin toplandığı uygulama yeri, yerde oynamaya ve masada

oynamaya uygun bir şekilde bir masa ve iki sandalye ile oyun halısı olacak şekilde oluşturulmuştur. Ebeveyn-çocuk etkileşimine ve çocuk gelişimine uygun materyaller ile donatılmıştır.

Bunlar:

- Büyük resimli ve dramaya uygun okuma kitapları (8 adet)
- Farklı sertlikte ve maddeden yapılmış, farklı dokulardaki toplar
- Arabalar
- İki adet konuşan et bebek
- Müzik aletleri(marakas, zil, düdük)
- Tahta bloklar
- Legolar
- Matruşka bebekler
- Balık tutma oyunu
- 2 adet oyuncak telefon
- Cırtlı kesilebilir sebzeler
- Ocak ve tencere seti
- Demlik ve fincan seti
- Parmak kuklalar
- Oyun hamurları
- Boyalar ve kağıt
- Doktor seti
- Gölge eşleme oyunu
- 3-4-5 parçalı basit yapbozlar
- Cinsiyete göre bebek giydirme yapbozu
- Üst üste ve iç içe dizilebilen plastik kovalar
- Halka dizme oyunu
- Kurmalı oyuncaklar
- Şekil takma ve çakma seti
- Plastik çiftlik hayvanları
- Bowling oyunu
- Kavramlar, şekiller, sayılarla ilgili kitaplar(3 adet)

EDDÖ-TV verileri toplanırken araştırmacı tarafından bir adet video kamera ile ebeveyn ve OSB olan çocuğun etkileşiminin görüleceği şekilde süreç kayda alınmıştır.

2.3.Araştırma Modeli

Bu araştırmada katılımcı ocukların OSB, sosyal beceri ve problem davranış düzeyleri ile annelerin etkileşim davranışları düzeyi arasındaki ilişkileri belirlemek için nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır (Creswell, 2012; Coşkun vd., 2015).İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi ve ilişkinin derecesini belirlemeye yarayan araştırma modelidir (Creswell, 2012).

2.4.Veri Toplama Araçları

Amacı 36-78 ay arası OSB olan ocukların OSB'den etkilenme derecesi, sosyal beceri ve problem davranış düzeyi ile anneler etkileşim davranışları düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi olan bu araştırmada, ilgili değişkenlerle bağlantılı farklı veri toplama araçları kullanılmıştır. OSB'den etkileme derecesini belirlemek üzere Uyarlanmış Otizm Davranış Kontrol Listesi (U-ODKL), ocukların problem davranış ve sosyal beceri düzeyini belirlemek üzere Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği-2 (PKBS-2) ve annelerin etkileşim davranışları düzeyini ortaya koymak üzere de Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği- Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV) kullanılmıştır. Veri toplama araçlarını geliştiren araştırmacılardan gerekli kullanım izinleri alınmıştır.

2.4.1.Uyarlanmış otizm davranış kontrol listesi (U-ODKL)

Araştırmada 36-78 ay arası ocukların OSB'den etkilenme düzeylerini belirlemek üzere Diken, Aksoy ve Özdemir'in geliştirdiği Otizm Spektrum Bozukluğu Kapsamlı Değerlendirme Seti (İVO-ODS) içerisinde yer alan Uyarlanmış Otizm Davranış Kontrol Listesi (U-ODKL) kullanılmıştır.

Bu çalışmada ocukların OSB destek düzeylerini bildiren hafif destek gereksinimi, orta düzey destek gereksinimi, yüksek düzey destek gereksinimi çocukların sosyal iletişim davranışları ile sınırlı, yenileyen davranışlar bazında değerlendirilmektedir. Bunlar U-ODKL aracında belirtilen şekliyle Tablo 2.6'da açıklanmıştır.

Tablo 2.6. OSB destek düzeyleri ve davranışsal karşılıkları (Diken, Aksoy ve Özdemir, 2018)

OSB destek düzeyi	Sosyal iletişim	Sınırlı, yineleyen davranışlar
OSB ihtimali çok düşük *U-ODKL puanı:0-7 ** U-ODKL puanı: 0-4		
Hafif Düzey Destek Gereksinimi *U-ODKL puanı:8-21 **U-ODKL puanı: 5-16	Sosyal iletişimdeki sınırlıklar, ihtiyaç halinde destek almadığında, belirgin sosyal iletişim bozukluklarına yol açmaktadır. Sosyal etkileşim girişimlerinde zorluk ve başkalarından gelen sosyal etkileşim davranışlarına normal olmayan ya da başarısız karşılıklar gösterme, sosyal etkileşime dair azalmış ilgi gözlenmektedir.	Davranışlarda esnekliğin olmaması bir ya da daha çok ortamdaki işlevselliği belirli ölçüde olumsuz etkilemektedir. Etkinlik geçişlerinde zorluklar mevcuttur. Organizasyon ve planlamada var olan kısıtlılıklar bağımsız yaşama etki etmektedir.
Orta Düzey Destek Gereksinimi *U-ODKL puanı:22-28 **U-ODKL puanı: 17-25	Sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerinde kendini gösteren belirgin sınırlıklar, ihtiyaç halinde sunulan yerinde destekler olmasına rağmen gözlenen sosyal bozukluklar, sosyal etkileşimlerin sınırlı olması ve başkalarından gelen sosyal etkileşim davranışlarına azalmış ya da anlaşılabilir karşılıklar.	Davranışlarda esnekliğin olmaması, değişikliklerle baş etmede zorluklar ya da herhangi birinin dikkatini çekecek ölçüde ve farklı ortamlardaki işlevselliği olumsuz etkileyecek kadar sık, sınırlı ve yineleyen davranışlar. Odak noktasını ya da davranışı değiştirmede stres ve zorluklar yaşanmaktadır.
Yüksek Düzey Destek Gereksinimi *U-ODKL puanı: 29-42 **U-ODKL puanı: 26-49	Sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerindeki ağır yetersizlikler işlevsellikte önemli bozukluklara yol açabilir, sosyal etkileşim girişimleri çok azdır ve başkalarından gelen sosyal etkileşim davranışları da en az düzeyde karşılık bulmaktadır.	Davranışlarda esnekliğin olmaması, değişikliğe uyum sağlamada aşırı zorluklar ya da işlevselliğin bütün alanlarını olumsuz etkileyen diğer sınırlı/yineleyen davranışlar. Odak noktasını ya da davranışı değiştirmede büyük stres ve zorluklar yaşanmaktadır.

*: Konuşmayan bireyler

** : Konuşan bireyler

Uyarlanmış Otizm Davranış Kontrol Listesi-U-ODKL (Autism Behavior Checklist-ABC), Krug, Arick ve Almond (2008), çocukta OSB'den kaynaklı olarak ortaya çıkan belirtilerin görülme derecesini puanlamak yoluyla kullanılan bir değerlendirme aracıdır. 3-15 yaş arası OSB olan çocuklarda uygulanabilmektedir. Değerlendirme esnasında her bir madde okunur. Okunan her bir maddede yer alan özellik çocukta gözlemleniyorsa maddenin başında duran kutucuğa işaret konulur. Araç bir öğrencide OSB olup olmadığını ve ihtiyaç duyduğu desteğin derecesini bildirmektedir. Uyarlanmış Otizm Davranış Kontrol Listesi'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 2013 yılında Özdemir ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Daha sonra 2014

yılında Özdemir tarafından doktora tezi olarak tekrar geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Son veriler dikkate alınarak U-ODKL güvenilirlik verileri incelendiğinde iç tutarlık katsayısı ilk 42 madde için KR-21 ile ölçümlenmiş ve .89 olarak yüksek düzeyde iç tutarlılık bulunmuştur. Konuşma maddeleri içinse iç tutarlılık ,68'dir. Kararlılık katsayısı ise test- tekrar test sonucu Pearson korelasyon katsayısı ile $r=.82$, ($p<.01$) çıkmıştır. Ölçüt bağımlı geçerlilik bulguları 50 birey ile çalışan uzmanlara Gilliam Otistik Bozukluk Değerlendirme Ölçeği-TV (GOBDÖ-2-TV) ve U-ODKL doldurması sağlanarak incelenmiş ve sonucunda Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak $r=.73$ $p<.01$ gibi yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

2.4.2. Anaokulu ve anasınıfı davranış ölçeği-2 (PKBS-2)

OSB olan katılımcı çocukların problem davranış düzeyleri ve sosyal beceri düzeyleri, Alisinanoğlu ve Özbey'in 2009 yılında Preschool and Kindergarten Behaviour Scales (PKBS-2)'den esinlenerek uyarladığı Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği-2 ile belirlenmiştir.

Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği-2 (PKBS-2), okulöncesi dönemindeki çocukların problem davranış ve sosyal becerilerini ölçmek için Kenneth W. Merrill tarafından geliştirilmiştir. Sosyal beceri ve problem davranışları ayrı ayrı iki ölçekte toplanan 4'lü Likert tipi ölçek ortalama 10-12 dakikada uygulanmaktadır. Ölçeğin Türkçe geçerlik güvenilirlik çalışmaları Özbey ve Alisinanoğlu(2009) tarafından yapılmıştır. Sosyal Beceri Ölçeği'nin alt boyutlarında yer alan maddelere yönelik bilgiler Tablo 2.7.' de yer almaktadır.

Tablo 2.7. Sosyal Beceri Ölçeği 'ndeki alt ölçeklerin tanımı

Sosyal İşbirliği Becerileri	Sosyal işbirliği alt ölçeğinde 11 madde bulunmaktadır. Bu bölüm yetişkinin yönergelerini takip etme, işbirliği, akranlarıyla uyum ve kendini kontrol etme becerilerini kapsamaktadır.
Sosyal Bağımsızlık ve Sosyal Kabul Becerileri	Sosyal bağımsızlığı ölçmek için ve sosyal kabul becerileri aynı alt ölçekte incelenmiş ve toplam 8 madde ile ölçümlenmiştir. Bu kısımda çocuğun akranları tarafından kabul becerilerini ve yetiştikenden bağımsız bir şekilde sosyal ilişkiler kurabilme durumunu ölçümlenmektedir.
Sosyal Etkileşim Becerileri	Sosyal etkileşim alt ölçeğinde 4 madde bulunmaktadır. Maddeler ağırlıklı olarak çocuğun akranları ile etkileşimini ölçmektedir. 1 madde ise yetişkin etkileşimine dair sorulmuştur.

Sosyal Beceri Ölçeği *Sosyal İşbirliği, Sosyal Bağımsızlık ve Sosyal Kabul Becerileri* ile *Sosyal Etkileşim* alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin toplam Cronbach Alfa değeri ise .94 bulunmuştur. Problem Davranış Ölçeği, *Dışa Yönelim, İçe Yönelim, Anti-sosyal ve Benmerkezci* alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin toplam Cronbach Alfa değeri ise .96 olarak bulunmuştur.

Ölçekten alınabilecek minimum puan 23, maksimum puan 92 iken ortalama puan ise 57,5'dir. Ölçekten alınan toplam puan ortalamadan yüksek olması sosyal beceriler açısından olumlu, düşük olması ise sosyal beceriler açısından olumsuz olarak değerlendirilmektedir (Özbey, 2009). Problem Davranış Ölçeği'nin alt boyutlarının tanımı Tablo 2.8.'de yapılmıştır.

Tablo 2.8. *Problem Davranış Ölçeği'nin alt ölçeklerin tanımı*

Dışa Yönelim Problem Davranışlar	Bu alt ölçekte 16 madde bulunmaktadır. Maddeler kontrol altına alınamayan ve dışa yansıyan, yerinde duramama, başkalarına ve eşyalara zarar verme, dikkatini toplamakta zorlanma gibi spesifik problem davranışları içermektedir.
İçe Yönelim Problem Davranışlar	Bu kısım duygusal problemlerin tanımlandığı 5 maddeden oluşmaktadır. Burada karşılaştığımız problemler içsel etmenlerden kaynaklanmaktadır. Korku dolu olma, endişeli olma gibi bazı davranışlar içe yönelim davranışlarında bir sorun olduğuna işaret etmektedir.
Anti Sosyal	Antisosyal alt ölçeği 3 madde ile puanlanmıştır. Burada çocukların sosyal çevrelere giderken direnmesi, sosyal uyumuna bozacak kadar hareketli olması gibi maddeler bulunmaktadır.
Benmerkezci	Benmerkezci yönelimi ölçen bu kısım 3 madde ile ölçümlenmiştir. Burada çocuğun kaptisli oluşu, memnuniyetsiz tutumları gibi davranışlara yönelik maddeler bulunmaktadır.

Ölçekten alınabilecek minimum puan 27, maksimum puan 108 iken ortalama puan ise 67,5'dir. Ölçekten alınan toplam puan ortalamasının düşük olması Sosyal Beceri Ölçeği'nin aksine problem davranışlar açısından olumlu, yüksek olması problem davranışlar açısından olumsuz olarak değerlendirilmektedir (Özbey, 2009).

2.4.3. Ebeveyn davranışları değerlendirme ölçeği-Türkçe versiyonu (EDDÖ-TV)

Ebeveynlerin etkileşim düzeylerini belirlemek üzere Diken, Ö. (2009) Maternal Behavior Rating Scale-MBRS (Mahoney, 2008) ölçeğinden geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ile birlikte uyarladığı Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği(EDDÖ-TV) kullanılmıştır.

Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği-TV (EDDÖ-TV), ebeveynin veya yetişkinin etkileşimsel davranışlarını belirlemek için oluşturulmuş bir ölçme aracıdır. İlk olarak Mahoney (2008) tarafından geliştirilmiş olan ölçek ebeveynlerin çocukları ile etkileşimsel davranışlarını değerlendirmek amacıyla 1985'te geliştirilmiştir. Duyarlı ve Yanıtlayıcı Olma, Duygusal İfade Edici Olma, Başarı Odaklı ve Yönlendirici Olma şeklinde üç ana başlık çerçevesinde on iki alt başlıkta etkileşim davranışları ölçümlenmektedir. Uygulama, çocuğun ilgisini çekebilecek oyuncak ve materyallerin olduğu halı ve masa başı etkinliklerinin yapılabileceği ortamda doğal gözlem yoluyla ve video çekip daha sonra değerlendirme yoluyla işaretlemelerin yapıldığı bir süreci içerir. Uygulama süreci 10-15 dakika sürmekte ve uygulama bittikten sonra işaretleme yapılmaktadır. Güvenirlik ve geçerlilik kodlamanın iki bağımsız kodlayıcı tarafından işaretlenmesi ve maddeler arası puanlar karşılaştırılması yoluyla arttırılmaktadır. Ölçeğin toplam geçerliliği 73,40% iken güvenirlilik verileri ise Cronbach Alfa katsayı hesaplanarak 0.80 olarak bulunmuştur (Diken, 2009). Tablo 2.9.'da Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği'nin alt maddelerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2.9. Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği'nin alt ölçeklerinin tanımı (Diken, Ö. (2009))

Alt Ölçekler	Maddeler	Alt Boyutun Açıklaması
Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma	1-Duyarlı Olma 2-Yanıtlayıcı Olma 3-Etkili Olma 4-Yaratıcı Olma	Bu kısımda ebeveynin çocuğun davranışlarını izleme, uygun dönütü verme, çocukla etkileşimden kopmadan bir şeyler yapabilme ve bunları yaparken gösterdiği yaratıcılığı ölçümlenmektedir.
Duygusal İfade Edici Olma	1-Kabullenme 2-Keyif Alma 3-Sözel Pekiştireç Kullanma 4-Sıcak Olma 5-Duygusal İfade Edici Olma	Bu kısımda ebeveynin çocuğun mevcut durumuna dair kabul düzeyi, çocukla birlikte geçirdiği zamandan aldığı keyif, çocuğa yönelik kullandığı sözel pekiştireçler, çocuğa yönelik davranışlarındaki sıcaklık ve çocuğa olan duygularını ifade düzeyi ölçümlenmektedir.
Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma	1-Başarı Odaklı Olma 2-Yönlendirici Olma 3-Etkileşim Hızı	Bu kısımda çocuğa yönelik başarı odaklılığı, yönlendiricilik düzeyi ve çocukla gerçekleştirdiği etkileşimin hızının düzeyi ölçümlenmektedir.

Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma ve Duygusal İfade Edici Olma kısmından edinilen yüksek puanlar olumlu sonuçları vermekteyken, düşük puanlar olumsuz sonuçları ifade

etmektedir. Fakat Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma kısmında elde edilen puanlar ortalama ise olumlu, yüksek ve düşük ise olumsuz sonuçlara işaret etmektedir.

2.5.Araştırma ve Veri Toplama Süreci

Araştırma için belirlenen okul ve kurumlarda ilgili yetkililer ile görüşerek araştırma tanıtılmıştır. Kurumlardan gelen onay doğrultusunda potansiyel katılımcılar belirlenmiştir. Ardından Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nden gerekli etik kurul ve ilgili Milli Eğitim Müdürlüğünden uygulama izni alınmıştır. Uygulama süreci 2018 Aralık ayında başlamış 2019 Şubat ayında tamamlanmıştır. Anne-çocuklara yönelik randevular önceden veliler ile görüşülerek belirlenmiş olup her kurum için çıkartılan program doğrultusunda uygulamalar gerçekleşmiştir. Süreç içinde çocukların ders saatleri dışındaki zamanlarda uygulamaya alınmasına mümkün olduğunda özen gösterilmiştir. Öncelikle ailelere araştırma tanıtılmış ve gerekli izin belgeleri imzalatılmıştır. Ardından oluşturulan oyun ortamında annelerden çocuklarıyla evde olduğu gibi vakit geçirmeleri istenmiş ve 10-15 dakikalık etkileşimleri boyunca video kayıt alınmıştır. Daha sonra bu kayıtlar araştırmacı tarafından izlenerek annelerin etkileşim düzeylerini belirlemek için EDDÖ-TV formları doldurulmuştur. Alınan kayıtlarda annelerin ortama ve kameraya alıştığı varsayılarak kaydın ilk 5 dakikası ölçeğin puanlanmasında kullanılmamıştır. U-ODKL formu ile Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği-2 mümkün olduğu sürece çocukların ebeveynleri ile birlikte yapılan görüşmeler neticesinde doldurulmuştur. Bu süreçte Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü Gelişimsel Destek Biriminin yanı sıra beş MEB'e bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde çalışma yürütülmüştür. Tüm EDDÖ-TV formları araştırmacının kendisi tarafından kodlanmış olup U-ODKL formu ile Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği-2 de yine araştırmacının gözetiminde doldurulmuştur. Uygulama süreci ve tüm formların doldurulması yaklaşık olarak üç ay sürmüştür.

2.6. Veri Analizi

Katılımcı 80 çocuk içinden süreç içinde tanı değişikliği, tanıya uygun olmama, ek yetersizlik barındırma ve yaş aralığının dışına çıkma gibi gerekçelerle 15 çocuk ve aileleri daha sonra araştırma kapsamından çıkartılmış ve bilgileri veri havuzuna eklenmemiştir. Kalan 65 çocuğun verileri SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Çalışmanın çocuk yaşı, çocuğun cinsiyeti, anne yaşı, annenin eğitim durumu gibi

demografik bilgileri betimsel analiz kullanılarak analiz edilmiş ve elde edilen veriler bu bağlamda sunulmuştur.

Çocukların OSB, sosyal beceri ve problem davranış puanları ile annelerin etkileşim davranışları puanları arasındaki ilişkilere Pearson Çarpım-Moment Korelasyon Analizi ile bakılmıştır. Pearson Çarpım-Moment Korelasyon Analizi, elde edilen verilerin normal dağılım göstermesi durumunda değişkenlerin birbiri ile ilişkisine ve ilişkinin yönüne bakmaya olanak sağlayan bir analiz yöntemi olduğu için çalışmamızda tercih edilmiştir. Elde edilen veriler düşük düzeyde ilişki: .10-.29 arası, orta düzeyde ilişki: .30-.49 arası ve yüksek düzeyde ilişki .50-1.00 arası (Pallant, 2011) verilen değerler baz alınarak incelenmiştir.

Çalışmada grupların ortalama puanları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını ölçmek için ise Tek Yönlü Varyans Analizi (Oneway ANOVA) kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizini yapabilmek için etki büyüklüğü hesaplaması yapılmıştır. Bunun için; $Eta\ kare = \frac{Kareler\ ortalaması}{Kareler\ Toplamı}$ (Cohen's, 1988) formülü kullanılmıştır. Bu formülden elde edilen bulgular ise Cohen's tarafından bildirilen etki büyüklük dereceleri ile yorumlanmıştır. Cohen's (1988)'e göre d değeri için: .01 ve altı değerler zayıf, .01 ve .06 değerler orta ve .08 ve .14 ve üstü değerler ise yüksek etki büyüklüğü anlamına gelmektedir (Pallant, 2011).

Araştırmada video kayıtları ile toplanan etkileşim videolarının kodlanmasına ilişkin güvenilirliğini sağlamak için *kodlayıcılar arası güvenilirlik* kullanılmıştır. Kodlamalar EDDÖ-TV'ye ilişkin uygulama sertifikası almış ana kodlayıcı ve toplanan verilerin %30'unu kodlayan ikinci kodlayıcı tarafından gerçekleştirilmiştir. İkinci kodlayıcı özel eğitim alanında doktora sahibi, uzun yıllardır ebeveyn-çocuk etkileşimi üzerine çalışmalar yapan bir öğretim üyesidir. EDDÖ *Kodlayıcılar arası güvenilirlik*, "Görüş birliği/Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı $\times$ 100" (Alberto ve Troutman, 2013) formülü ile hesaplanmıştır. Toplam 65 ebeveyn-çocuk etkileşim videosunun %30'u olan 22 video ikinci kodlayıcı tarafından izlenmiş ve kodlayıcılar arası güvenilirlik (% 80-% 95) arasında ortalama %87.5 olarak bulunmuştur.

3. BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde öncelikle katılımcı çocukların OSB, sosyal beceri ve problem davranış düzeyleri ile annelerin çocuklarına gösterdikleri etkileşim davranışlarına ilişkin bulgular yer almaktadır. Daha sonra çocukların OSB destek gereksinim düzeyi, sosyal etkileşim beceri, problem davranış düzeyi ile annelerin etkileşim davranışları arasındaki ilişkiye dair bulgular ve bu bulgularla ilgili yorumlar aktarılmaktadır. Ardından annenin eğitim durumu ile etkileşim davranışları arasındaki ilişkilere yönelik bulgular ile yorumlara yer verilmiştir.

3.1. OSB Olan Çocukların OSB Düzeyine İlişkin Bulgular ve Yorum

Çocukların OSB düzeyine U-ODKL formu ile bakılmış ve bunun sonucunda Tablo 3.1. verileri elde edilmiştir. Buna göre katılımcı çocukların (n=65) aldıkları en düşük puanın 5, en yüksek puanın ise 35 olduğu görülmektedir. U-ODKL'den aldıkları toplam puanın orta değerine bakıldığında $X=20.17$ ile katılımcı çocuk grubunun OSB düzeyine ait bulguların orta düzey destek gereksinimi gösterdiği görülmektedir. Aynı ayrı incelendiğinde ise bu grubun (n=65), 25 tanesi hafif düzey destek gereksinimi, 29 tanesi orta düzey destek gereksinimi, 11 tanesi ise yüksek düzey destek gereksinimi duymaktadır. Katılımcı çocukların OSB düzeyine yönelik oransal değerler yaklaşık olarak incelendiğinde %38'i hafif düzeyde, % 45'i orta düzeyde, %17'si ise yüksek düzeyde destek gereksinimine sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 3.1. Çocukların Uyarlanmış Otizm Kontrol Listesi puanları

	N	X	Ss	Min-Maks
U-ODKL Toplam Puan	65	20.17	6.39	5-35
U-ODKL Destek Grupları	F	%	Geçerli %	Toplam %
Hafif Destek Gereksinimi	25	38.5	38.5	38.5
Orta Düzey Destek Gereksinimi	29	44.6	44.6	83.1
Yüksek Düzey Destek Gereksinimi	11	16.9	16.9	100.0
Toplam	65	100.0	100.0	

U-ODKL formu değerlendirilen çocuğu sözlü dili kullanıp kullanmama durumuna göre doldurulmaktadır. Buna göre çocuk sözlü dili kullanmıyorsa U-ODKL formundaki ilk 43 madde temele alınırken, çocuk sözlü dili kullanıyorsa formda yer alan dil-iletişim becerilerini de ölçümleyen 7 maddeyle birlikte 49 maddenin tamamı doldurulmaktadır. Araştırmaya katılan çocukların sözel dili kullanma ve kullanmama durumları Tablo 3.2.'de gösterilmektedir.

Tablo 3. 1. Katılımcı çocukların sözlü dile kullanma düzeyleri

Düzeyley	F	%	Geçerli %	Toplam %
Konuşan	35	53.8	53.8	53.8
Konuşmayan	30	46.2	46.2	100.00
Toplam	65	100.0	100.0	

Tablo 3.2. incelendiğinde göre katılımcı çocukların yaklaşık %53'ü sözlü dili kullanabiliyorken, %46'sı sözlü dili kullanamadığı tespit edilmiştir.

3.2. OSB Olan Çocukların Sosyal Beceri Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Katılımcı çocukların sosyal beceri düzeylerini belirlemek için Anaokulu ve Anasınıfı Davranış ölçeğinde Sosyal Beceriler kısmındaki form doldurulmuştur. Elde edilen bulgular Tablo 3.3.'de gösterilmiştir.

Tablo 3.3. Katılımcı çocukların sosyal beceri düzeyi

	N	X	Ss	Minimum	Maksimum
SosyalBecerilerToplam	65	56.13	13.21	23.00	83.00
1. Sosyal işbirliği toplam	65	28.50	7.05	11.00	42.00
2.Sosyal bağımsızlık toplam	65	17.98	5.11	8.00	30.00
3.Sosyal etkileşim toplam	65	9.64	3.58	4.00	16.00

Tablo 3.3. incelendiğinde OSB olan çocukların(n=65) 4'lü likert tipi bir ölçek olan Sosyal Beceri Ölçeği'nden aldıkları ortalama puanlar görülmektedir. Çocukların Sosyal Beceri Ölçeği'nden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ölçekten

alınabilecek minimum puan 23, maksimum puan 92 iken çalışmada alınan en düşük değerin 23.00 en yüksek değerin ise 83.00 olduğu görülmektedir. 23.00 puan, çocuğun Sosyal Beceri Ölçeği'ndeki her maddede başarısız olduğunu ve dolayısıyla sosyal beceri düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. 83.00 puan ise alabileceği en yüksek değerin 92.00 olabileceği bu ölçek için katılımcı çocuğun sosyal beceri düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Sosyal Beceri Ölçeği'nin ortalama değerleri incelendiğinde ölçeğin ortalama puanı $X=57,5$ iken grubun ($n=65$) ortalaması $X=56.13$ ile orta düzey sosyal beceri düzeyi gösterdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Alt başlıklar incelendiğinde yine benzer durum görülmektedir. Sosyal İşbirliği alt ölçeğinden alınabilecek en düşük değer 11.00, en yüksek değer ise 44.00'tür. Alınan en düşük değerin 11.00, en yüksek değerin 42.00 olduğu bu araştırmada ölçeğin orta değeri olan $X=27,50$ değerine yakın bir ortalama olan $X=28.50$ ile grubun($n=65$) orta düzeydeki bir sosyal işbirliği düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Sosyal Bağımsızlık alt ölçeği incelendiğinde ise en düşük değerin 8.00, en yüksek değerin ise 32.00 olabileceği bu ölçek için en düşük değerin 8.00 en yüksek değerin ise 30.00 olduğu görülmektedir. Katılımcı grubun($n=65$) Sosyal Bağımsızlık alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalama değeri incelendiğinde ölçeğin ortalama puanı olan $X=20.00$ 'a yakın bir değer olan $X=17.98$ ile orta düzey sosyal bağımsızlık düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Katılımcı grubun Sosyal Etkileşim alt ölçeğinden aldıkları puanlar incelendiğinde ölçekten alınabilecek en düşük değer olan 4.00 ve en yüksek değer olan 16.00 değerini aldıkları görülmektedir. Grubun($n=65$) Sosyal Etkileşim alt ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalaması ölçek ortalaması olan $X=10.00$ değerine yakın olan $X=9.28$ ile orta düzey sosyal etkileşim düzeyi bildirdiği görülmektedir. Tüm bunlardan hareketle katılımcı grubun sosyal beceri düzeyi anlamında orta düzeyde bir grup olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kanner (1943), yapmış olduğu araştırmasında OSB'li çocukların sosyal etkileşim davranışlarında kısıtlı olduğunu bildirmiştir. Kennedy ve Shukla (1995) OSB'nin en belirgin davranışsal özelliklerinden birini sosyal etkileşim yetersizliği olarak açıklamışlardır. Öner vd. (2012) yapmış olduğu Sosyal İletişim Ölçeği'nin güvenilirlik geçerlilik çalışmalarında 60 aydan küçük OSB olan çocukların, gelişimsel geriliği olan ve normal gelişen akranlarına göre toplamda daha düşük sosyal beceri puanlarına ulaştığını aktarmışlardır. Demir (2014), OSB'li çocukların sosyal beceri özelliklerini incelemiş ve sonucunda bu çocukların düşük sosyal beceri puanlarına ulaşabildiklerini gözlemlemiştir. Papatğa (2014), OSB'li çocukların sosyal beceri

düzelelerinin normal gelişen ve zihinsel geriliği olan akranlarından daha geride olduğu sonucuna ulaşmıştır. Töret vd. (2014) OSB'li çocukların annelerine çocuklarını tanımlamalarını istediklerinde anneler çocuklardaki sosyal iletişim kısıtlılığını aktarmışlardır. Alanyazın tarandığında OSB'li çocukların sosyal beceri düzeylerini bildiren az sayıda çalışmaya ulaşılabilmiştir. Bu araştırmada OSB'li çocukların sosyal beceri düzeylerine ilişkin ortalamalar incelendiğinde orta sosyal beceri düzeyine işaret etmektedir. Bu da çocukların alanyazınla paralel olarak sosyal beceri davranışlarında kısıtlı davranışlar sergilediklerini göstermektedir.

3.3. OSB Olan Çocukların Problem Davranış Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Katılımcı çocukların problem davranış düzeylerini belirlemek için Anaokulu ve Anasınıfı Davranış ölçeğinde Problem Davranışlar kısmındaki form doldurulmuştur. Elde edilen bulgular Tablo 3.5.'de gösterilmiştir.

Tablo 3.5. *Katılımcı çocukların problem davranış düzeyleri*

	N	X	Ss	Minimum	Maksimum
Problem Davranış Toplam	65	66.50	12.18	32.00	97.93
1.Dışa yönelim toplam	65	38.51	8.89	17.00	59.00
2.İçe yönelim toplam	65	13.24	3.39	5.00	19.00
3.Antisosyal toplam	65	6.21	1.97	3.00	10.00
4.Ben merkezci toplam	65	8.52	2.63	3.00	12.00

Tablo 3.5. incelendiğinde OSB olan çocukların (n=65) 4'lü likert tipi bir ölçek olan Problem Davranış Ölçeği'nden aldıkları ortalama puanlar görülmektedir. Katılımcı grubun(n=65) toplam 27 maddelik ölçekten aldıkları toplam puanlar incelendiğinde, alınabilecek en düşük değerin 27.00 en yüksek değerin ise 108.00 olduğu bu ölçekte alınan en düşük puan 32.00 en yüksek puan ise 97.93 olarak görülmektedir. Ölçeğin ortalama puanının X=67,50 olduğu bu çalışmada grubun(n=65) Problem Davranış Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalaması X=66.50 ile orta düzeyde bir problem davranış düzeyine işaret etmektedir. Alt ölçeklerden alınan puanlarda da benzer değerler karşımıza çıkmaktadır. Dışa Yönelim alt ölçeğinden değerlendirilen 16 maddede alınabilecek en düşük ve en yüksek puanların 16 ve 64 olduğu bu ölçek için en düşük

değer olarak 17.00, en yüksek değer olarak 59.00 değerine ulaşılmıştır. Dışa Yönelim alt ölçeğinden aldıkları toplam puanların ortalama değeri incelendiğinde ölçeğin ortalama puanı olan $X=40.00$ değerine yakın olarak $X=38.51$ ile orta düzey dışa yönelik problem davranış düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Grup($n=65$), İçe Yönelim alt ölçeğinde 5 madde ile puanlanmış ve en düşük değer 5.00 en yüksek değer 20.00 olabileceği ölçekte en düşük değer olarak 5.00 en yüksek değer olarak ise 19.00 değerine ulaşılmıştır. Grubun($n=65$) İçe Yönelim alt ölçeğinden aldıkları toplam puanların orta değerine baktığımızda ölçek ortalaması olan $X=12,50$ değerine yakın olan $X=13.24$ ile orta düzey içe yönelik problem davranış gösterdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Grubun($n=65$) Antisosyal alt ölçeğinden aldıkları puanlar incelendiğinde 3 madde ile puanlanan ölçekte alınabilecek en yüksek değer 12.00 en düşük değer 3.00 olduğu görülmektedir. Grubun ($n=65$) bu alt ölçekten aldığı en düşük değer 3.00 en yüksek değer ise 10.00 olduğu görülmektedir. Grubun ($n=65$) Antisosyal alt ölçeğinden aldıkları toplam puanın ortalaması ise ölçek ortalaması olan $X=7,50$ değerine yakın bir değer olarak $X=6.21$ ile orta düzeyde antisosyal davranış düzeyinde oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Grubun ($n=65$), 3 madde ile puanlanan Benmerkezci alt ölçeğinden aldıkları puanlar incelendiğinde alınabilecek en düşük değer olan 3.00 ile en yüksek değer olan 12.00 değerlerine ulaştığı görülmektedir. Grubun ($n=65$) Benmerkezci alt ölçeğinden aldıkları toplam puanların orta değeri ise ölçek ortalaması olan $X=7.50$ değerine yakın olan $X=8.52$ ile orta düzey benmerkezcilikten kaynaklı problem davranış düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Problem Davranış Ölçeği'nden aldıkları değerler incelendiğinde katılımcı grubunun problem davranış gösterme düzeylerine göre orta düzey problem davranışa sahip homojen bir grup olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Kanner(1943) 11 OSB'li çocuk ile yapmış olduğu araştırmasında çocukların tekrarlı davranışlar, değişikliklere karşı hassasiyet ve tepki gösterme gibi problem davranışlara sahip olduğunu aktarmıştır. Papatğa (2012), OSB'li, normal gelişen ve zihin yetersizliği çocukların oyun becerileri ile sosyal beceri ve davranış problemlerine yönelik yapmış olduğu araştırmasında OSB'li çocukların normal gelişen akranlarına göre daha fazla davranış problemi gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Töret vd. (2014) OSB'li çocukların günlük yaşam özellikleri, problem davranışları ve iletişim stilleri gibi özelliklerini incelemek üzere yaptıkları araştırmalarında çocukların anneleriyle yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapmış ve sonucunda OSB'li çocukların,

annelerin büyük çoğunluğu tarafından bildirilen en az bir tane günlük yaşamını etkileyecek problem davranışa sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Shawler ve Sullian (2015), 130 kişilik 0-9 yaş arası OSB'li çocuk ve ebeveyn grubu ile yaptıkları araştırmalarında katılımcıların çoğunda problem davranış olduğunu aktarmışlardır. Motavalli-Mukaddes (2017) ise 3-6 yaş arasındaki OSB olan çocuklarda kendi etrafında dönme, sallanma, parmak ucunda yürüme, garip el hareketleri, kanat çırpma hareketleri gibi tekrarlayıcı hareketler, nesne takıntıları, rutinlere aşırı bağlılık, öfke nöbetleri, aşırı hareketlilik gibi problem davranışlardan bazen bir bazense birkaçının gözlenebileceğini aktarmıştır. Buna göre elde ettiğimiz araştırma bulguları ile paralel olarak çocukların çoğunluğunun problem davranışlara sahip olduğu aktarılmıştır.

3.4. OSB Olan Çocukların OSB Destek Gereksinimi Düzeylerine Göre Çocukların Problem Davranış Ve Sosyal Beceri Puanlarına İlişkin Bulgular ve Yorum

Tablo 3.6.'da katılımcı çocukların OSB destek gereksinim düzeyleri ile problem davranış ve sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen ANOVA bulgularına yer verilmektedir. Tablo 3.6. incelendiğinde; hafif düzey destek gereksinimi olan OSB'li çocuklara (n=25) ilişkin sosyal beceri puan ortalamalarının orta değeri $X=57.5$ olan bu ölçek için $X=62.08$ ve problem davranış puan ortalamalarının orta değeri $X=67.5$ olan bu ölçek için $X=62.04$ ile orta düzeyde sosyal beceri ve problem davranış düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Orta düzey destek gereksinimi olan OSB'li çocuklara (n=29) ilişkin sosyal beceri puan ortalamaları $X=53.96$ ile orta düzey sosyal beceri düzeyi bildirirken, problem davranış toplam puanlarının orta değeri $X=67.05$ ile orta düzey problem davranış düzeyini bildirmektedir. Yüksek düzey destek gereksinimi olan OSB'li çocuklara (n=11) ilişkin sosyal beceri puan ortalamaları $X=48.36$ ile düşük düzeye yakın sosyal beceri düzeyini, problem davranış toplam puanlarının orta değeri $X=75.14$ ile orta düzeyde problem davranış düzeyi görülmektedir. OSB olan katılımcı çocukların (n=65) tamamının aldıkları toplam puan ortalamaları incelendiğinde Sosyal Beceri Ölçeği'nden aldıkları puanların orta değeri $X=56.13$, Problem Davranış Ölçeği'nden aldıkları puanların orta değeri $X=66.50$ ile orta düzeyde sosyal beceri ve problem davranış düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Bulgulardan elde edilen bu verilerde dikkat edilmesi gereken bir durum ise OSB destek düzeyi arttıkça sosyal beceri düzeyini bildiren puan değerleri düşmekte iken problem davranış düzeyini

bildiren puan değerleri artmaktadır. Buna göre OSB düzeyi yüksek olan öğrenciler daha çok problem davranış ve daha az sosyal beceri gösterirken OSB destek düzeyi düşükçe çocukların problem davranışlarında azalış ve sosyal becerilerinde artış görülmektedir. Problem davranış ve OSB düzeyine yönelik olarak araştırma bulgularımızla paralel şekilde Shawler ve Sullian (2015) da 130 OSB olan 3-11 yaş arası çocuk ile yaptıkları çalışmalarında problem davranışlarla OSB'den etkilenme düzeyi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu aktarmışlardır. Buna göre OSB puanı ne kadar artarsa problem davranış düzeyi de artmaktadır.

Katılımcıların OSB destek gereksinim düzeylerinin sosyal beceri ve problem davranışları gösterme bağlamında anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için parametrik istatistiksel testlerden biri olan Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) yapılmıştır. Bu analizin sonucunda katılımcı çocukların (n=65) OSB destek düzeyleri ile sosyal beceri toplam puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı ($p<.05$) ve bu farklılığa ilişkin etki büyüklüğünün Cohen's (1988)'a göre yüksek düzeyde (Eta Kare: .15) olduğu görülmektedir. Aynı şekilde katılımcı çocukların (n=65) OSB destek gereksinim düzeyleri ile problem davranış toplam puanları arasındaki farklılığın da istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<.05$) ve bu farklılığa ilişkin etki büyüklüğünün de Cohen's (1988)'a göre yüksek düzeyde (Eta Kare: .14) olduğu görülmektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğuna Tukey testi ile bakılmış ve bulgular anlamlılığın sosyal beceri ve problem davranış puanlarında yüksek destek gereksinimi olan OSB'li çocuklar ile hafif destek gereksinimi olan OSB'li çocuklar arasında olduğu görülmüştür. Buna göre OSB destek gereksinim düzeyi arttıkça sosyal beceri düzeyi ortalama puanlarının düştüğü gözlenmektedir. Buna göre yüksek düzey OSB gereksinim düzeyi gösteren çocuk düşük düzeyde sosyal beceri gösterirken hafif düzeyde OSB gereksinim düzeyi gösteren çocuk daha yüksek düzeyde sosyal becerilere sahiptir. Bu araştırma bulgularıyla paralel olarak Demir (2014), OSB'li çocukların OSB düzeylerinin sosyal beceri düzeylerini etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde OSB destek gereksinim düzeyi arttıkça problem davranış düzeyi de artmaktadır. Bu durumda yüksek düzeyde OSB gereksinim düzeyi gösteren çocuk daha yüksek düzeyde problem davranış sergilerken hafif düzeyde OSB gereksinim düzeyi gösteren çocuk daha düşük düzeyde problem davranış sergilediği sonucuna ulaşılmaktadır. OSB olan çocuklarda görülen sosyal etkileşim kısıtlılığı ile problem davranış düzeyi DSM-V tanı ölçütleri kitapçığında OSB tanı kriteri olarak

verilmektedir. Bu araştırmada OSB’li çocuklarda OSB’den etkilenme düzeyine göre problem sosyal etkileşim ve problem davranış düzeyinin değiştiği sonucu ile DSM-V’de yer alan tanı ölçütlerinde bildirilen OSB ölçütleriyle tutarlı bir sonuca işaret etmektedir.

Tablo 3.6. OSB destek gereksinimi düzeylerine göre OSB olan çocukların problem davranış ve sosyal beceri puanlarına ilişkin ANOVA bulguları

Puan	Grup	N	X	Ss	VK	KT	Sd	KO	F	P	Tukey	
SOSYAL BECERİ	HDG	25	62.08	12.43	G.Arası	1684.4	2	842	5.50	.006	HDG-YDG	
						0		.20				
	ODG	29	53.96	11.39	G.İçi	9485.3	62	152				*
	YDG	11	48.36	14.62	Toplam	11169.5	64	.99				
	Toplam	65	56.13	13.21								
PROBLEM DAVRANIş	HDG	25	62.04	12.26	G.Arası	1327.3	2	663	5.03	.009	HDG-YDG	
						4		.67				
	ODG	29	67.05	11.20	G.İçi	8176.9	62	131				*
	YDG	11	75.14	10.24	Toplam	9504.2	64	.88				
	Toplam	65	66.50	12.18								

*p<.05 HDG: Hafif Destek Gereksinimi, ODG: Orta Destek Gereksinimi, YDG: Yüksek Destek Gereksinimi

3.5. OSB Olan Çocukların Annelerinin Etkileşim Davranışları Düzeyine İlişkin Bulgular ve Yorum

Tablo 3.7.’de OSB’li çocuğa sahip annelerin etkileşim davranışları düzeyine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre katılımcı annelerin Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği-TV (EDDÖ-TV)’nden aldıkları puanlar duyarlı-yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve etkileşim hızı olarak bildirilen üç ana başlık altındaki 12 madde ile ölçümlenmiş ve ölçekten alınan etkileşim puanları aldıkları en düşük ve en yüksek puanlara ve alt ölçeklerdeki maddelerden aldıkları toplam puanlara göre incelenmiştir.

Tablo 3.7.’de göre katılımcı annelerin oluşturduğu grubun (n=65) Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinden aldıkları toplam puanların orta değeri incelendiğinde X=3.00 ile annelerin orta düzeyde duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimlerde bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Diken ve Mahoney (2013), 50 OSB’li çocuk ve annesiyle

yaptıkları ebeveyn etkileşimi araştırmasında annelerin Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamasını $X=2.7$ olarak bildirmişlerdir. Oğuz ve Sönmez (2018), OSB'li çocuğa sahip ebeveynlerin Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinden ortalamanın altında puan aldığını aktarmışlardır.

Tablo 3.7. Ebeveyn etkileşim davranışları düzeyi

EDDÖ-TV Maddeleri	X	Ss	Minimum-Maksimum
Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma Toplam	3.0	.9	4.0-20.0
1.Duyarlı Olma	3.2	1.1	1.0.-5.0
2.Yanıtlayıcı Olma	3.2	.9	1.0.-5.0
3.Etkili Olma	3.1	1.1	1.0-5.0
4.Yaratıcı Olma	2.7	1.1	1.0-5.0
Duygusal İfade Edici Olma Toplam	2.7	.8	5.0-22.0
5.Kabullenme	2.7	.9	1.0-4.0
6.Keyif Alma	2.9	1.1	1.0-5.0
7.Sözel Pekiştirme Kullanma	2.2	1.0	1.0-5.0
8.Sıcak Olma	2.4	1.0	1.0-5.0
9.Duygusal İfade Edici Olma	3.0	.9	1.0-5.0
Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma Toplam	3.1	.8	3.0-15.0
10.Başarı Odaklı Olma	3.3	1.0	1.0-5.0
11.Yönlendirici Olma	3.2	.9	1.0-5.0
12. Etkileşim Hızı	2.8	.8	1.0-5.0

Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinin ilk maddesi olan Duyarlı Olma maddesinden aldıkları puanlar incelendiğinde en düşük puan olan ve yüksek düzeyde duyarsızlık bildiren 1.00 ile en yüksek puan olan ve çok yüksek düzeyde duyarlılık bildiren 5.00 değerine ulaşıldığı görülmektedir. Duyarlı olma maddesinin orta değeri ise $X=3.2$ ile annelerin orta düzeyde duyarlı etkileşim davranışları sergilediğine işaret etmektedir. Buna göre anneler çocukların ilgi ve davranışlarını izleyip bunlara karşı duyarlı görünse de çocuğun anlaşılması güç olan iletişim çabalarını göz ardı ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Mahoney, Kim ve Lin (2007) yapmış oldukları araştırmalarında OSB'li çocukların annelerinin duyarlılık puanlarını bu araştırma bulgularıyla benzeşik şekilde $X=2.9$ olarak bildirmişlerdir. Diken (2012), 148 dil geriliği, zihin yetersizliği ve OSB olan çocuklara sahip annelerle yapmış olduğu etkileşim çalışmasında OSB'li çocuğa sahip annelerin araştırma bulgumuzla paralel

şekilde orta düzey duyarlılığa sahip olduğunu aktarmıştır. Bu anlamda OSB’li çocuğa sahip annelerin anlaşılması daha zor olan etkileşimleri anlama ve dönüt vermede daha tutarsız etkileşimler gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Diken ve Mahoney (2013), OSB’li çocuğa sahip annelerin duyarlılık puanlarının ortalamasını $X=2.8$ olarak bildirmişlerdir. Töret vd. (2015) ciddi düzeyde OSB’li çocukların annelerinin etkileşim davranışlarına yönelik yapmış oldukları araştırmalarında annelerin sınırlı düzeyde duyarlı etkileşim davranışlarında bulduklarını aktarmışlardır. Bu farklılığın sebebinin çalışma gruplarının tamamını yüksek düzeyde OSB’den etkilenmiş çocukların annelerinin oluşturmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinin ikinci maddesi olan Yanıtlayıcı Olma maddesinin puanları incelendiğinde katılımcı grubun alınabilecek en düşük değer olan ve yüksek düzeyde yanıtlayıcı olmamayı bildiren 1.00 ve alınabilecek en yüksek puan olan ve çok yüksek düzeyde yanıtlayıcı olmayı bildiren 5.00 puanlarına ulaşıldığı görülmektedir. Çalışma grubunun ($n=65$) Yanıtlayıcı Olma maddesinden aldıkları toplam puanların orta değeri incelendiğinde $X=3.2$ ile annelerin tutarlı yanıtlayıcı etkileşim davranışları sergilediği görülmektedir. Buna göre anneler çocukların tepki isteyen davranışlarının tamamına tepki verirken, tepki istemeyen davranış ve niyetlerinin dörtte birine tepki vermektedir. Bu araştırmanın bulgularına yakın olarak Diken ve Mahoney (2013) araştırmalarında OSB’li çocuğa sahip annelerin yanıtlayıcılık puanlarının ortalamasını $X=2.8$ olarak bildirmişlerdir. Ceyhun vd. (2015), OSB’li çocukların anneleri ile normal gelişen çocukların annelerinin etkileşimsel davranışlarını inceledikleri araştırmalarında OSB’li çocuğa sahip annelerin normal gelişen çocuğa sahip annelere göre daha az yanıtlayıcı oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırma bulgularından farklı olarak Töret vd. (2015), OSB’li çocukların annelerinin yanıtlayıcılık puanlarını $X=2.08$ olarak bildirmiş ve yanıtlayıcı olmadıklarını aktarmışlardır. Doğan vd. (2016) araştırmasında OSB’li çocuğa sahip ebeveynlerin normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlere göre daha az yanıtlayıcı etkileşimlerde bulunduğunu aktarmışlardır.

Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinin üçüncü maddesi ise Etkili Olma maddesinden aldıkları puanlar incelendiğinde grubun yine en düşük puan değeri olan ve yüksek düzey etkisizliği bildiren 1.00 ile en yüksek puan olan ve çok yüksek düzey etkililiği bildiren 5.00 değerine ulaştığı görülmektedir. Grubun ($n=65$) Etkili Olma alt ölçeğinden aldıkları toplam puanın orta değeri incelendiğinde $X=3.1$ ile katılımcı

annelerin çocuklarına orta düzeyde etkili etkileşimlerde bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Buna göre araştırmaya katılan anneler çocuklarını etkinliğe katmada geçirilen zamanın yarısında başarılı oldukları, karşılıklı etkileşimlerin dengeli sıra alma şeklinde olmadığı ve nadiren 3-5 sıra almayı geçtiği sonucuna ulaşılmaktadır. Mahoney, Kim ve Lin (2007) yapmış oldukları araştırmalarında OSB'li çocukların annelerinin etkililik puanlarını bu araştırma bulgularıyla paralel şekilde $X=2.89$ olarak bildirmişlerdir. Diken (2012) OSB'li çocuğa sahip annelerin orta düzeye yakın etkili etkileşimlerde bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin etkililik puanlarının ortalamasını bu araştırma bulgularıyla paralel şekilde $X=2.9$ olarak bildirilmişlerdir. Töret vd. (2015), OSB'li çocukların annelerinin araştırma bulgularımızdan farklı olarak çoğunlukla çocuklarını bir etkinliğe katmada ve iletişim ve işbirliğini sağlamada etkisiz olduklarını ($X=2.35$) aktarmışlardır. Elde edilen bulgular ışığında OSB'li çocuğa sahip annelerin etkileşimlerde orta düzeyde etkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinin son maddesi ise Yaratıcı Olma maddesidir. Yine bu maddede de alınabilecek en düşük puan olan ve sınırlı yaratıcılığı bildiren 1.00 ile en yüksek puan olan ve çok yüksek yaratıcılığı bildiren 5.00 değerine ulaştıkları görülmektedir. Yaratıcı Olma maddesinden katılımcı annelerin ($n=65$) aldıkları toplam puanların orta değeri incelendiğinde bu değer $X=2.7$ ile sınırlı düzeyde yaratıcı ile orta düzeyde yaratıcı olma arasında değişen performans sergiledikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Diken (2009), Türk anneleriyle yaptığı etkileşim çalışmasında annelerin sınırlı düzey yaratıcılığa sahip olduğunu aktarmıştır. Diken (2012), OSB'li çocuğa sahip annelerin yaratıcı olma davranışlarını bu araştırma bulgularıyla benzeşik olarak düşük düzeye yakın bir düzeyde ($X=2.38$) bildirmiştir. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin yaratıcılık puanlarının ortalamasını araştırma bulgularına paralel şekilde $X=2.4$ olarak bildirilmişlerdir. Töret vd. (2015), OSB'li çocukların annelerinin çocuklarıyla etkileşim sürecinde yaratıcı etkinlikleri üretme konusunda sınırlı olduklarını, sık sık kendilerini tekrar ettiklerini ve uzun süreli durgunluklar yaşadıklarını ($X=2.18$) aktarmışlardır. Bu bulgular ışığında OSB'li çocuğa sahip annelerin sınırlı düzeyde yaratıcı etkileşimlerde bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Annelerin 5 madde ile ölçülen Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde katılımcı annelerin ($n=65$) toplamda alınabilecek en düşük değer olan 5.00 puanını aldıkları görülmektedir. Katılımcı annelerin ($n=65$) en

yüksek puanı ise alınabilecek en yüksek puan 25.00 değerinden biraz farklı olarak 22.00 değerine ulaştığı görülmektedir. Grubun Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinden alınan toplam puanının orta değerine bakıldığında bu değer $X=2.7$ olduğu görülmektedir. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlarının ortalamasını araştırma bulgularıyla paralel olacak şekilde $X=2.8$ olarak bildirmişlerdir.

Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinin birinci maddesi olan Kabullenme maddesi incelendiğinde maddenin aldığı en düşük puanın çocuğu reddetme davranışını bildiren 1.00, en yüksek puanın ise yüksek kabullenmeyi bildiren 4.00 olduğu görülmektedir. Kabullenme maddesinden alınan toplam puanların orta değerine bakıldığında $X=2.7$ ile anne grubunun ($n=65$) düşük düzeyde kabullenme ile orta düzey kabullenme davranışları arasında davranış sergiledikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Diken (2012), OSB'li çocuğa sahip annelerin kabul düzeylerine ilişkin araştırma bulgularına paralel olarak $X=2.6$ değerini bildirmiştir. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin kabul düzeyine ait puanlarının ortalamasını araştırma bulgularımızla benzeşik şekilde $X=2.6$ olarak bildirilmişlerdir. Töret vd. (2015), OSB'li çocukların annelerine yönelik olarak bu araştırma bulgularıyla paralel olarak çocuklarını kabul düzeylerinin düşük olduğunu ($X=2.5$) aktarmışlardır.

Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinin ikinci maddesi olan Keyif Alma maddesinden alınan toplam puanlar ölçüldüğünde katılımcı annelerin ($n=65$) alabileceği en düşük puan olan ve keyif almamayı bildiren 1.00 ile en yüksek puan olan ve çok yüksek düzeyde keyif alma davranışını bildiren 5.00 puanlarını ulaştıkları görülmektedir. Keyif Alma maddesinin orta değeri incelendiğinde $X=2.9$ ile yoğunluğu düşük keyif alma düzeyine yaklaştığı görülmektedir. Buna göre annelerin çocuklarıyla geçirdikleri vakit süresince ara sıra keyif alma davranışı sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Diken (2012), OSB'li çocuğa sahip annelerin keyif alma davranışlarına yönelik bu araştırmayla benzeşik şekilde yoğunluğu düşük keyif alma düzeyi bildirmiştir. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin etkileşimlerinden keyif alma düzeyi puanlarının ortalamasını $X=3.2$ olarak bildirilmişlerdir. Töret vd. (2015), OSB'li çocukların annelerinin çocuklarıyla etkileşimlerinde nadiren keyif aldıklarını ($X=2.65$) aktarmışlardır.

Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinin üçüncü maddesi Sözel Pekiştirme Kullanma düzeyine yönelik olarak tablo incelendiğinde katılımcı annelerin en düşük

puan olan ve çok düşük düzeyde sözel pekiştireç kullanmayı bildiren 1.00 ile çok sık sözel pekiştireç kullanmayı bildiren 5.00'a ulaştığı görülmektedir. Katılımcı annelerin Sözel Pekiştireç Kullanma maddesinden aldıkları toplam puanların orta değerine bakıldığında $X=2.2$ ile annelerin düşük düzeyde sözel pekiştireç kullandıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Buna göre anneler sözel pekiştireci nadiren kullanmaktadır. Diken, İ. H. (2009), 19 Türk anne-çocuk çiftiyle yapmış olduğu çalışmasında annelerin çok düşük düzeyde sözel pekiştireç kullandığını aktarmıştır. Diken (2012), araştırma bulgularımızla benzer şekilde OSB 'li çocuğa sahip annelerin düşük ve orta düzeye kadar sözel pekiştireç kullandıklarını aktarmıştır. Bu da nadiren sözel pekiştireç kullanma ile orta düzeyde sözel pekiştireç kullanma arasında bir aralık belirtmektedir. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin sözel pekiştireç kullanmaya dair etkileşim puanlarının ortalamasını bu araştırma bulgularından farklı olarak $X=3.0$ ile orta düzeyde sözel pekiştireç kullanma olarak bildirilmişlerdir. Töret vd. (2015) OSB'li çocukların annelerinin orta düzeyde sözel pekiştireç kullandıklarını ($X=3.25$) aktarmışlardır.

Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinin dördüncü maddesi ise Sıcak Olma maddesini ölçmektedir. Katılımcı annelerin ($n=65$) maddeden alınacak en düşük puan olan ve çok düşük düzeyde sıcak olmayı bildiren 1.00 ile en yüksek puan olan ve yüksek düzeyde sıcak olmayı bildiren 5.00 değerine ulaştığı görülmektedir. Katılımcı anne grubunun Sıcak Olma maddesinden aldıkları puanların orta değerine bakıldığında $X=2.4$ ile düşük düzeyde sıcak olma davranışı sergiledikleri gözlenmektedir. Buna göre katılımcı anneler olumlu duygularını düşük yoğunlukta dokunarak ya da sesle ifade etmektedir. Diken (2012), OSB'li çocukların annelerinin sıcak olmaya dair ortalama puanlarını bu araştırmanın bulgularına yakın olarak $X=2.76$ olarak bildirmiştir. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin sıcak etkileşimlerine dair puanlarının ortalamasını $X=2.8$ olarak bildirilmişlerdir. Ceyhun vd. (2015) yaptıkları araştırmalarında OSB'li çocuğa sahip annelerin normal gelişen çocuğa sahip annelere göre daha sıcak etkileşim davranışları sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Töret vd. (2015), OSB'li çocukların annelerinin çocuklarıyla etkileşimlerinde bulgularımızla benzeşik şekilde düşük düzeyde sıcaklığa ($X=2.55$) sahip olduklarını aktarmışlardır.

Bu alt ölçeğin beşinci ve en son maddesi olan Duygusal İfade Edici Olma maddesinden alınan puanlar incelendiğinde yine en düşük değer olan ve yüksek düzeyde ifade edici olmamayı bildiren 1.00 ile en yüksek değerler olan ve yüksek düzeyde

duygusal ifade edici olmayı bildiren 5.00 değerlerine ulaştığı gözlenmektedir. Katılımcı grubun (n=65) toplam puan orta değerine bakıldığında $X=3.00$ ile orta derecede duygusal ifade etme davranışı olduğu görülmektedir. Buna göre anneler genel olarak çocukları ile tutarlı olarak iletişim kurmuş ve yüz ifadeleri ile tepkileri nötrden orta derece ılımlı yöne doğru dağılım sergilemiştir. Diken (2012), OSB'li çocukların annelerinin bu araştırma bulgularıyla paralel şekilde orta düzeyde duygusal ifade edici olduğunu bildirmiştir. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin duygusal ifade edici olmaya dair etkileşim puanlarının ortalamasını $X=2.4$ olarak bildirilmişlerdir. Töret vd. (2015), OSB'li çocukların annelerinin düşük düzeyde duygusal ifade edici olduklarını ($X=2.68$) aktarmışlardır.

Annelerin Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeği 3 madde ile ölçümlenmiştir. Katılımcı annelerin (n=65) Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeğinden alınan toplam puanları incelendiğinde alınan en düşük değer 3.00 ve 15.00 değerlerine ulaştığı görülmektedir. Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeğinden alınan toplam puanların orta değeri incelendiğinde $X=3.1$ ile orta düzeyde başarı odaklı-yönlendirici anne davranışları sergiledikleri görülmektedir. Bu ortalama araştırmaya katılan annelerin istenen düzeyde başarı odaklı-yönlendirici etkileşim davranışları sergilediklerini göstermektedir. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeğinden aldıkları toplam puanlarının ortalamasını araştırma bulgularıyla benzeşik şekilde $X=3.5$ olarak bildirilmiştir.

Katılımcı grubun (n=65) Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeğinin ilk değerlendirme maddesi Başarı Odaklı Olma maddesi incelendiğinde alınan en düşük değer olan ve çok düşük düzeyde başarı odaklı olmayı bildiren 1.00 ile en yüksek değer olan ve çok yüksek düzeyde başarı odaklı olmayı bildiren 5.00 değerlerinin alındığı görülmektedir. Katılımcı grubun (n=65) Başarı Odaklı Olma alt ölçeğinden alınan toplam puanın orta değeri ise $X=3.3$ ile orta düzeyde başarı odaklı anneler olduğu görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan annelerin, çocuklarının oyun ve etkinliklerinde başarıya ulaşması için onları devamlı pekiştirmekle birlikte bunun için çocuklara baskı yapmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Mahoney, Kim ve Lin (2007) yapmış oldukları araştırmalarında OSB'li çocukların annelerinin başarı odaklı olmaya dair puanlarını bu araştırma bulgularıyla benzeşik bir şekilde $X=2.87$ olarak bildirmişlerdir. Diken İ.H. (2012), OSB olan çocuğa sahip annelerin başarı odaklı etkileşim puanlarından yüksek puanlar elde ettiklerini dolayısıyla yüksek düzeyde

başarı odaklı etkileşimlerde bulduklarını aktarmıştır. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin başarı odaklı olmalarına dair etkileşim puanlarının ortalamasını bu araştırma bulgularıyla paralel olacak şekilde $X=3.3$ olarak bildirilmişlerdir. Töret vd. (2015) OSB'li çocukların annelerinin araştırma bulgularıyla paralel şekilde orta düzeyde başarı odaklı olduklarını ($X=3.05$) aktarmışlardır.

Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeğinin ikinci maddesi olan Yönlendirici Olma maddesinin toplam puanlarının en düşük değer olan ve çok düşük düzeyde yönlendiriciliği bildiren 1.00 ile en yüksek değer olan ve çok yüksek düzeyde yönlendiriciliği bildiren 5.00 değerlerine ulaşıldığı ve toplam puanların orta değerine bakıldığında $M = 3.2$ ile orta düzeyde yönlendirici oldukları görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan annelerin, çocuklarının dengeli bir şekilde kendilerini yönetmesine izin verme ve doğrudan öneri ve yönlendirmede bulunma yönelimi içinde oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Watson (1998) OSB olan çocukların ebeveynlerinin normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlere göre çocuklarıyla etkileşimlerinde daha çok yönerge kullandıklarını aktarmıştır. Kim ve Mahoney (2004), erken çocukluk dönemindeki 13 yetersizliği olan ve 17 normal gelişen çocuk ve annesi ile yaptıkları etkileşim çalışmasında yetersizliği olan çocukların annelerinin normal gelişen çocuğa sahip çocukların annelerine göre duyarlılık ve etkililik puanları düşük fakat yönlendiricilik puanları daha yüksek puanlara ulaştığını aktarmışlardır. Mahoney, Kim ve Lin (2007) yapmış oldukları araştırmalarında OSB'li çocukların annelerinin yönlendiricilik puanlarını bu araştırma bulgularıyla paralel şekilde $X=3.18$ olarak bildirmişlerdir. Diken (2012), OSB'li çocuğa sahip annelerin yüksek düzeyde yönlendirici etkileşimlerde bulduklarını aktarmıştır. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin etkileşimlerini incelemişler ve bunun sonucunda annelerin etkileşimlerinde yönlendirici olmaya dair puanlarının $X=4.00$ ile yüksek düzeyde yönlendirici etkileşim davranışlarına sahip olduklarını aktarmışlardır. Töret vd. (2015) bu araştırmanın bulgularıyla benzeşik olarak OSB'li çocukların annelerinin orta düzeyde yönlendirici olduklarını ($X=3.75$) aktarmışlardır. Ortalama bildirilen puandaki fazlalığın da Töret vd. (2015) yüksek düzeyde gereksinime sahip OSB'li çocukların annelerini ölçümlenmeleriyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. OSB'li çocuğa sahip anneleri ile normal gelişen çocuğa sahip anneleri karşılaştıran araştırmalar OSB'li çocuğa sahip annelerin daha fazla yönlendirici oldukları sonucuna ulaşmışlardır (Ceyhun vd., 2015; Doğan vd., 2016).

Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeğinin üçüncü maddesi Etkileşim Hızına yönelik maddeden alınan değerler incelendiğinde alınacak en düşük değer olan ve çok yavaş etkileşimi içeren 1.00 ile en yüksek değeri bildiren ve çok hızlı etkileşimi ifade eden 5.00 değerlerine ulaşıldığı görülmektedir. Aynı zamanda Etkileşim Hızı maddesinden aldıkları toplam puanın orta değerine bakıldığında $X=2.8$ ile ortalamaya yakın etkileşim hızına sahip oldukları görülmektedir. Diken (2012), OSB'li çocuğa sahip annelerin etkileşim hızına dair orta değeri de bu araştırma bulgularıyla benzeşik olarak $X=3.10$ ile ortalama hızda bildirilmiştir. Diken ve Mahoney (2013), OSB'li çocuğa sahip annelerin etkileşimleri sırasındaki etkileşim hızlarına yönelik puan ortalamasını $X=3.1$ olarak bildirmişlerdir. Töret vd. (2015) OSB'li çocukların ebeveynlerinin çocuklarıyla etkileşim hızında yavaş olduklarını ($X=2.55$) aktarmışlardır. Bulgulardaki bu farklılığın sebebi olarak Töret ve arkadaşlarının (2015) çalışma grubunu oluşturan 40 OSB'li çocuğun ciddi düzeyde OSB'na sahip olması dolayısıyla etkileşimdeki karşılıklılık esası gereği annelerin çocuğun tepkilerini beklemesi olarak açıklanabilmektedir.

3.6. Annelerin Eğitim Düzeylerine Göre Etkileşim Davranışları Düzeyine İlişkin Bulgular ve Yorum

Çalışmada grupların (ilköğrenim, lise, lisans ve lisansüstü) EDDÖ-TV alt ölçeklerine göre ortalama puanları arasındaki farklılığın anlamlılığına bakılmış ve bu değişkene ilişkin bulgular 3.8.'de ANOVA verileri verilmiştir.

Annelerin eğitim durumlarına göre ebeveyn etkileşim davranışlarının incelenmesinde alanyazında (Karabulut-Demir, 2007; Koç, Özkan ve Bekmezci, 2016; Oğuz ve Sönmez, 2018) eğitim düzeyi ile etkileşim düzeyi arasındaki ilişkilere yönelik yapılan araştırmalarla tutarlılığı test etmek ve eğitim düzeyinin anne etkileşimlerinde belirleyici bir etkisinin olup olmadığını incelemektir. Eğitim düzeylerine göre etkileşim puanları incelenirken okuma yazması olmayan dört anne diğer eğitim düzeylerinde yer alan annelerden istatistiksel olarak sayıca karşılaştırılmayacak düzeyde olduğundan bu eğitim düzeyi ve ebeveyn etkileşimi arasındaki ilişkiler bağlamında incelenmeyecektir.

Tablo 3.8. Annelerin eğitim düzeylerine göre annelerin etkileşimsel davranış puanlarına ilişkin ANOVA bulguları

Puan	Grup	N	X	Ss	V.K.	KT	Sd	KO	F	P	Eta Kare (Etki Büyüklüğü)	Tukey
Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma (EDDÖ-1)	İlköğretim	21	10.09	3.19	G.Arası	161.03	2	80.51			.49	İlköğretim-Lise
	Lise	23	12.95	3.99	G.İçi	678.76	58	11.70	6.88	.002*		İlköğretim-Lisans ve Üstü
	Lisans ve Üstü	17	14.00	2.78	Toplam	839.80	60					
	Toplam	61	12.26	3.74								
Duygusal İfade Edici Olma (EDDÖ-2)	İlköğretim	21	11.33	3.94	G.Arası	145.41	2	72.70			.49	İlköğretim-Lise
	Lise	23	14.78	4.03	G.İçi	797.63	58	13.75	5.28	.008*		İlköğretim-Lisans ve Üstü
	Lisans ve Üstü	17	14.23	2.84	Toplam	943.04	60					
	Toplam	61	13.44	3.96								
Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma (EDDÖ-3)	İlköğretim	21	9.14	3.18	G.Arası	1.86	2	.93	.15	.858		
	Lise	23	9.34	2.08	G.İçi	351.90	58	6.06				
	Lisans ve Üstü	17	9.58	1.83	Toplam	353.77	60					
	Toplam	61	9.34	2.42								

*p<.05

Tablo 3.8. incelendiğinde ilk olarak Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma (EDDÖ-1) alt ölçeğindeki annelerin eğitim düzeyleri ile etkileşim puanları arasındaki ilişkiler görülmektedir. Buna göre ilköğretim düzeyindeki annelerin Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar toplamının orta değerinin $X=10.09$, lise düzeyindeki annenin Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar toplamının orta değerinin $X=12.95$, lisans ve lisansüstü düzeyindeki annenin Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar toplamının orta değerinin $X=14.00$ olduğu görülmektedir. Katılımcı annelerin Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde annelerin aldıkları puanın orta değerinin bu alt ölçeğin ortalaması olan $X=12,5$ değerine oldukça yakın bir değer olan $X=12.26$ olduğu görülmektedir. Koç, Özkan ve Bekmezci (2016), bu araştırmanın bulgularıyla paralel olarak ebeveynlerin eğitim düzeylerinin ebeveynlik davranışlarını olumlu yönde etkilediğini bildirmişlerdir. Oğuz ve Sönmez (2018), 36-72 ay arasındaki OSB’li çocukların annelerinin etkileşim davranışlarını incelemiş ve bunun sonucunda bulgularımızla paralel olarak $X=12.16$ ile orta düzeyde duyarlı-yanıtlayıcı etkileşim puanlarına ulaştıklarını bildirmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde eğitim düzeyi arttıkça elde edilen Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma etkileşim davranışlarına ilişkin ortalama puanların da arttığı görülmektedir. Buna göre annelerin eğitim düzeylerinin artmasının duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimlerine olumlu etki ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışmada dört anne okuma yazma bilmeyen düzeydedir. Bu dört anne eğitim düzeyi ile etkileşim davranışları arasındaki ilişkiler bağlamında değerlendirilmemiş ve altmış bir anne ile karşılaştırmalar yapılmıştır.

Tablo 3.8.’de ikinci olarak Duygusal İfade Edici Olma (EDDÖ-2) alt ölçeğindeki annelerin eğitim düzeyleri ile etkileşim puanları arasındaki ilişkiler görülmektedir. Buna göre ilköğretim düzeyindeki annelerin Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar toplamının orta değerinin $X=11.33$, lise düzeyindeki annenin Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar toplamının orta değerinin $X=14.78$, lisans ve lisansüstü düzeyindeki annelerin Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar toplamının orta değerinin $X=14.23$ olduğu görülmektedir. Katılımcı annelerin Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar incelendiğinde annelerin aldıkları toplam puanın orta değerinin ölçeğin orta değeri olan $X=15.00$ değerine yakın olarak $X=13.44$ olduğu görülmektedir. Oğuz ve Sönmez (2018), OSB’li çocukların annelerinin duygusal ifade edici etkileşim puanlarını ise $X=14.41$ ile bu

araştırma bulgularına yakın bir değer bildirmiştir. Elde edilen bulgular ışığında lise düzeyindeki annelerin Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlara göre ilköğretim ve lisans ve üstü düzeydeki eğitim alan annelerden daha yüksek bir ortalama puana ulaştıkları, lisans ve üstü eğitim gören annelerin de ilköğretim düzeyinde eğitim gören annelerden daha yüksek puanlara ulaştığı görülmektedir. En yüksek etkileşim puanlarının lise düzeyindeki annelerden oluşmasında araştırmanın katılımcı annelerinin eğitim düzeyleri arasında en fazla anne sayısının yirmi üç anne ile lise grubundaki annelerden oluşmasının bir sonucu olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 3.8.'de son olarak Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma (EDDÖ-3) alt ölçeğindeki annelerin eğitim düzeyleri ile etkileşim puanları arasındaki ilişkiler incelendiğinde ilköğretim düzeyindeki annelerin Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar toplamının orta değerinin $X=9.14$, lise düzeyindeki annelerin Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar toplamının orta değerinin $X=9.34$, lisans ve lisansüstü düzeyindeki annelerin Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlar toplamının orta değerinin $X=9.58$ olduğu görülmekte iken ANOVA sonucuna göre annelerin eğitim düzeyi ile Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma (EDDÖ-3) toplam puanı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Özet olarak, Tablo 3.8. incelendiğinde katılımcı annelerin eğitim düzeylerinin etkileşim davranışları bağlamında istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için parametrik istatistiksel testlerden biri olan Tek Yönlü Varyans Analizi (One-way ANOVA) yapılmıştır. Bu analizin sonucunda katılımcı annelerin eğitim düzeylerinin Duyarlı- Yanıtlayıcı etkileşim davranışları bağlamında istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bir şekilde farklılaştığı ($p=.002<.05$, $F=6.88$, $Eta-Kare=.49$) görülmektedir. Buna göre annelerin eğitim düzeyleri duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimlerine yüksek düzeyde etki ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Aynı şekilde katılımcı annelerin eğitim düzeylerinin Duygusal İfade Edici Olma etkileşim davranışları bağlamında da istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bir şekilde farklılaştığı ($p=.008<.05$, $F=5.28$, $Eta-Kare=.49$) görülmektedir. Buna göre katılımcı annelerin eğitim durumlarının, annelerin Duygusal İfade Edici etkileşim davranışlarına yüksek düzeyde etki ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma(EDDÖ-1) için $d=.49$ ve Duygusal İfade Edici Olma (EDDÖ-2) için $d=.49$ ile bu etkinin geniş etki büyüklüğü değer aralığında olduğu görülmektedir. Fakat katılımcı annelerin eğitim

düzelelerinin Başarı Odaklı- Yönlendirici Olma davranışlarına yönelik değerler incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($p=.858>.05$, $F=0.1$) görülmektedir. Elde edilen bulgular ışığında ebeveynlerin eğitim durumlarının etkileşimlerine başarı odaklı-yönlendirici etkileşimleri haricinde yüksek düzeyde etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre annelerin eğitim düzeylerinin duyarlı-yanıtlayıcı etkileşim davranışlarına olumlu anlamda yüksek düzeyde etki ettiği, eğitim durumlarının duygusal ifade edici etkileşimlerine yüksek düzeyde etki ettiği fakat başarı odaklı-yönlendirici etkileşimlerinde etkisinin anlamlı düzeyde bir farklılığa sebep olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Karabulut-Demir (2007), 2-6 yaş çocuklarının ebeveynlerinin tutumlarını farklı değişkenlere göre incelemiş ve buna göre annelerin demokratik, otoriter ve aşırı koruyucu davranışlarının eğitim düzeyleri ile birlikte arttığı sonucuna ulaşmıştır. Karabulut-Demir (2007)' in elde ettiği bu araştırma sonucu annelerin eğitim durumlarının çocuklarına yönelik davranışlarına etki ettiği sonucuna işaret etmektedir. Oğuz ve Sönmez (2018), 36-72 ay arasındaki OSB'li çocukların ebeveynlerinin etkileşim davranışlarını ölçmülemiş ve bu araştırma bulgularından farklı olarak annelerin eğitim durumları ile etkileşim davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Bu farklılığın nedeni olarak, Oğuz ve Sönmez(2018)'in katılımcı grubunun 12 kişiden oluşurken bu araştırmanın katılımcı annelerinin eğitim düzeyi değişkenine ait katılımcı grubunun 61 kişiden oluşmasından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

3.7. OSB Olan Çocukların OSB Puanları, Problem Davranış ve Sosyal Beceri Puanları ile Ebeveynlerin Etkileşim Davranış Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular ve Yorum

Tablo 3.9.'da OSB olan çocukların OSB puanları, problem davranış ve sosyal beceri puanları ile ebeveyn etkileşim davranış düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre her bir değişkenin diğer değişkenlerle ilişkisi ölçeklerin alt ölçekleri de göz önünde bulundurarak tek tek incelenmiş ve aralarındaki ilişkiler bu doğrultuda sunulmuştur.

Aynı zamanda alt ölçeklerin diğer ölçek maddeleri ile ve bulunduğu ana ölçekte yer alan diğer alt ölçek maddeleri ile ilişkileri de incelenmiş ve mevcut ilişkiler etki bağlamında tartışılmıştır.

Tablo 3.9. Katılımcı çocukların OSB puanları, sosyal beceri ve problem davranış puanları ile annelerin etkileşim davranış puanları arasındaki ilişkiyi bildiren Pearson Çarpım-Moment Korelasyon Analizi bulguları

ÖLÇEKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.U-ODKL	-	-.35**	-	-	-.54**	-.56**	-.37**	-.38**	.46**	.31*	-	.26*	.38*
2.EDDÖ1	-.35**	-	.82**	-	.40**	.46**	-	.27*	-.32**	-.25*	-.25*	-	-
3.EDDÖ2	-	.82**	-	-	.27*	.35*	-	-	-	-	-	-	-
4.EDDÖ3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5.SOSBECTOP	-.54**	.40**	.27*	-	-	.85**	.82**	.77**	-.30*	-	-	-	-
6.SOSISB	-.56**	.46**	.35**	-	.85*	-	.49**	.49**	-.36**	-.27*	-	-	-
7.SOSBAG	-.37**	-	-	-	.82**	.49**	-	.61**	-	-	-	-	-
8.SOSETK	-.38**	.27*	-	-	.77**	.49**	.61**	-	-	-	-	-	-
9.PROBDAVTOP	.46**	-.32*	-	-	-.30*	-.36**	-	-	-	.88**	.34**	.54**	.58**
10.DISAYONELIM	.31*	-.25*	-	-	-	-.27*	-	-	.88**	-	-	.43**	.36**
11.ICEYONELIM	-	-.25*	-	-	-	-	-	-	.34**	-	-	-	.30*
12.ANTISOSYAL	.26*	-	-	-	-	-	-	-	.54**	.43**	-	-	-
13.BENMERKEZ	.38**	-	-	-	-	-	-	-	.58**	.36**	.30**	-	-

*p<.05, **p<.01

Tablo 3.9. incelendiğinde OSB puanları (U-ODKL) ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranış (EDDÖ-1) puanı arasında negatif yönde orta derecede bir ilişki ($r=-.35$, $n=65$, $p<.01$) olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre çocukların OSB'den etkilenme derecesi ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimlerinin birbirine etki ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Aynı zamanda çocukların OSB puanları (U-ODKL) ile duygusal ifade edici olma (EDDÖ-2) ve başarı odaklı-yönlendirici olma (EDDÖ-3) davranışları arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Mahoney vd. (1998) risk altındaki ve gelişimsel geriliği olan çocuklarda ebeveyn davranışlarının, çocukların gelişimine etkisini incelemiş ve ebeveyn etkileşim davranışlarının çocukların gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu aktarmışlardır. Kim ve Mahoney. (2004), erken çocukluk dönemindeki 13 yetersizliği ve 17 normal gelişen çocuk ve annesi ile yaptıkları araştırmalarında çocukların katılımı ve yetersizliğinin olma durumunun annenin duyarlı olma, etkili olma davranışı bir şekilde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Diken ve Mahoney (2013) OSB'li çocukların tanıdan etkilenme düzeylerinin ebeveyn etkileşimine etki ettiğini bildirmişlerdir. Töret vd. (2015), OSB'li çocuklar ile anneleriyle yapmış olduğu araştırmasında çocukların otistik bozukluk indeksleri ile ebeveyn etkileşim puanları arasındaki ilişkilerin anlamlı olmadığını aktarmışlardır. Yetkin (2016), 57 OSB ve 46 diğer gelişimsel yetersizliği olan 0-72 ay aralığındaki çocuk ve onların anneleri ile yapmış olduğu araştırmalarında çocukların tanılarının ebeveyn etkileşimi kalitesini önemli derecede etkilediğini bildirmiştir. Aynı zamanda OSB tanılı çocukların diğer gelişimsel geriliği olan çocukların annelerine göre daha başarı odaklı-yönlendirici etkileşimlerde bulduklarını aktarmıştır. Bu araştırmanın bulgularından farklı olarak Oğuz ve Sönmez (2018), çocuklardaki OSB destek düzeyi ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı etkileşim davranışları arasında manidar bir farklılık olmadığını aktarmışlardır. Aynı çalışma bu araştırmanın bulgularıyla paralel olarak çocukların OSB destek düzeyinin annelerin duygusal ifade edici ve başarı odaklı-yönlendirici etkileşim davranışları arasındaki ilişkide de manidar bir farklılık olmadığını aktarmışlardır. Bu araştırmanın bulgularından ve bildirilen araştırmalardan hareketle OSB destek düzeyinin annenin duyarlı etkileşim davranışları dışında kalan diğer ebeveynin etkileşim davranışlarına etki etmediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Bulgular OSB puanı ile sosyal beceri toplam puanı arasında negatif yönde yüksek derecede bir ilişki ($r=-.54$, $n=65$, $p<.01$), sosyal işbirliği puanı arasında negatif yönde yüksek derecede bir ilişki ($r=-.56$, $n=65$, $p<.01$), sosyal bağımsızlık puanı arasında

negatif yönde orta derecede bir ilişki ($r=-.37$, $n=65$, $p<.01$), sosyal etkileşim puanı arasında negatif yönde orta derecede bir ilişki ($r=-.38$, $n=65$, $p<.01$) olduğunu göstermektedir. Buna göre çocukların OSB'den etkilenme derecesi arttıkça sosyal beceri düzeylerinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulgularımızla paralel şekilde Demir (2014), OSB'li çocukların sosyal beceri düzeyine etki eden etmenleri araştırmış ve bunun sonucunda OSB düzeyinin sosyal beceri düzeyine etki ettiğini bildirmiştir.

Bulgular ayrıca OSB puanı ile problem davranış toplam puanı arasında pozitif yönde orta derecede bir ilişki ($r=.46$, $n=65$, $p<.01$), dışa yönelim puanı arasında pozitif yönde orta derecede bir ilişki ($r=.31$, $n=65$, $p<.01$), antisosyal puanı arasında pozitif yönde düşük derecede bir ilişki ($r=.26$, $n=65$, $p<.01$) ve benmerkezci puanı arasında pozitif yönde orta derecede bir ilişki ($r=.38$, $n=65$, $p<.01$) olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre çocukların OSB'den etkilenme düzeyi arttıkça problem davranış düzeyinin de arttığı ya da OSB'den etkilenme düzeyi azaldıkça problem davranış düzeyinin de azaldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Shawler ve Sullian (2015) , 130 OSB olan 3-11 yaş arası çocuk ve çocuk ile çalışmalarında bulgularımızla paralel olarak problem davranışlarla OSB'den etkilenme düzeyi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu aktarmışlardır. Buna göre OSB puanı ne kadar artarsa problem davranış düzeyi de artmaktadır.

Katılımcı çocukların sosyal beceri toplam puanları ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranışı (EDDÖ-1) arasında pozitif yönde orta derecede ilişki ($r=.40$, $n=65$, $p<.01$) olduğu görülmektedir. Aynı zamanda çocukların sosyal işbirliği ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranışı arasında pozitif yönde orta derecede bir ilişki ($r=.46$, $n=65$, $p<.01$) olduğu görülmektedir. Katılımcı çocukların sosyal etkileşim düzeyleri ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranışları düzeyi arasında pozitif yönde düşük derece bir ilişki ($r=.27$, $n=65$, $p<.01$) olduğu görülmektedir. OSB olan katılımcı çocukların sosyal beceri puanları ile annelerin duygusal ifade edici olma (EDDÖ-2) davranışları arasında pozitif yönde düşük derecede ilişki ($r=.27$, $n=65$, $p<.01$) olduğu görülmektedir. Aynı zamanda katılımcı çocukların sosyal işbirliği becerileri ile annelerin duygusal ifade edici olma arasında ise pozitif yönde orta derece bir ilişki ($r=.35$, $n=65$, $p<.01$) olduğu görülmektedir. Bu pozitif yönde bildirilen ilişkiler değişkenlerin birlikte artıp azaldığını göstermekte ve etki derecesine göre değişmekle birlikte birbirlerine etki etmektedir. Buna göre anneleri daha yüksek düzeyde duyarlı-

yanıtlayıcı olan çocuklar sosyal anlamda daha yüksek düzeyde beceriler sergileyebilmektedir. Aynı şekilde çocukları sosyal beceriler anlamında daha yüksek düzeyde beceri sergileyen anneler daha duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimlerde bulunabilmektedir. Belirtilen bu ilişkinin sosyal işbirliği becerileri yüksek olan çocuklarla duygusal ifade ediciliği yüksek anneler arasında da oluşabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca bu araştırma bulgularıyla annelerin başarı odaklı-yönlendirici olma (EDDÖ-3) etkileşim davranışları ile çocukların sosyal beceri düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde annelerin başarı odaklı-yönlendirici etkileşimleri dışındaki duyarlı-yanıtlayıcı olma ve duygusal ifade edici olma etkileşim davranışları yüksek düzeyde olduğunda çocukların da sosyal beceri düzeyinin arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ghoroury ve Romanczyk (1999) OSB olan çocukların sınırlı sosyal etkileşim davranışları nedeniyle ebeveynleri ile OSB’li çocuklar arasındaki etkileşimin önemli düzeyde etkilendiği şeklinde bildirilmiştir. Diken ve Mahoney (2013), OSB olan çocukların sosyal etkileşim düzeylerinin anne etkileşimine etki ettiğini bildirmişlerdir. Haven vd. (2014), OSB’li olan ve tipik gelişim gösteren 42 erken dönemdeki çocuk ve onların ebeveynleri ile yaptığı çalışmada ebeveynin duygusal desteği ile doğru ebeveyn-çocuk etkileşiminin OSB’li çocuğun sosyal becerilerine olumlu etki edeceğini aktarmışlardır. Tüm bu çalışmalar OSB’li çocukların sosyal beceri düzeyleri ile ebeveynlerinin etkileşim davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bu araştırma bulgularını desteklemektedir.

Katılımcı çocukların problem davranış toplam puanları ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma(EDDÖ-1) davranışları arasında negatif yönde orta derecede bir ilişki ($r=-.32$, $n=65$, $p<.01$) olduğu görülmektedir. Aynı zamanda annelerin duyarlı-yanıtlayıcı etkileşim davranışları ile OSB olan katılımcı çocukların dışa yönelim problem davranışları arasında negatif yönde düşük derecede bir ilişki ($r=-.25$, $n=65$, $p<.01$), içe yönelim problem davranışları arasında da yine negatif yönde düşük derecede bir ilişki ($r=-.25$, $n=65$, $p<.01$) olduğu görülmektedir. Fakat çocukların problem davranış düzeyleri ile annelerin duygusal ifade edici etkileşim davranışları (EDDÖ-2) ve başarı odaklı-yönlendirici olma etkileşim davranışları (EDDÖ-3) arasında herhangi bir ilişkiye dair bulguya ulaşılamamıştır. Buna göre çocukların problem davranışları arttıkça annelerin duyarlı yanıtlayıcı etkileşimlerinin azaldığı ya da annelerin duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimleri azaldıkça çocukların problem davranışları düzeyinin arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu araştırmanın bulgularıyla paralel şekilde Ghoroury ve Romanczyk

(1999), OSB olan çocukların davranış problemleri ile tekrarlayıcı davranışlara sahip olması nedeniyle ebeveynleri ile OSB'li çocuklar arasındaki etkileşimin önemli düzeyde etkilendiği şeklinde bildirilmiştir. Diken (2012) daha az duyarlılığa sahip ebeveynlerin, çocuklarının davranışlarını zorlukla kontrol edebildiğini aktarmıştır. Ludlow, Skelly ve Rohleder (2012) OSB'li çocukların problem davranışlarının annelerin günlük yaşamlarını etkilediğini ve stres düzeylerini arttırdığını aktarmışlardır. Uslucan (2015), OSB'li çocukların stereotipik davranışlarının ebeveyn stresini yordadığını ve ebeveynlerin orta düzeyde stres yaşadıklarını aktarmıştır. Bu durumun ebeveynin kaygı stres düzeyini arttırdıkça yaşam kalitelerine de olumsuz yönde etkileyebileceği şeklinde bir ilişkiye de işaret edebilmektedir.

Bulgularda katılımcı annelerin etkileşimlerinde duyarlı-yanıtlayıcı olma davranışları düzeyi(EDDÖ-1) ile duygusal ifade edici olma davranışları düzeyi(EDDÖ-2) arasında pozitif yönde yüksek düzey bir ilişki ($r=.82$, $n=65$, $p<.01$) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre duyarlı-yanıtlayıcı annelerin aynı zamanda duygusal ifade edici oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın bulgularıyla paralel olarak Töret vd. (2015) OSB'li çocukların annelerinin duyarlı-yanıtlayıcı olma puanları ile duygusal ifade edici olma puanları arasında yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bildirmişlerdir. Bu durum annelerin çocuklarının etkileşim davranışlarını iyi izlemesi, dönüt vermesi sonucunda çocuklarıyla ilişkilerinin duygusal anlamda daha yüksek düzeyde ifade edici olması ile açıklanabilmektedir.

Katılımcı çocukların sosyal beceri düzeyleri ve problem davranış düzeyleri arasında negatif yönde orta derecede bir ilişki ($r=-.30$, $n=65$, $p<.01$) olduğu görülmektedir. Araştırmanın bu bulgularından hareketle OSB'li çocukların sosyal beceri düzeyleri arttıkça problem davranış düzeylerinin düştüğü ya da problem davranış düzeyleri arttıkça sosyal beceri düzeylerinin düştüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum çocukların problemleri davranışlarının sosyal olarak dışlanmasına sebep olmasıyla ve sosyal olarak dışlanan çocuğun da daha çok problemleri davranış göstermesi ile açıklanabilir. Katılımcı çocukların sosyal işbirliği becerileri puanlarının problem davranış puanları ile arasında negatif yönde orta derecede bir ilişki ($r=-.36$, $n=65$, $p<.01$), dışa yönelim problem davranışları ile arasında ise negatif yönde düşük derecede bir ilişki ($r=-.27$, $n=65$, $p<.01$) olduğu görülmektedir. Buna göre araştırmanın katılımcı çocuklarının sosyal işbirliği becerileri arttıkça problem davranış düzeyleri azalmakta ya da problem davranış düzeyleri arttıkça sosyal işbirliğine ilişkin becerileri azalmaktadır.

Bu durum çocukların problem davranışlarının akranları ve diğer sosyal çevrenin onu dışlayarak sosyal işbirliğine yaklaşmamları ile açıklanabilmektedir. Aynı şekilde sosyal işbirliği becerileri ile dışa yönelim problem davranışları arasındaki negatif yönlü ilişki de çocukların akranları ile sosyal çevresine yansıttığı dışa yönelik problemleri davranışlarının çocuğun dışlanması, dolayısıyla işbirliğine kapalı hale gelmesi ile açıklanabilmektedir. Güven ve Diken (2014), OSB’li çocuklara erken yıllarda sunulan sosyal beceri öğretimi programlarının, problem davranışları önleme konusunda etkili olduğu bildirmişlerdir. Buna göre sosyal beceri düzeyi artan çocukların problem davranış düzeylerinin azaldığı sonucuna işaret etmektedir. Çalışma ile tutarlı olarak Papatğa (2014) yapmış olduğu araştırmasında OSB’li çocukların sosyal beceri düzeyleri ile problem davranış düzeyleri arasındaki ilişkiyi negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bulmuştur. Bu farklılığa Papatğa’nın çalışma grubunun yalnızca altı yaşındaki OSB’li çocuklardan oluşmasının sebep olabileceği ve bu çalışmada kullanılan Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği’nin Papatğa’nın araştırmasında kullanılan Anaokulu ve Anasınıfı Davranış ölçeğinin uyarlanmış hali olmasından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Gültekin-Akduman, Günindi ve Türkoğlu (2015), normal gelişim gösteren okul öncesi dönem çocuklarındaki sosyal beceriler ile problem davranışlar arasındaki ilişkileri incelemiş ve bunun sonucunda bu araştırmanın bulgularıyla paralel olarak negatif yönde anlamlı ilişki bildirmiştir. Açıklanan bu araştırma sonucu bildirilen bu ilişkinin yalnızca OSB’li çocuklarda değil normal gelişim gösteren okul öncesi dönemi çocuklarında da geçerli olduğunu göstermektedir. Bu araştırmanın bulgularıyla paralel olarak Derer (2018), OSB’li 74 çocukla yürüttüğü araştırmasında çocuklardaki sosyal beceri ve problem davranış düzeyleri arasında negatif yönde orta düzey bir ilişki olduğunu bildirmiştir. Bu araştırmanın bulgularıyla birlikte rapor edilen bu çalışmalar sonucunda OSB’li çocukların sosyal beceri düzeyleri ile problem davranış düzeylerinin birbiriyle negatif yönlü ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma 36-78 aylık dönemde yer alan OSB'li çocukların OSB derecesi, sosyal beceri ve problem davranış düzeyi ile ebeveynlerinin etkileşim davranışları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla 65 OSB'li çocuk ve anne çiftinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcı çocukların yaş ortalamaları ay bazında 58 ay olarak bulunurken, 11'i kız, 54'ü erkektir. Katılımcı annelerin yaş ortalaması 35 olarak bulunmuştur. Annelerin 4'ü okuma yazma bilmezken 21'i ilköğrenim, 23'ü lise, 17'si ise lisans ve lisansüstü eğitim görmüştür. Sonuçlar araştırma amaçlarına yönelik sorulan sorular çerçevesinde sunulacaktır.

4.1.1. OSB'li çocuklara ilişkin sonuçlar ve tartışma

4.1.1.1. OSB olan çocukların OSB'den etkilenme düzeyleri nedir?

Çalışmaya katılan çocukların OSB düzeylerine ilişkin olarak onlara U-ODKL uygulanmış ve buna göre çocukların 25 tanesi hafif düzey destek gereksinimi, 29 tanesi orta düzey destek gereksinimi, 11 tanesi ise yüksek düzey destek gereksinimi bildirmektedir. Katılımcı çocukların OSB düzeyi oransal değerler yaklaşık olarak incelendiğinde %38'i hafif düzey, % 45 orta düzey, %17'si ise yüksek düzey destek gereksinimine sahip oldukları belirlenmiştir.

4.1.1.2. OSB olan çocukların sosyal becerileri ne düzeydedir?

Çalışmaya katılan OSB'li çocukların sosyal beceri düzeyine ilişkin PKBS-2 formunun ilk ölçeği uygulanmış ve katılımcı çocukların orta düzey sosyal beceri düzeyi gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal Beceri Ölçeği'ne ilişkin olarak alt ölçekler incelendiğinde araştırmaya katılan OSB olan çocukların Sosyal İşbirliği alt ölçeğinden orta düzey, Sosyal Bağımsızlık alt ölçeğinden orta düzey, Sosyal Etkileşim alt ölçeğinden orta düzey beceri düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Tüm bunlardan hareketle katılımcı grubun sosyal beceri düzeyi anlamında orta düzeyde sosyal becerilere sahip bir grup olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Katılımcı çocuklar aynı zamanda ölçekten alınabilecek en düşük puan olan 23 puana ulaşırken, en yüksek puan olan 92 puana ulaşamadıkları belirlenmiştir. Bu durumda ölçekte yer alan sosyal becerilerin tamamını gösterebilen bir katılımcının olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

4.1.1.3. OSB olan çocukların problem davranışları ne düzeydedir?

Katılımcı çocukların problem davranış düzeylerine ilişkin bilgi toplamak için PKBS-2 formunun ikinci ölçeği olan Problem Davranış Ölçeği uygulanmıştır. Bunun sonucunda OSB’li çocuklardan oluşan katılımcı grubun orta düzeyde bir problem davranış düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Problem Davranış Ölçeği’nin alt ölçeklerine göre araştırmaya katılan OSB olan çocukların Dışa Yönelim alt ölçeğine göre orta düzey dışa yönelik problem davranış düzeyi, İçe Yönelim alt ölçeğine göre orta düzey içe yönelik problem davranış düzeyi, Antisosyal alt ölçeğine göre orta düzeyde antisosyal davranış düzeyi, Benmerkezci alt ölçeğine göre yine orta düzey benmerkezcilikten kaynaklı problem davranış düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak katılımcı çocuklardan oluşan grubun orta düzeyde problem davranış sergiledikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

4.1.1.4. OSB olan çocukların OSB destek gereksinimi düzeylerine göre problem davranış ve sosyal beceri puanları farklılık göstermekte midir?

Bulgular OSB destek düzeyi arttıkça sosyal beceri düzeyinin anlamlı derecede düştüğü, OSB destek düzeyi arttıkça problem davranış düzeyinin ise anlamlı derecede arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Her iki anlamlı farklılığın etki büyüklüğünün de yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

4.1.2. Katılımcı annelere yönelik sonuçlar ve tartışma

4.1.2.1. OSB olan çocukların annelerinin etkileşimsel davranışları ne düzeydedir?

Katılımcı annelerin etkileşim davranışları Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ-TV) ile ölçümlenmiştir. Bunun sonucunda Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma, Duygusal İfade Edici Olma ve Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçekleri ayrı ayrı kendi içinde değerlendirilmiştir. Buna göre ilk alt ölçekten alınan toplam puanlardan elde edilen veriler katılımcı annelerin orta düzeyde duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimlerde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma alt ölçeğinin Duyarlı Olma maddesine göre orta düzeyde duyarlı etkileşim davranışları sergilediği, Yanıtlayıcı Olma maddesine göre tutarlı yanıtlayıcı etkileşim davranışları sergilediği, Etkili Olma maddesine göre annelerin çocuklarına orta düzeyde etkili etkileşim davranışları sergilediği, Yaratıcı Olma maddesine göre sınırlı düzeyde yaratıcı ile orta düzeyde yaratıcı olma arasında değişen performans sergiledikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Aynı

zamanda göre çocukların OSB'den etkilenme derecesi ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimlerinin birbirine etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcı annelerin Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde orta düzeye yakın duygusal ifade edici oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı anneler Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinin Kabullenme maddesine göre düşük düzeyde kabullenme ile orta düzey kabullenme davranışları arasında davranışlar sergiledikleri, Keyif Alma maddesine göre yoğunluğu düşük keyif alma düzeyine yaklaştıkları, Sözel Pekiştireç Kullanma maddesine göre düşük düzeyde sözel pekiştireç kullandıkları, Sıcak Olma maddesine düşük düzeyde sıcak olma davranışı gösterdikleri, Duygusal İfade Edici Olma maddesine göre orta derecede duygusal ifade edici olma davranışları sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Annelerin Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeği toplam puanları orta düzeyde başarı odaklı anne davranışları sergiledikleri görülmektedir. Başarı Odaklı Olma alt ölçeğinin maddeleri incelendiğinde Başarı Odaklı Olma maddesine göre orta düzeyde başarı odaklı anneler oldukları, Yönlendirici Olma maddesine göre orta düzeyde yönlendirici oldukları, Etkileşim Hızı maddesine göre ortalamaya yakın etkileşim hızına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.2.2. OSB olan çocukların annelerinin eğitim düzeylerine göre etkileşimsel davranışları farklılık göstermekte midir?

Çalışmada grupların (ilköğretim, lise, lisans ve lisansüstü) EDDÖ-TV alt ölçeklerine göre ortalama puanları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma (EDDÖ-1) alt ölçeğindeki annelerin eğitim düzeyleri ile etkileşim puanlarına dair elde edilen bulgular ışığında annelerin eğitim düzeyi arttıkça Duyarlı-Yanıtlayıcı etkileşim davranışlarının anlamlı derecede arttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Katılımcı annelerin eğitim düzeyleri ile Duygusal İfade Edici Olma (EDDÖ-2) etkileşim davranışları arasındaki ilişki incelendiğinde Duygusal İfade Edici Olma alt ölçeğinden aldıkları puanlara göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Lise düzeyinde eğitim gören annelerin ilköğretim ve lisans ve üstü düzeydeki eğitim alan annelerden daha yüksek düzeyde etkileşim davranışları sergiledikleri, lisans ve üstü eğitim gören annelerin de ilköğretim düzeyinde eğitim gören annelerden daha yüksek düzeyde etkileşim davranışları sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Annelerin eğitim düzeyleri ile Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma (EDDÖ-3) alt ölçeğinden aldıkları etkileşim puanları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma alt ölçeğinden alınan ortalamalardan orta değere en çok yaklaşan grubun lisans ve üstü eğitim gören annelerin oluşturduğu görülürken ANOVA bulguları annelerin eğitim düzeyleri ile Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma (EDDÖ-3) alt ölçeğinden aldıkları etkileşim puanları arasında anlamlı fark olmadığını göstermiştir.

4.1.3. Değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik sonuçlar

4.1.3.1. OSB olan çocukların OSB puanları, problem davranış puanları, sosyal beceri puanları ve annelerinin etkileşimsel davranış puanları arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?

Bulgular OSB puanları (U-ODKL) ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranış (EDDÖ-1) puanı arasında negatif yönde orta derecede bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre çocukların OSB'den etkilenme derecesi ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimlerinin birbirine etki ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Aynı zamanda çocukların OSB puanları (U-ODKL) ile duygusal ifade edici olma (EDDÖ-2) ve başarı odaklı-yönlendirici olma (EDDÖ-3) davranışları arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

Katılımcı çocukların sosyal beceri toplam puanları ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranışı (EDDÖ-1) arasında pozitif yönde orta derecede ilişki olduğu görülmektedir. Aynı zamanda çocukların sosyal işbirliği ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranışı arasında pozitif yönde orta derecede bir ilişki olduğu görülmektedir.

Katılımcı çocukların sosyal etkileşim becerileri ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma davranışları arasında pozitif yönde düşük derece bir ilişki olduğu görülmektedir. OSB olan katılımcı çocukların sosyal beceri puanları ile annelerin duygusal ifade edici olma (EDDÖ-2) davranışları arasında pozitif yönde düşük derecede ilişki olduğu görülmektedir. Aynı zamanda katılımcı çocukların sosyal işbirliği becerileri ile annelerin duygusal ifade edici olma arasında ise pozitif yönde orta derece bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu pozitif yönde bildirilen ilişkiler değişkenlerin birlikte artıp azaldığını göstermekte ve etki derecesine göre değişmekle birlikte birbirlerine etki etmektedir. Ayrıca araştırma bulgularımızda annelerin başarı odaklı-yönlendirici olma

(EDDÖ-3) etkileşim davranışları ile çocukların sosyal beceri düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Katılımcı çocukların problem davranış toplam puanları ile annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma (EDDÖ-1) davranışları arasında negatif yönde orta derecede bir ilişki olduğu görülmektedir. Aynı zamanda annelerin duyarlı-yanıtlayıcı etkileşim davranışları ile OSB olan katılımcı çocukların dışa yönelim problem davranışları arasında negatif yönde düşük derecede bir ilişki, içe yönelim problem davranışları arasında da yine negatif yönde düşük derecede bir ilişki olduğu görülmektedir. Fakat çocukların problem davranış düzeyleri ile annelerin duygusal ifade edici etkileşim davranışları (EDDÖ-2) ve başarı odaklı-yönlendirici olma etkileşim davranışları (EDDÖ-3) arasında herhangi bir ilişkiye dair bulguya ulaşamamıştır. Buna göre çocukların problem davranışları arttıkça annelerin duyarlı yanıtlayıcı etkileşimlerinin azaldığı ya da annelerin duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimleri azaldıkça çocukların problem davranışları düzeyinin arttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

4.2.Öneriler

Bu çalışmada elde edilen bulgular eşliğinde ilerideki araştırmalara ilişkin bazı öneriler, uygulamaya ve ilerideki araştırmalara yönelik öneriler başlıkları altında sunulacaktır.

4.2.1. Uygulamaya yönelik öneriler

1. Erken çocukluk dönemindeki OSB’li çocuklara yönelik sosyal etkileşim, iletişim ve problem davranış düzeylerini bildiren ayrıntılı taramalar RAM’larda yapılabilir ve sonuçlar çocukların BEP’lerine yansıtılabilir.
2. Erken çocukluk dönemindeki OSB’li çocukların günlük ders aktivitelerinin bir kısmı ebeveyn ile sürdürülerek, ebeveyn-çocuk etkileşimine yönelik rehberlik hizmeti verilebilir.

4.2.2. İleriki araştırmalara yönelik öneriler

1. Erken çocukluk dönemindeki OSB’li çocukların sosyal beceri ve problem davranış düzeylerini ortaya koyan daha fazla katılımcı ile başka araştırmalar planlanabilir.

2. OSB’li çocukların ebeveynlerin etkileşim düzeylerinin çocukların etkileşim düzeyleriyle de ilişkisini ortaya koyacak farklı değişkenlerin de incelendiği (OSB ye eşlik eden diğer yetersizlik grupları) yeni araştırmalar yürütülebilir.
3. OSB’li çocukların dil-iletişim becerileri ile ebeveynlerin etkileşim düzeylerini ortaya koyan yeni araştırmalar planlanabilir.
4. Bu çalışma farklı değişkenler de eklenerek daha fazla sayıda ve farklı yaş gruplarındaki çocuklarla uygulanabilir.
5. Ebeveyn-çocuk etkileşimine yönelik boylamsal çalışmalar planlanabilir.

KAYNAKÇA

- Alpdoğan, Y. (2018). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocukta problem davranışların azaltılmasında ve dersle ilgilenme davranışlarının arttırılmasında işlevsel iletişim öğretiminin etkililiğinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Alberto, A.P. and Troutman, C.A. (2013). *Applied behavior analysis for teachers*. (9.baskı). United State: Pearson Education.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal bozuklukların tanısai ve sayımsal elkitabı (DSM-5)*. (5. baskı). (Çev. Köroğlu E). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Arslan, S. (2016). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve babalarının etkileşimsel davranışlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Avcıoğlu, H. (2009). *Etkinliklerle Sosyal Beceri Öğretimi*. (3. baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Balçık, B. ve Çiğçi-Tekinarslan, İ. (2012). Otizmli çocuklara sosyal beceri öğretiminde sosyal öykülerin etkisinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 165-190.
- Baio, J., Wiggins, L., Christensen, D.L., Maenner, M.J., Daniels, J. ...Dowling, N.F. (2018). *Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years—autism and developmental disabilities monitoring network, 11 Sites, United States, 2014*. MMWRSürveyans Özetleri, 67(6),1.
- Bears, K., Johnson, C., Handen, B., Smith, T., and Scahill, L. (2013). A pilot study of parent training in young children with autism spectrum disorders and disruptive behavior. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(4), 829-840.
- Bornstein, M.H., Hendricks, C., Haynes, O.M., and Painter, K.M. (2007). Maternal sensitivity and child responsiveness: Associations with social context, maternal characteristics, and child characteristics in a multivariate analysis. *Infancy*, 12(2), 189-223.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambiridge: Harvard University Press.

- Ceber-Bakkaloğlu, H. ve Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve zihin engelli bebeklerde anne- bebek etkileşiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 47-58.
- Ceyhun, A.T., Özdemir, S., Töret, G. ve Özkubat, U., (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuk ve ebeveynlerinin ebeveyn çocuk etkileşimlerinin normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynleri ile karşılaştırılması. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 7(2), 183-211.
- Charlop, M.H., Dennis, B., Carpenter, M.H., and Greenberg, A.L. (2010). Teaching socially expressive behaviors to children with autism through video modeling. *Education & Treatment of Children*, 33(3), 371-393.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* routledge (2. baskı). ABD: Lawrence Erlbaum Associates.
- Coşkun, R. , Altunışık, R. , Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. (8. baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Creswell, J. (2012). *Education Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. (4. Baskı) Boston: Person Education.
- Çubuk-Bayam, Ö. (2010). *Anne-babaların öz-yeterlilik inançları ile çocuklarının problem davranışlarına yönelik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, Ş. (2014). Otizmlı çocukların sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 47(2), 1-22.
- Derer, A. (2018). *Otizmlı çocuklarda fiziksel aktivite, motor yeterlik ve sosyal beceri düzeyinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Diken, I.H. (2009). Turkish mothers' self-efficacy beliefs and styles of interactions with their children with language delays. *Early Child Development and Care*, 179(4), 425-436.
- Diken, I. H. (2012). An exploration of interactional behaviors of Turkish mothers and their children with special needs: Implications for early intervention practices. *Education & Science/Eğitim ve Bilim*, 37(163), 297-309.
- Diken, İ.H. , Aksoy, V. ve Özdemir, O. (2018). *Otizm spektrum bozukluğu kapsamlı değerlendirme seti (IVO-ODS): Uygulamacı el kitabı*. Ankara: METEKSAN A.Ş.

- Diken, Ö. (2009). *Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği ve Çocuk Davranışları Değerlendirme Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları*. Doktora Tezi.Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Diken, Ö. and Mahoney, G. (2013). Interactions between Turkish mothers and preschool children with autism. *Intellectual and developmental disabilities*, 51(3), 190-200.
- Doğan, Y., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö. G., Töret, G., Özkubat, U. ve Duman, A. T. C. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocuklarda anne-çocuk etkileşiminin karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(01), 79-96.
- Doussard–Roosevelt, J., Joe, C., Bazhenova, O., and Porges, S. (2003). Mother–child interaction in autistic and nonautistic children: Characteristics of maternal approach behaviors and child social responses. *Development and Psychopathology*, 15(2), 277-295.
- Erbaş, D. (2002). Problem davranışların azaltılmasında olumlu davranışsal destek planı hazırlama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(02), 42.
- Erbaş, D. (2003). *Alternatif davranış öğretimi. Davranış ve öğrenme sorunu olan çocukların eğitimleri*.(Ünite 4). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Erbaş, D. (2017). Problem Davranışların İşlevini Belirleme. D., Erbaş ve Ş., Yücesoy-Özkan (Ed.), *Uygulamalı Davranış Analizi* içinde (s. 212). Ankara: Pegem Akademi.
- Ergin, B. (2012). *5-6 yaş çocuklarının dil gelişim düzeyleri ile sosyal kabul durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi.Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Freeman, S. and Kasari, C. (2013). Parent–child interactions in autism: Characteristics of play. *Autism*, 17(2), 147–161.
- Ghoroury, N.H. and Romanczyk, R.G. (1999). Play interactions of family members towards children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disabilities*, 29(3), 249-258.
- Girli, A. (2010). *Otizm ve kaynaştırma eğitimi rehber öğretmenler için el kitabı*. Erişim:https://www.researchgate.net/publication/322212288_OTIZM_VE_KAYNASTIRMA_EGITIMI_Rehber_Ogretmenler_icin_El_Kitabi.

- Gültekin, E. (1999). *Uygun olmayan davranışların azaltılmasında ebeveynler tarafından uygulanan uyumsuz davranışların ayrımlı pekiştirilmesinin etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gültekin-Akduman, G., Günindi, Y. ve Türkoğlu, D. (2015). Okul öncesi dönem çocukların sosyal beceri düzeyleri ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 8 (37).
- Gürel-Selimoğlu, Ö. (2015). *Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı'nın (ETEÇOM), otistik spektrum bozukluğu sergileyen çocukların sosyal etkileşim becerileri ve anne-çocuk etkileşimleri üzerindeki etkililiği*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güven, D. ve Diken, İ.H. (2014). Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi çocuklarına yönelik sosyal beceri öğretim müdahaleleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(1), 19-38 .
- Güven, D. ve Vuran, S. (2015). Otizm spekturum bozukluğu olan bireylerin sosyal becerilerinin geliştirilmesinde grup müdahaleleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(01), 29-51.
- Haven, E.L., Manangan, C.N., Sparrow, J.K., and Wilson, B.J. (2014). The relation of parent-child interaction qualities to social skills in children with and without autism spectrum disorders. *Autism*, 18(3), 292-300.
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous child*, 2(3), 217-250.
- Kaale, A., Smith, L., Nordahl-Hansen, A., Fagerland, M. W., and Kasari, C. (2018). Early interaction in autism spectrum disorder: Mothers' and children's behaviours during joint engagement. *Child: care, health and development*, 44(2), 312-318.
- Karaaslan, Ö. (2010). *Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı'nın (EDEP) gelişimsel yetersizliğe sahip çocuklar ve anneleri üzerindeki etkililiği*. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karabulut-Demir, E. (2007). *Ebeveyn Tutum Ölçeği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasu, N. (2009). Otizmden etkilenmiş bireylerde sosyal ve iletişim becerilerini arttıran yöntemlerin delile dayalı yöntem olarak belirlenmesi: Bir meta-analiz örneği, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 713-739.

- Kasari, C., Locke, J., Gulsrud, A., and Rotheram-Fuller, E. (2011). Social networks and friendships at school: Comparing children with and without ASD. *Journal of autism and developmental disorders*, 41(5), 533-544.
- Kennedy, C.H. and Shukla, S. (1995). Social interaction research for people with autism as a set of past, current, and emerging propositions. *Behavioral Disorders*, 21(1), 21-35.
- Kim, J.M. and Mahoney, G. (2004). The effects of mother's style of interaction on children's engagement: Implications for using responsive interventions with parents. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24(1), 31-38.
- Koç, Ö., Özkan, H. ve Bekmezci, H. (2016). Annelik rolü ve ebeveynlik davranışı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 6(2), 143-150.
- Ludlow, A., Skelly, C., and Rohleder P. (2012). Challenges faced by parents of children diagnosed with autism spectrum disorder. *Journal of Health Psychology*, 17(5), 702-711.
- Mahoney, G., Boyce, G., Fewell, R.R., Spiker, D., and Wheeden, C.A. (1998). The relationship of parent-child interaction to the effectiveness of early intervention services for at-risk children and children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 18(1), 5-17.
- Mahoney, G., Kaiser, A., Girolametto, L., MacDonald, J., Robinson, C., Safford, P., and Spiker, D. (1999). Parent education in early intervention: A call for a renewed focus. *Topics in Early Childhood Special Education*, 19(3), 131-140.
- Mahoney, G., Kim, J. M., and Lin, C. (2007). Pivotal behavior model of developmental learning. *Infants & Young Children*, 20(4), 311-325.
- Mahoney, F.P. (2009). *The relationship between parenting stress and maternal responsiveness among mothers of children with developmental problems*. Doktora Tezi. USA: Case Western Reserve University.
- Metin, N., Şenol, B. ve Yumuş, M. (2015). Okul öncesi eğitim sınıflarına kaynaştırılan otistik çocukların sosyometrik statülerinin incelenmesi. *Uluslararası Katılımlı 3. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi 'Erken Çocukluk'*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, s.483-490.
- Motavalli Mukaddes, N. (2017). *Bebeklikten erişkinliğe otizm: Aileler için kılavuz*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

- Olçay-Gül, S.ve Vuran, S. (2010). Sosyal becerilerin öğretiminde video model yöntemi ile yürütülen araştırmaların analizi.*Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(1), 217-275.
- Oğuz, H. ve Sönmez, N. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerde anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(1), 55-77.
- Öner, P., Öner, Ö., Çöp, E. ve Munir, K.M. (2012). Sosyal iletişim ölçeğinin okul öncesi çocuklardaki geçerlik ve güvenilirliği. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 22(1), 43-50.
- Özbey, S. (2009). *Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği'nin (PKBS-2) geçerlik güvenilirlik çalışması ve destekleyici öğretim programının etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özbey, S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-78 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *The Journal Of International Social Research*, 2(6), 493-517.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2017, 7 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 30471). Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>
- Özdemir, O. (2014). *Otizm Davranış Kontrol Listesi Türkçe Versiyonu geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Özyürek, M. (2001). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Kartepe Yayınları.
- Özyürek, M. (2010). *Problem davranışları değiştirme*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Pallant, J. (2011). *Survival manual. A step by step guide to data analysis using SPSS*(4. baskı). Berkshire: Allen & Unwin.
- Papatğa, E. (2012). *Otizmlili çocukların oyun becerileri ile davranış ve sosyal beceri özelliklerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Patton, M.Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri.(çev. Bütün, M. ve Demir, S.B.). Ankara: Pegem Akademi.
- Pekçağlıyan, N., Bütün, İ., Çağlayan, T. ve Özsüllü, U., (2015). İletişime dayalı çok yönlü etkileşim programı (İDÇEP). *Uluslararası Katılımlı 3. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi 'Erken Müdahale'*, Ankara:Hacettepe Üniversitesi, s.114-119.

- Rogers, S.J. (1988). Characteristics of social interactions between mothers and their disabled infants: a review. *Child: Care, Health and Development*, 14, 301-317.
- Shawler, P.M. and Sullivan, M.A. (2017). Parental stress, discipline strategies, and child behavior problems in families with young children with autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 32 (2), 142-151.
- Sönmez, M. ve Diken, İ.H. (2010). Problem davranışların azaltılmasında işlevsel iletişim öğretiminin etkililiği: Betimsel ve meta-analiz çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(01), 1-18.
- Sucuoğlu, B. (2010). *Zihin engelliler ve eğitimleri*. (3. baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şimşek, A. (2015). Evren ve örneklem. A. Şimşek (editör), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri içinde* (s.121). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Tırpan, H. (2018). *Özel eğitim sınıflarındaki otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerde istenmeyen davranışların incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toper-Korkmaz, Ö. (2015). *Eve dayalı olarak gerçekleştirilen Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı(ETEÇOM)'ın otizm spektrum bozukluğu tanımlı çocuklar ve anneleri üzerindeki etkililiği*. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö. ve Özkubat, U. (2014). Otizmli çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine yönelik görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 1-44.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö., ve Özkubat, U. (2014). Otizmli çocuğa sahip olan ebeveynlerin görüşleri: Otizm tanımlamaları ve otizmin nedenleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(01), 1-17.
- Töret, G., Özdemir, S. ve Özkubat, U. (2015). Ciddi düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ile annelerinin ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin ebeveyn ve çocuk davranışları açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(01), 1-28.

- Uslucan, G. (2015). *Çocukların otizm spektrum bozukluğu derecesi ile ebeveynlerin stres ve gereksinim düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Watson, R.L. (1998). Following the child's lead: Mothers' interactions with children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 28(1), 51-59.
- Wilke, A.E., Tarbox, J., Dixon, D.R., Kenzer, A.L., Bishop, M.R., and Kakavand, H. (2012). Indirect functional assessment of stereotypy in children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(2), 824-828.
- World Health Organization (2018) *The ICD-10/ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics*. WHO, Geneva
<https://icd.who.int/browse11/lm/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentity%2f437815624> (erişim tarihi: 06.09.2018)
- Vuran, S. ve Genç-Bozkuş, G. (2013). Sosyal becerilerin öğretiminde temel tepki öğretimiyle yürütülen araştırmaların incelenmesi. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13 (3), 1715-1742.
- Yetkin, A.İ. (2016). Annelerin kendi annelerinden algıladıkları kabul-ret düzeyleri ile gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla etkileşimlerinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yücesoy-Özkan, Ş. ve Gülboy, E. (2017). Otizmi olan çocukların geçişler sırasında sergileyebilecekleri problem davranışları önlemek üzere kullanılan geçiş stratejileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 53-97.

EKLER

Ek-1. Veli İzin Belgesi

Veli İzin Belgesi

Sayın veli,

Anadolu Üniversitesi Erken Çocukluk Özel Eğitimi Yüksek Lisans programında tez çalışması kapsamında "36-78 Ay Arası Otizm Spektrum Bozukluğu(OSB) Olan Çocukların OSB'den Etkilenme Derecesi, Sosyal Beceri Düzeyi ve Problem Davranış Düzeyi İle Ebeveynlerin Etkileşim Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı araştırma projesini yürütmekteyiz. Araştırmamızın amacı ebeveyn etkileşim davranış düzeyi ile OSB olan çocukların problem davranış ve sosyal beceri düzeyi ile OSB 'den etkilenme derecesi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaçla *Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği(EDDÖ-TV)*, *Uyarlanmış Otizm Davranış Kontrol Listesi- U-ODKL* ve *Anasınıfı Davranış Ölçeği(PKBS-2)* doldurmamız için çocuğunuzun ve sizin işbirliğinize ihtiyaç duymaktayız.

Katılmasına izin verdiğiniz takdirde çocuğunuz ve siz, çocuğunuzun eğitim aldığı kurumda uygulamaya katılacaksınız. Uygulama sürecinde *Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği(EDDÖ-TV)* uygulanırken siz ve çocuğunuz arasında etkileşim süreci sizin için hazırlanmış bir uygulama ortamında 15 dakika sürecek şekilde gözlemlenecek ve video kaydına alınacaktır. Diğer ölçme araçları *Uyarlanmış Otizm Davranış Kontrol Listesi (U-ODKL)* ve *Anasınıfı Davranış Ölçeği(PKBS-2)* çocuğunuzun öğretmeni ile birlikte ve çocuğunuzun kendi ders saatlerinde gözlemlenerek doldurulacak ve istemeniz halinde sonuçları sizinle paylaşılacaktır. Bunun dışında uygulanan ölçekler gizli tutulacak ve bu cevaplar sadece bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır. Bu formu imzaladıktan sonra hem siz hem de çocuğunuz katılımcılıktan ayrılma hakkına sahipsiniz. Araştırma sonuçlarının özeti tarafımızdan eğitim aldığınız kuruma ulaştırılacaktır.

Araştırmaya katılarak bize sağlayacağınız bilgiler OSB olan çocukların bazı beceri ve davranış düzeyi ile ebeveyn etkileşim davranışları düzeyi arasındaki ilişkinin saptanmasıyla birlikte yapılacak yeni çalışmalara önemli bir katkıda bulunacaktır. Araştırmayla ilgili sorularınızı aşağıdaki e-posta adresini veya telefon numarasını kullanarak bize yöneltebilirsiniz.

Saygılarımızla,

Araştırmacı:

Emine Büşra Özbey

Tel: 05438007073

e-posta: eminebusraozturkk@gmail.com

Lütfen bu araştırmaya katılmak konusundaki tercihinizi aşağıdaki seçeneklerden size en uygun geleni işaretleyiniz ve altına imzanızı atınız.

- A) Bu araştırmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve çocuğum .....'nın da katılımcı olmasına,
izin veriyorum. izin vermiyorum
- B) Çalışmayı istediğim zaman yarıda kesip bırakabileceğimi biliyorum ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı olarak kullanılmasını,
kabul ediyorum. kabul etmiyorum.

Anne Adı-Soyadı.....

İmza .....

Ek 2- Gönüllü Veli Katılım Formu

GÖNÜLLÜ VELİ KATILIM FORMU

Bu çalışma, 36-78 Ay Arası Otizm Spektrum Bozukluğu(OSB) Olan Çocukların OSB'den Etkilenme Derecesi, Sosyal Beceri Düzeyi ve Problem Davranış Düzeyi İle Ebeveynlerin Etkileşim Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesibaşlıklı bir araştırma çalışması olup otizmlı çocukların otizmlı çocuk sahibi ebeveynlerin etkileşim düzeyleri ile otizmlı çocukların otizmden etkilenme dereceleri, problem davranış düzeyi ve sosyal becerileri düzey arasındaki ilişkiyi belirleme amacını taşımaktadır. Çalışma, Emine Büşra Özbey tarafından yürütülmekte ve sonuçları ile ebeveyn etkileşiminin otistik çocuklardaki otizmden etkilenme derecesi, problem davranışlar ve sosyal beceri düzeyi üzerindeki etkisini ortaya konacaktır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda *Ebeveyn Davranışları Değerlendirme Ölçeği-TV (EDDÖ-TV)* maddeleri doğrultusunda sizden veriler toplanacak ve gözlem esnasında etkileşim süreci video kayda alınacaktır.
- İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı araştırmayı yürütmekte olan Emine Büşra Özbey'e yöneltebilirsiniz.

Araştırmacı Adı : Emine Büşra Özbey
Adres: Kızıltoprak mah. Yunusemre Cad.
no:32 Muratpaşa/ANTALYA
Cep Tel : 0543 800 7073

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Katılımcı Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih:

Ek-3. Etik Kurul Karar Belgesi

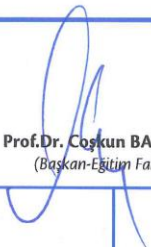
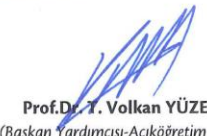

Evrak Kayıt Tarihi: 15.10.2018

Protokol No: 97200

Tarih: 24.10.2018

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Eğitim Bilimleri
BAŞLIK:	36-72 Ay Arası Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Olan Çocukların OSB'den Etkilenme Derecesi, Sosyal Beceri Düzeyi ve Problem Davranış Düzeyi ile Ebeveynlerin Etkileşim Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Doç. Dr. Özlem DİKEN
TEZ YAZARI:	Emine Büşra ÖZBEY
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu
 Prof. Dr. Coşkun BAYRAK (Başkan-Eğitim Fak.)	
 Prof. Dr. T. Volkan YÜZER (Başkan Yardımcısı-Açıköğretim Fak.)	 Prof. Dr. Esra CEYHAN (Eğitim Fak.)
 Prof. Dr. Münevver ÇAKI (Güzel Sanatlar Fak.)	 Prof. Dr. M. Erkan ÜYÜMEZ (İkt. ve İdari Bil. Fak.)
 Prof. Dr. Handan DEVECİ (Eğitim Fak.)	 Prof. Dr. Emel ŞIKLAR (İkt. ve İdari Bil. Fak.)

Ek-4. Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzin Formu

T.C.
ANTALYA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 98057890-20-E.23456852

05.12.2018

Konu : Anket Uygulaması

İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE
ANTALYA

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı Erken Çocuklukta Özel Eğitim Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Emine Büşra ÖZBEY' in "36,72 Ay Arası Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Olan Çocukların OSB' den Etkilenme Derecesi, Sosyal Beceri Düzeyi ve Problem Davranış Düzeyi ile Ebeveynlerin Etkileşim Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı araştırmasını, Müdürlüğümüze bağlı ekli listede belirtilen okul/kurumlarda uygulama isteği ile ilgili 16/11/2018 tarih ve 1244892 sayılı yazısı, İl Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma Değerlendirme ve İnceleme komisyonumuz tarafından, 30/11/2018 tarihinde incelenerek "Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinlerine Yönelik İzin ve Uygulama Genelgesi" esaslarına uygun olduğu tespit edilmiştir.

Komisyonumuzca "36,72 Ay Arası Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Olan Çocukların OSB' den Etkilenme Derecesi, Sosyal Beceri Düzeyi ve Problem Davranış Düzeyi ile Ebeveynlerin Etkileşim Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli araştırmasını, Müdürlüğümüze bağlı ekli listede belirtilen anaokulu ve merkezlerde eğitim gören ve tıbbi olarak yaygın OSB ve yaygın gelişim bozukluğu olan çocuklar, aileri ve öğretmenlerine, bahse konu Genelge ve çalışma takvimi doğrultusunda, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmaksızın yapılması,

Söz konusu araştırmanın bitimine müteakip; sonuç raporunun bir örneğinin CD ortamında Müdürlüğümüz Ar-Ge bürosuna gönderilmesi kaydıyla uygulanması, Komisyonca uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde, Valilik Makamının 23/02/2015 tarih ve 5347 sayılı yetki devrine göre olurlarınıza arz ederim.

Mehmet GÜRCAN
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

OLUR
05.12.2018

Yüksel ARSLAN
Vali a.
İl Milli Eğitim Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Emine Büşra Özbey
Yabancı Dil : İngilizce
Doğum Yeri ve Yılı : Eskişehir/1993
E-posta : eminebusraozturkk@gmail.com

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- Yüksek Lisans, 2016- , Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erken Çocuklukta Özel Eğitim
- Öğretmenlik, 2015- , MEB
- Öğretmenlik, 2015-2015, İstanbul Beyaz İnci Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi
- Lisans, 2011-2015, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Zihin Engelliler Öğretmenliği
- Lise, 2008-2011, Prof. Dr. Orhan Oğuz Anadolu Lisesi